

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Πτυχιακή Εργασία

Γαλαδά Μαρία
Πετράκη Στυλιανή

**Μνημονιακή Ελλάδα. Συγκριτική μελέτη των θεσμικών
προγραμμάτων της ελληνικής οικονομίας**

Επιβλέπων καθηγητής : Θανάσης Στραβοσκούφης

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ, 2017

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Διοίκησης
Επιχειρήσεων/Μεσολογίου του ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας δεν υποδηλώνει απαραίτητα
και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Με αρχή την κατάρρευση της Lehman Brothers (Σεπτέμβριος 2007), το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα ήρθε αντιμέτωπο με τη σοβαρότερη οικονομική κρίση των τελευταίων δεκαετιών, καθώς τράπεζες-κολοσσοί υποχρεώθηκαν σε διαγραφές χρεών, συγχωνεύσεις και εξαγορές, ενώ κυβερνήσεις και κεντρικές τράπεζες επωμίστηκαν το βάρος της εξυγίανσης, επιβαρύνοντας έτσι το δημόσιο χρέος. Ως μέρος του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος, η Ελλάδα δε θα μπορούσε να μείνει αλώβητη από την κρίση.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, σε αυτήν την εργασία γίνεται προσπάθεια αφενός, να αναλυθούν τα αίτια της παγκόσμιας και της ελληνικής οικονομικής κρίσης και αφετέρου να σχολιαστούν τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής και τα μέτρα που ήταν απαραίτητα να ληφθούν προκειμένου η ελληνική κυβέρνηση να υιοθετήσει τα προγράμματα αυτά.

Λέξεις κλειδιά: Παγκοσμία οικονομική κρίση, Ελληνική χρηματοπιστωτική κρίση, Πρόγραμμα οικονομικής σταθερότητας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	ΣΕΛ.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1:ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	8
1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
1.2 Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2007	9
1.3 Η ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΧΑΝΕΙ ΔΥΝΑΜΗ ΕΠΙΡΡΟΗΣ	13
1.4 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	20
2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	20
2.2 Η ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ	20
2.3 Η ΝΕΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΟΔΟΣ, 1995-2008	24
2.4 ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΣΟΔΑ, ΩΣ ΠΗΓΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	31
2.5 Η ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ ΜΕΤΡΗΣΗ	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΡΩΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ	37
3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	37
3.2 Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΚΑΙ Ο ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	38
3.3 ΠΡΩΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ	40
3.3.1 Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015	41
3.3.2 Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας και στο επιχειρηματικό περιβάλλον	46
3.3.3 Η αξιοποίηση της περιουσίας του Ελληνικού Δημοσίου - Αποκρατικοποιήσεις	48

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΔΕΥΤΕΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ	51
4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	52
4.2 ΔΕΥΤΕΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ	52
4.2.1 Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016	54
4.2.1.1 Δημοσιονομικές Παρεμβάσεις	56
4.2.1.2 Κοινωνικός Προϋπολογισμός	58
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΤΡΙΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ	61
5.1 ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΠΡΙΝ ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	61
5.2 3 ^ο ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΗΣ	62
5.2.1 Κύρια σημεία του προγράμματος για την Ελλάδα	63
5.2.2 Αναλυτικά τα μέτρα που προβλέπει το τρίτο μνημόνιο	64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΤΕΤΑΡΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ	71
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	77
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	79

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τα πρώτα σημάδια της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας έκαναν την εμφάνιση τους το 2009. Η μέχρι τότε οικονομική πορεία της χώρας μας, η απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, η μείωση των επιτοκίων και η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν τα κύρια θέματα τα οποία βοήθησαν να οδηγηθεί η χώρα μας στην κατάσταση αυτή.

Η ελληνική κυβέρνηση προσπαθώντας να αντιμετωπίσει τη δύσκολη οικονομική κατάσταση της χώρας, έλαβε μια σειρά από μέτρα στα τέλη Ιανουαρίου με αρχές Φεβρουαρίου του 2010, τα όποια όμως δεν απέδωσαν με συνέπεια στις 23.4.2010 να υποβάλει αίτημα για την στήριξη της ελληνικής οικονομίας.

Από τότε μέχρι και σήμερα έχουν υπογράψει τρία προγράμματα οικονομικής προσαρμογής με αποτέλεσμα ο ελληνικός λαός να βιώνει πέρα από τις οικονομικές συνέπειες και τις κοινωνικές συνέπειες (άγχος για απώλεια εργασίας, αύξηση εγκληματικότητας, προβλήματα στις προσωπικές σχέσεις κ.α.).

Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον κ. Στραβοσκούφη Θανάση για την πολύτιμη βοήθεια του τόσο στην επιλογή του θέματος όσο και κατά τη διάρκεια της συγγραφής.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να καταγραφεί η πορεία της Ελλάδας τις τελευταίες δεκαετίες προκειμένου να γίνει κατανοητό πως η παγκοσμία χρηματοπιστωτική κρίση επηρέασε την Ελληνική οικονομία και παρά τις προσπάθειες που κατέβαλλε δεν κατάφερε να μην ζητήσει βοήθεια από την Ευρωζώνη και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

Προκειμένου να γίνουν κατανοητά τα παραπάνω η εργασία αποτελείται από πέντε κεφάλαια.

Το πρώτο κεφάλαιο μελετά τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση του 2007.

Το δεύτερο κεφάλαιο αποτυπώνει την πορεία της ελληνικής οικονομίας τα τελευταία χρόνια και τα έντονα διαρθρωτικά προβλήματα που βίωσε η χώρα μας.

Τα επόμενα κεφάλαια, 3-5, αναλύουν τα Προγράμματα Οικονομικής Προσαρμογής, που υπέγραψε η ελληνική κυβέρνηση, τα προηγούμενα έτη.

Η εργασία ολοκληρώνεται με τον επίλογο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μελέτη της Οικονομικής Ιστορίας, αποκαλύπτει ότι ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής περιοδικά υπόκειται σε συστημικές κρίσεις, δηλαδή κρίσεις που προκύπτουν από σοβαρές αντιφάσεις οι οποίες δημιουργούνται στον πυρήνα της δομής του συστήματος και απαιτούν για το ξεπέρασμά τους τη ριζική ανάκτηση θεμελιωδών στοιχείων ή, στην ακραία περίπτωση, την αντικατάσταση του συστήματος. Αντίθετα, η επίλυση μη συστημικών κρίσεων μικρότερης σημασίας, βαρύτητας και περιορισμένης γεωγραφικής κάλυψης δεν απαιτεί παρά οριοθετημένες επεμβάσεις.

Η παρούσα κρίση που εκδηλώθηκε στη χρηματοπιστωτική σφαίρα είναι κρίση συστημική. Συστημική με την έννοια ότι γεννήθηκε από τα στοιχεία και τις σχέσεις που συνθέτουν τον πυρήνα του νεοφιλελευθέρου υποδείγματος πλήττοντας έτσι σημαντικούς κόμβους του συστήματος, όπως για παράδειγμα οι αγορές και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα των ΗΠΑ (αλλά και της Βρετανίας) που ήταν οδηγητικοί κόμβοι του συνολικού συστήματος για την οργάνωση όλων των αγορών.

Ο αρθρογράφος, των Financial Times, Martin Wolf έχει καταγράψει 38 χρηματοοικονομικές κρίσεις μεταξύ 1945 και 1971 και 139 μεταξύ 1973 και 1997, οι οποίες λύθηκαν, ως επί το πλείστον, με παροχή ενισχυμένης ρευστότητας. Παρακάτω θα αναλυθούν, εν συντομία, οι περισσότερες από αυτές κάνοντας μια ιστορική αναδρομή (Βλάχου, Θεοχαράκης & Μυλωνάκης, 2011).

Ως βασικές συστημικές κρίσεις του περασμένου αιώνα καταγράφονται δυο και αυτές είναι:

- η κρίση στο τέλος της δεκαετίας του 1920 που διέτρεξε όλη την επόμενη δεκαετία, και
- η κρίση της δεκαετίας του 1970 όταν διασπάστηκε το σοσιαλδημοκρατικό συναινετικό υπόδειγμα και αντικαταστάθηκε από έναν θριαμβεύοντα νεοφιλελευθερισμό.

Μετά τη Μεγάλη Κρίση του 1930 και ως τις μέρες μας, πολλοί πίστευαν ότι δεν

θα επαναλαμβανόταν παρόμοια κρίση, διότι ο Keynes¹ είχε διδάξει πως να αποφευχθούν τέτοιες καταστάσεις, ενώ οι μη Κεϋνσιανοί οικονομολόγοι ισχυρίζονταν, μέχρι πολύ πρόσφατα, ότι το σύστημα έχει αναδιαρθρωθεί κατά τέτοιο τρόπο που να αποκλείει την επανεμφάνιση του οικονομικού κύκλου. Για παράδειγμα, ο κάτοχος του βραβείου της Σουηδικής Κεντρικής Τράπεζας, Robert Lucas, στην ετήσια συνέλευση της *American Economic Association*, το 2003, δήλωνε ότι «το κεντρικό πρόβλημα της αποφυγής των οικονομικών κρίσεων έχει επιλυθεί». Υποστηρίχθηκε δηλαδή, ότι ο καπιταλισμός είχε ανακαλύψει έναν νέο τρόπο να αναπτύσσεται χωρίς περιοδικές κρίσεις ή διαφορετικά, «είχε μεταβεί πλέον σε μια κατάσταση ηρεμίας» (Βλάχου, Θεοχαράκης & Μυλωνάκης, 2011).

1.2 Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2007

Πριν το ξέσπασμα της κρίσης του 2007, η παγκόσμια οικονομία διένυσε μια μακρά περίοδο ανάπτυξης και σταθερότητας η οποία χαρακτηρίστηκε από χαμηλό πληθωρισμό και χαμηλά βραχυπρόθεσμα επιτόκια. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, οι ανεπτυγμένες οικονομίες έγιναν αποδέκτες σημαντικών κεφαλαίων, είτε με τη μορφή καταθέσεων είτε με τη μορφή επενδύσεων, από αναδυόμενες και πετρελαιοπαραγωγούς χώρες, οι οποίες αναζητούσαν κερδοφόρες και ασφαλείς επενδυτικές ευκαιρίες στο εξωτερικό. Η πληθώρα των νέων αυτών κεφαλαίων δημιούργησε την ανάγκη επένδυσης τους και οδήγησε τις τράπεζες των ανεπτυγμένων οικονομιών σε έναν έντονο ανταγωνισμό προσέλκυσης δανειοληπτών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η διαδικασία λήψης δανείου από επιχειρήσεις και ιδιώτες να γίνει πολύ εύκολη και τα επιτόκια των δανείων να υποχωρήσουν σε χαμηλά επίπεδα. Επακόλουθο αυτής της πιστωτικής επέκτασης στις ΗΠΑ ήταν και η σημαντική άνοδος των τιμών των κατοικιών, κυρίως λόγω της μεγάλης αύξησης των στεγαστικών δανείων (Κολλιντζας, Ψαλιδόπουλος, Καραμούζης & Χαρδουβέλης, 2009).

---

¹ Ο John Maynard Keynes γεννήθηκε στις 5 Ιουνίου 1883 και πέθανε στις 21 Απριλίου 1946. Κατά τη διάρκεια της ζωής του κατείχε σημαντικές δημόσιες θέσεις όμως η κύρια απασχόλησή του ήταν η ακαδημαϊκή θέση του στο Πανεπιστήμιο του Cambridge. Τα κυριότερα, οικονομικού ενδιαφέροντος, έργα του ήταν το *The Economic Consequences of The Peace* (1919), το *Tract on Monetary Reform* (1923), το *A Treatise on Money* (1930), το *How to Pay for the War* (1940) και το σημαντικότερο από όλα το *The General Theory of Employment, Interest and Money* (1936). Δημιούργησε, με τα έργα του και τους οπαδούς του, τη λεγόμενη Κεϋνσιανή σχολή στην οικονομική επιστήμη. Ο Keynes θεωρείται από πολλούς ιστορικούς της οικονομικής σκέψης ως ένας από τους σημαντικότερους οικονομολόγους του 20ού αιώνα.

Καθώς η εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό συνεχιζόταν και ο ανταγωνισμός για την προσέλκυση δανειοληπτών εντεινόταν, έκαναν την εμφάνισή τους μια σειρά πρακτικών στον τομέα της στεγαστικής πίστης οι οποίες αποδείχτηκαν εξαιρετικά επιζήμιες αργότερα. Οι τράπεζες χορηγούσαν στεγαστικά δάνεια μεγαλύτερα της αξίας του ακινήτου, δεν αξιολογούσαν επαρκώς την πιστοληπτική ικανότητα των δανειοληπτών, ενώ παρείχαν δάνεια ακόμη και σε πελάτες με χαμηλή πιστοληπτική ικανότητα ή κακό πιστοληπτικό ιστορικό. Οι διαρκώς αυξανόμενες τιμές των κατοικιών και η ευκολία δανεισμού σε συνδυασμό με τα χαμηλά επιτόκια είχαν οδηγήσει όλους να πιστέψουν ότι οι τιμές των κατοικιών θα συνέχιζαν την ανοδική τους πορεία και ότι η επάρκεια δανειακών κεφαλαίων ήταν ανεξάντλητη.

Τα κεφάλαια που εισέρευσαν στις ΗΠΑ και δεν τοποθετήθηκαν ως τραπεζικές καταθέσεις επενδύθηκαν κυρίως σε ομόλογα του Αμερικανικού Δημοσίου, αυξάνοντας τις τιμές τους και μειώνοντας ταυτόχρονα τις αποδόσεις τους, καθιστώντας τα έτσι λιγότερο ελκυστικά ως επενδυτικές επιλογές. Η διαρκώς όμως αυξανόμενη ζήτηση για επενδύσεις χαμηλού κινδύνου και υψηλών αποδόσεων έδωσε το κίνητρο στις τράπεζες να σχεδιάσουν σύνθετα προϊόντα όπως, τα οποία ήταν συνήθως τιλοποιήσεις δανειακών απαιτήσεων (Κολλιντζας, Ψαλιδόπουλος, Καραμούζης & Χαρδουβέλης, 2009).

Η διαδικασία της τιλοποίησης επέτρεπε στις τράπεζες να φέρουν μαζί στο ίδιο προϊόν στεγαστικά δάνεια μειωμένης πιστοληπτικής ικανότητας με εισπρακτέα υπόλοιπα πιστωτικών καρτών, καθώς και άλλων δανείων, να τα καταναείμουν σε ξεχωριστά «πακέτα» με διαφορετική πιστοληπτική αξιολόγηση το κάθε ένα και να τα διαθέσουν στους επενδυτές. Η ανώτερη πιστοληπτική αξιολόγηση που λάμβαναν αυτά τα προϊόντα ήταν AAA, η οποία είναι ίδια με την αξιολόγηση που λαμβάνει το χρέος των ισχυρότερων εταιρειών και εθνικών οικονομιών παγκοσμίως, δίνοντας την εντύπωση στους επενδυτές ότι πρόκειται για επενδύσεις χαμηλού κινδύνου. Όπως αποδείχτηκε εκ των υστέρων, τα προϊόντα αυτά ήταν ιδιαίτερα περίπλοκα και εμπεριείχαν κινδύνους που δεν είχαν εκτιμηθεί σωστά τόσο από τις τράπεζες όσο και από τους επενδυτές, αλλά και τους οίκους αξιολόγησης (Κολλιντζας, Ψαλιδόπουλος, Καραμούζης & Χαρδουβέλης, 2009).

Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η χρηματοοικονομική κρίση, που ξεκίνησε στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης των ΗΠΑ, το καλοκαίρι του 2007, να μετατραπεί ραγδαία σε κρίση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος και να μεταφερθεί στην πραγματική οικονομία με ταχύ ρυθμό. Μια

σειρά από γεγονότα, που μέχρι πριν από πέντε χρόνια φάνταζαν απίθανο να συμβούν, οδήγησαν τους παγκόσμιους ρυθμούς ανάπτυξης σε απότομη πτώση και εκτόξευσαν την ανεργία και την ανασφάλεια στο σύνολο σχεδόν των χωρών. Καθώς η κρίση εκτυλίσσονταν, η ένταση και η έκτασή της αύξαναν συνεχώς, αναγκάζοντας κυβερνήσεις, κεντρικές τράπεζες, αναλυτές, επενδυτές, επιχειρηματίες και καταναλωτές να αναθεωρούν συνεχώς τις αντιλήψεις τους και τις προσδοκίες τους. Στην προσπάθεια άμεσης αντιμετώπισης της κρίσης ελήφθησαν μια σειρά από μέτρα και πολιτικές, όπως η κρατικοποίηση τραπεζών, οι οποίες ήταν αδιανόητο πριν την κρίση ότι θα μπορούσε να γίνει ποτέ απαραίτητο να εφαρμοστούν, όπως η κρατικοποίηση τραπεζών. Οι προηγούμενες αντιλήψεις για μια νέα εποχή χαμηλής μεταβλητότητας των οικονομικών μεγεθών, συνεχούς ευημερίας και αυτορρύθμισης των αγορών κατέρρευσαν μπροστά στη ραγδαία επιδείνωση της κατάστασης. Μόνο μία φορά στο παρελθόν η παγκόσμια οικονομία βρέθηκε μπροστά σε τέτοιο κίνδυνο, πριν από 80 χρόνια: την περίοδο που ονομάστηκε η Μεγάλη Ύφεση στη δεκαετία του 1930 (Κολλιντζας, Ψαλιδόπουλος, Καραμούζης & Χαρδουβέλης, 2009).

Τα προβλήματα αυτά που έκαναν την εμφάνισή τους, στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, οφείλονταν στη μη προβλεφθείσα αδυναμία εκπλήρωσης υποχρεώσεων στην αγορά στεγαστικής πίστης μειωμένης εξασφάλισης, την αλόγιστη χρήση δομημένων επενδυτικών προϊόντων που εξαρτιόνταν άμεσα από τη δυνατότητα αποπληρωμής των δανείων από τα οποία παράγονταν και επεκτάθηκε διεθνώς. Η ραγδαία οικονομική άνοδος στον στεγαστικό τομέα των ΗΠΑ άρχισε να υποχωρεί το φθινόπωρο του 2005, αλλά χρειάστηκε κάποιο διάστημα για να το παρατηρήσουν οι περισσότεροι άνθρωποι. Αφού οι τιμές είχαν αυξηθεί σε τέτοιο σημείο ώστε να είναι ανέφικτη η αγορά κατοικίας για πολλούς Αμερικανούς, ακόμη και με δάνεια χωρίς προκαταβολή και χαμηλού αρχικού επιτοκίου, οι πωλήσεις άρχισαν να μειώνονται.

Στο τέλος της Άνοιξης του 2006, οι τιμές έπεφταν, αργά στην αρχή, μετά όλο και πιο γρήγορα. Το δεύτερο τρίμηνο του 2007 σύμφωνα με τον ευρέως χρησιμοποιούμενο δείκτη τιμών κατοικίας Κέις-Σίλερ, οι τιμές είχαν μειωθεί περίπου 3% από το υψηλότερο σημείο τους ένα χρόνο πριν (στην πορεία του επόμενου χρόνου έπεσαν πάνω από 15%). Ελάχιστοι όμως έδωσαν την προσοχή που απαιτούσαν στα σημάδια αυτά (Krugman, 2009).

Οι καθυστερήσεις, καθώς και οι αδυναμίες πληρωμής των δανείων αυξήθηκαν σε σύντομο χρονικό διάστημα και η πτώση των τιμών των κατοικιών εντάθηκε. Οι

επενδυτές προσπάθησαν να μειώσουν την έκθεσή τους σε σύνθετα και τιτλοποιημένα προϊόντα με έκθεση σε στεγαστικά δάνεια, ενώ το αγοραστικό ενδιαφέρον εξανεμίστηκε με αποτέλεσμα ελάχιστες αγοραπωλησίες σε τιμές πολύ χαμηλότερες των τιμών πριν από το ξέσπασμα της κρίσης. Οι οίκοι αξιολόγησης υποβάθμισαν πολλά από αυτά τα προϊόντα κατά τέσσερις βαθμίδες από AAA σε A+, καθώς προέβησαν σε επανεξετάσεις των αρχικών τους αξιολογήσεων. Οι τράπεζες οι οποίες είχαν επενδύσει σε αυτά τα προϊόντα κατέγραψαν σημαντικές ζημίες οι οποίες αναγνωρίστηκαν αμέσως στους ισολογισμούς τους, καθώς η εύλογη αξία απαιτεί τη χρήση τιμών αγοράς για την επιμέτρηση των χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων. Η πτώση των τιμών και οι υποβαθμίσεις των αξιολογήσεων οδήγησαν πολλές τράπεζες να προβούν σε πωλήσεις χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων, έτσι ώστε να μειώσουν τη μόχλευση και τον κίνδυνο στους ισολογισμούς τους πιέζοντας τις τιμές τους ακόμη χαμηλότερα. Το αποτέλεσμα ήταν η περαιτέρω μείωση της αποτίμησης του ενεργητικού και των ιδίων κεφαλαίων τους, αναγκάζοντάς τες να αναζητήσουν νέα κεφάλαια από τις αγορές. Αυτό οδήγησε πολλούς τραπεζίτες αλλά και πολιτικούς, κυρίως στις ΗΠΑ, να κατηγορήσουν τα λογιστικά πρότυπα και κυρίως την εφαρμογή της εύλογης αξίας ότι συνέτειναν αποφασιστικά στην προ-κυκλική μείωση της αξίας των χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων και κατά επέκταση των ισολογισμών τους, συμβάλλοντας στην κάθετη πτώση των τιμών των τραπεζικών μετοχών εκείνη την περίοδο και επιτείνοντας τη χρηματοοικονομική κρίση (Κολλιντζας, Ψαλιδόπουλος, Καραμούζης & Χαρδουβέλης, 2009).

Τον Ιούνιο του 2007 δυο συλλογικά κεφάλαια επένδυσης υψηλού κινδύνου, της επενδυτικής τράπεζας Bears Sterns, που είχαν υψηλή έκθεση σε τιτλοποιημένα στεγαστικά δάνεια μειωμένης εξασφάλισης κατέρρευσαν με αποτέλεσμα οι διεθνείς οργανισμοί αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας εταιριών να προχωρήσουν άμεσα σε υποβιβαστική αναθεώρηση της φερεγγυότητας των εκδοτών τους. Στις 19 Ιουλίου 2007, ο δείκτης Dow Jones Industrial Average ξεπέρασε τις 14.000 μονάδες για πρώτη φορά. Δύο εβδομάδες αργότερα ο Λευκός Οίκος έδωσε στη δημοσιότητα ένα «δελτίο πληροφόρησης» μιλώντας επαινετικά για τις οικονομικές επιδόσεις της κυβέρνησης Μπους: «Οι αναπτυξιακές πολιτικές του προέδρου συμβάλλουν στην ισχυρή, ευέλικτη και δυναμική οικονομία μας», διακήρυσσε. Όσο αφορά τα προβλήματα που ήταν ήδη ορατά στην αγορά στέγης και στα ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια υψηλού κινδύνου, ο υπουργός Οικονομικών Χένρι Πόλσον, την 1η

Αυγούστου σε ομιλία του στο Πεκίνο, δήλωσε ότι «Αναχαιτίστηκαν σε μεγάλο βαθμό».

Έτσι, στο πρώτο εξάμηνο του 2007 υπήρχαν ορισμένοι σοβαροί κλονισμοί, αλλά μέχρι τις αρχές Αυγούστου επισήμως λεγόταν πως τα προβλήματα που είχαν δημιουργήσει η κρίση στο στεγαστικό τομέα και τα ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια υψηλού κινδύνου ανακόπηκαν και ο δυναμισμός του χρηματιστηρίου έδειχνε πως οι αγορές συμφωνούσαν με την επίσημη θέση.

Στις 9 Αυγούστου η γαλλική τράπεζα BNP Paribas ανέστειλε προσωρινά την εξαγορά μεριδίων κεφαλαίων συλλογικής επένδυσης λόγω αδυναμίας αποτίμησης και αξιολόγησης κινδύνου των περιεχομένων στο χαρτοφυλάκιο της σύνθετων χρηματοπιστωτικών μέσων και η πρώτη μεγάλη χρηματοπιστωτική κρίση του 21^{ου} αιώνα άρχισε (Krugman, 2009).

1.3 Η ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΧΑΝΕΙ ΔΥΝΑΜΗ ΕΠΙΡΡΟΗΣ

Τη στιγμή που ξέσπασε η χρηματοπιστωτική κρίση, ο Άλαν Γκρίνσπαν δεν ήταν πλέον διοικητής της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας². Στη θέση του -και υποχρεωμένος να ασχοληθεί με το χάος που άφησε πίσω του ο Γκρίνσπαν- τοποθετήθηκε ο Μπεν Μπερνάνκι, πρώην καθηγητής οικονομικών στο Πρίνστον.

Η Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα ιδρύθηκε για να κάνει κυρίως δύο πράγματα: να χειρίζεται τα επιτόκια και όταν χρειάζεται να παρέχει ρευστότητα στις τράπεζες. Τα επιτόκια τα χειρίζεται αγοράζοντας βραχυπρόθεσμα χρεόγραφα του δημοσίου από τράπεζες, αυξάνοντας συνεπώς τα αποθεματικά τους, ή πουλώντας τέτοια χρεόγραφα σε τράπεζες, μειώνοντας τα αποθεματικά τους. Παρέχει ρευστότητα σε ορισμένες τράπεζες σε εποχές ανάγκης, δανείζοντας τους χρήματα απευθείας.

Αυτά τα εργαλεία, η Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα, τα χρησιμοποίησε επιθετικά από την αρχή της κρίσης. Μείωσε το επιτόκιο ομοσπονδιακών καταθέσεων

---

² Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ, (Federal Reserve System ή Federal Reserve) επίσης γνωστή ανεπίσημα και ως Fed, είναι το κεντρικό τραπεζικό σύστημα των Ηνωμένων Πολιτειών. Ιδρύθηκε στις 23 Δεκεμβρίου 1913 με την ψήφιση του νόμου Federal Reserve Act, σε μεγάλο βαθμό σε απάντηση σε μια σειρά συμβάντων χρηματοοικονομικού πανικού, και ιδιαίτερα της σοβαρής τραπεζικής κρίσης του 1907 (<http://el.wikipedia.org>).

-το ημερήσιο επιτόκιο με το οποίο πραγματοποιείται ο διατραπεζικός δανεισμός που αποτελεί ένα συνηθισμένο εργαλείο της νομισματικής πολιτικής- από 5,25%, την παραμονή της κρίσης, σε μόλις 1%. «Ο συνολικός δανεισμός των καταθετικών ιδρυμάτων από την Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα», ένα μέτρο άμεσου δανεισμού, είχε φτάσει από το μηδέν σχεδόν, πριν από την κρίση, σε πάνω από 400 δισεκατομμύρια δολάρια (Krugman, 2009).

Σε φυσιολογικές εποχές, αυτές οι κινήσεις θα είχαν οδηγήσει σε πολύ πιο εύκολη πίστωση. Μια πτώση του επιτοκίου ομοσπονδιακών καταθέσεων μεταφράζεται σε μείωση των επιτοκίων σε όλο το φάσμα - χαμηλότερα επιτόκια στην εμπορική πίστωση, χαμηλότερα επιτόκια στα δάνεια των επιχειρήσεων, χαμηλότερα επιτόκια στα στεγαστικά δάνεια. Ταυτόχρονα, ο δανεισμός προς τις τράπεζες ιστορικά ήταν επαρκές μέτρο ανακούφισης σε καταστάσεις έλλειψης ρευστότητας στο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Οι εποχές όμως δεν είναι φυσιολογικές, και τα ιστορικά προηγούμενα δεν έχουν ισχύ.

Η αδυναμία της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας να επιδράσει στα τεκταινόμενα είναι πιο εμφανής στην περίπτωση των πιο ρηξικέλευθων δανειζόμενων. Είναι ακόμη πιο προφανές ότι σήμερα δεν χορηγούνται ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια υψηλού κινδύνου, θέτοντας όλη την κατηγορία των δυνητικών αγοραστών σπιτιών εκτός αγοράς. Οι επιχειρήσεις που δεν λαμβάνουν άριστες αξιολογήσεις φερεγγυότητας πληρώνουν υψηλότερα επιτόκια για βραχυπρόθεσμη πίστωση από τα επιτόκια που πλήρωναν προ της κρίσης, παρόλο που τα επιτόκια της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας έχουν μειωθεί πάνω από τέσσερις ποσοστιαίες μονάδες. Σε όλη την κλίμακα, τα επιτόκια που επηρεάζουν τις αποφάσεις για δαπάνες και επενδύσεις έχουν αυξηθεί ή μειωθεί ελάχιστα, παρά την προσπάθεια της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας να τα ωθήσει προς τα κάτω.

Έχουν πληγεί ακόμη και αυτοί που έχουν πάρει στεγαστικά δάνειά χαμηλού κινδύνου: το επιτόκιο στεγαστικού δανείου τριακονταετούς διάρκειας βρίσκεται ακόμη, πάνω κάτω, στο ίδιο επίπεδο με αυτό του καλοκαιριού του 2007. Αυτό οφείλεται στο ότι η κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος εκτόπισε λίγο ως πολύ τους ιδιώτες δανειστές από την αγορά, αφήνοντας μόνο τις κρατικά χρηματοδοτούμενες Fannie Mae και Freddie Mac να διεξάγουν τέτοιου τύπου δραστηριότητες. Αλλά και αυτές αντιμετωπίζουν προβλήματα: δεν είχαν χορηγήσει τόσο πολλά επισφαλής δάνεια όσο ο ιδιωτικός τομέας, αλλά είχαν χορηγήσει κάποια και είχαν πολύ ανεπαρκείς κεφαλαιακές βάσεις (Krugman, 2009).

Τον Σεπτέμβριο του 2008 η ομοσπονδιακή κυβέρνηση ανέλαβε τον έλεγχο των τραπεζών στεγαστικής πίστης Fannie Mae και Freddie Mac, μιας και οι τελευταίες ανακοίνωσαν αδυναμία εκπλήρωσης υποχρεώσεων, κάτι που θα έπρεπε να αμβλύνει τις ανησυχίες για το χρέος τους και να οδηγήσει στη μείωση των επιτοκίων.

Όσο αφορά τα δάνεια, που χορήγησε η Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα, βοήθησαν, αλλά όχι τόσο πολύ όσο θα περίμενε κανείς, επειδή οι συμβατικές τράπεζες δεν βρίσκονται στο επίκεντρο της κρίσης. Για παράδειγμα: εάν οι δημοπρασίες για την αναπροσαρμογή επιτοκίου χρεογράφων αποτελούσαν τμήμα του συμβατικού τραπεζικού συστήματος, οι εκδότες θα ήταν σε θέση να δανειστούν από την Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα, όταν εμφανίζονταν ελάχιστοι επενδυτές σε αυτές, έτσι οι δημοπρασίες δεν θα απέβαιναν άγονες και ο τομέας αυτός δεν θα είχε καταρρεύσει. Επειδή ακριβώς δεν αποτελούσαν τμήμα της συμβατικής τραπεζικής, οι δημοπρασίες απέτυχαν και ο τομέας κατέρρευσε. Συνεπώς όσα χρήματα και αν έδινε η Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα στη Citibank ή στην Bank of America δεν θα μπορούσαν να σταματήσουν αυτή την εξέλιξη.

Έτσι, η Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα στην πραγματικότητα βρέθηκε, να προΐσταται μιας παγίδας ρευστότητας ιαπωνικού τύπου, στην οποία η συμβατική νομισματική πολιτική είχε χάσει όλη την επιρροή της στην οικονομία (Krugman, 2009).

Η κρίση έφθασε στο αποκορύφωμά της τον Σεπτέμβριο του 2008 όταν κατέρρευσε η επενδυτική τράπεζα Lehman Brothers, δύο ακόμη αμερικανικές επενδυτικές τράπεζες, η Bear Sterns και η Merrill Lynch, έφθασαν στα όρια της χρεοκοπίας και διασώθηκαν την τελευταία στιγμή μέσω εξαγοράς από τη JP Morgan και τη Bank of America, αντίστοιχα, ενώ ο ασφαλιστικός κολοσσός AIG διασώθηκε χάρη στην παρέμβαση της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ. Όμως και στην Ευρώπη παραλίγο να υπήρχαν χρεοκοπίες, όπως για παράδειγμα η Royal Bank of Scotland και η HBOS στη Μεγάλη Βρετανία.

Ο πανικός, που προκλήθηκε από την πτώχευση της Lehman Brothers, οδήγησε αμέσως το παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα σε τεράστια κρίση ρευστότητας, με φυγή καταθέσεων προς ασφαλέστερες εναλλακτικές επενδύσεις (Κυβερνητικά Ομόλογα) και μετρητά και πάγωμα των διατραπεζικών αγορών και των αγορών χρήματος και κεφαλαίου Ταυτόχρονα, παρατηρήθηκε κάθετη μείωση των χρηματοδοτήσεων της οικονομίας και του παγκόσμιου εμπορίου στην προσπάθεια αντιμετώπισης της κρίσης ρευστότητας. Οι επιχειρήσεις, ταυτόχρονα, υπό το βάρος των αρνητικών προσδοκιών

και της ψυχολογίας και εκτιμώντας, παράλληλα, ότι η ζήτηση θα μειωθεί αισθητά και ότι η ρευστότητα θα περιοριστεί σημαντικά, προχώρησαν σε απότομη και δραστική μείωση των αποθεμάτων, απολύσεις προσωπικού και μειώσεις κόστους και παραγωγής με αποτέλεσμα η ανεργία να καλπάζει σε σύντομο χρονικό διάστημα. Έτσι, η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, μετατράπηκε ταχύτατα σε παγκόσμια ύφεση (Μυλωνάκης, 2010).

1.4 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Τέσσερις είναι οι βασικές κατηγορίες παραγόντων που θεωρούνται ότι συνέτειναν στην δημιουργία της Χρηματοοικονομικής Κρίσης:

1. Οι παγκόσμιες μακροοικονομικές ανισορροπίες. Τα τελευταία τριάντα χρόνια η Κίνα πέτυχε μια εξαιρετική οικονομική ανάπτυξη μέσω των εξαγωγών βιομηχανικών αγαθών στις ΗΠΑ. Οι εξαγωγές αυτές οδήγησαν σε τεράστια πλεονάσματα στο εμπορικό ισοζύγιο της Κίνας, τα οποία, όμως δεν τροφοδότησαν την εγχώρια ζήτηση, αλλά τοποθετήθηκαν σε ομόλογα των ΗΠΑ και άλλα δολλαριακά αξιόγραφα που κράτησαν το δολάριο σε σχετικά υψηλά επίπεδα και αντίθετα τα επιτόκια δανεισμού στις ΗΠΑ σε σχετικά χαμηλά επίπεδα. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε σε ενίσχυση της ρευστότητας και του δανεισμού στις ΗΠΑ αλλά και στη συγκράτηση του πληθωρισμού. Για τους δικούς τους λόγους, η κάθε μια, ούτε η Ευρωπαϊκή Ένωση (προβλήματα ανταγωνιστικότητας), ούτε η Ιαπωνία (χαμηλή εγχώρια ζήτηση) μπόρεσαν να παρέμβουν αποτρεπτικά.

2. Η υπερβολική πιστωτική επέκταση και μόχλευση. Τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια η πιστωτική επέκταση στις ΗΠΑ και στις περισσότερες ανεπτυγμένες οικονομίες υπήρξε εντυπωσιακή, προερχόμενη όχι μόνο από την σχετικά μεγάλη αύξηση της νομισματικής βάσης αλλά και από την απίστευτη μόχλευση εντός και εκτός των ισολογισμών των πιστωτικών ιδρυμάτων και κυρίως των επενδυτικών τραπεζών και των hedge funds. Η μόχλευση αυτή, όπως και σε άλλες χρηματοοικονομικές κρίσεις, υποθήκευσε τη χρηματοοικονομική σταθερότητα και άφησε το σύστημα εκτεθειμένο σε συστημικούς κινδύνους.

3. Η ασυμμετρική πληροφόρηση και τα προβλήματα εντολέα-εντολοδόχου. Η ύπαρξη ασύμμετρης πληροφόρησης σχετικά με τα δομημένα προϊόντα (CDOs-

Collateralized Debt Obligations, CDSs- Credit Default Swaps, κ.α.), παρείχαν την ευκαιρία στους εκδότες τους να αναλαμβάνουν υπερβολικό κίνδυνο με αδιαφανή τρόπο, κίνδυνος ο οποίος ούτε τιμολογούταν σωστά και ούτε αντισταθμιζόταν επαρκώς. Ταυτόχρονα, τα συστήματα αμοιβών των εμπορικών τραπεζών, των επενδυτικών τραπεζών και των ασφαλιστικών εταιρειών δεν χαρακτηρίζονταν από την συμβατότητα κινήτρων ανάμεσα στα στελέχη και τους μετόχους των εταιρειών τους, με αποτέλεσμα επίσης να αναλαμβάνονται υπερβολικοί κίνδυνοι από άτομα τα οποία δεν θα υφίσταντο το κόστος των αποτυχημένων επιλογών τους.

4. Τα ρυθμιστικά κενά και η ελλιπής εποπτεία. Από το 1999 και μετά, τόσο στις ΗΠΑ όσο και σε άλλες χώρες υπήρξε μια αποστροφή, η οποία είχε πολιτικό-ιδεολογικό υπόβαθρο, στην εφαρμογή (κυρίως από τη Fed και την SEC) ρυθμιστικών μέτρων αναφορικά με την επικινδυνότητα της ανεξέλεγκτης πιστωτικής επέκτασης και της μόχλευσης. Την ίδια περίοδο οι χρηματοοικονομικοί νεωτερισμοί δημιούργησαν ταχύτατα νέες αγορές, χωρίς όμως να συνοδεύονται από τους κατάλληλους κανόνες λογιστικής απεικόνισης και το αντίστοιχο ρυθμιστικό και εποπτικό πλαίσιο. Δίχως αμφιβολία, οι συνέπειες της συνύπαρξης αυτών των παραγόντων είχαν υπερπολλαπλάσιες επιπτώσεις από αυτές που θα είχε κάθε αίτιο μεμονωμένα. Έτσι, το αποτέλεσμα της συνύπαρξης αυτής ήταν μια σειρά από τεράστιες «φούσκες» σε διάφορες αγορές φυσικού και χρηματοοικονομικού κεφαλαίου (ακίνητα, εμπορεύματα, μετοχές, παράγωγα). «Φούσκα» στην αγορά ενός πραγματικού ή χρηματοοικονομικού κεφαλαιακού αγαθού είναι μια κατάσταση όπου η τιμή του αγαθού αυτού δεν εξηγείται από ορθολογικές οικονομικές δυνάμεις. Αν και οι οικονομολόγοι δεν μπορούν να προβλέψουν πότε σπάει μια φούσκα, είναι νομοτελειακό, ότι όλες οι φούσκες κάποτε σπάνε (Μυλωνάκης, 2010).

Παρόλ' ότι, οι κρίσεις είναι περιοδικά φαινόμενα και αποτελούν σταθερό γνώρισμα του καπιταλιστικού συστήματος, όλα τα παραπάνω λάθη οικονομικής πολιτικής και συμπεριφοράς επαναλαμβάνονται κατά καιρούς. Οι διαμορφωτές, δηλαδή, της οικονομικής πολιτικής τείνουν να ξεχνούν τα μαθήματα από τις προηγούμενες οικονομικές κρίσεις και δεν διδάσκονται από τα λάθη τους. Προφανώς, υπάρχουν άλλοι λόγοι που δεν τους επιτρέπουν να μάθουν από τα λάθη τους και τους αναγκάζουν να τα επαναλαμβάνουν. Πιθανόν, λοιπόν, η αιτία της κρίσης πρέπει να αναζητηθεί κάπου αλλού, και συγκεκριμένα στη δομή και τη λειτουργία του συστήματος.

Η αφορμή αυτής της κρίσης, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ήταν η διόγκωση της

στεγαστικής και καταναλωτικής πίστης στις ΗΠΑ και η συνακόλουθη τιτλοποίηση³ των δανείων, γεγονότα τα οποία δημιούργησαν μια φούσκα η οποία, μετά την αύξηση των επιτοκίων, τη δυσχέρεια αποπληρωμής των δανείων και την ανυπαρξία μηχανισμού καθορισμού τιμών των συνθέτων παραγώγων χρηματοπιστωτικών τίτλων (τα παράγωγα έχουν αποκαλεστεί από τον Warren Buffett «όπλα μαζικής καταστροφής»)⁴ που είχαν διασκορπιστεί σε όλη την υφήλιο, έφεραν πιστωτική ασφυξία που τελικά οδήγησε στην κρίση.

Τέλος, ενώ βέβαια μια χρηματοπιστωτική κρίση μπορεί να εμφανιστεί ως μια φάση της γενικευμένης οικονομικής κρίσης, εντούτοις δεν αποκλείεται, όπως έχει υποστηριχθεί, μια χρηματοπιστωτική κρίση να προβάλλει αυτόνομα, ενεργώντας μόνον ανακλαστικά στο παραγωγικό αλλά και στο εμπορικό κύκλωμα.

Αντίθετα, υφίστανται άλλες εξηγήσεις που εκκινούν από τον πραγματικό τομέα όπου και αναζητείται η γενεσιουργός αιτία της κρίσης, της οποίας τα τελικά φαινόμενα έχουν διαμεσολαβηθεί από τον χρηματοπιστωτικό τομέα και φέρουν την ορατή σφραγίδα του.

Με άλλα λόγια, αυτοί οι δύο τομείς δεν πρέπει να θεωρούνται ως αυτόνομοι και ούτε ο χρηματοπιστωτικός τομέας να εκλαμβάνεται ως παρασιτικά προσκολλημένος σ' έναν καθαρό και άδολο πραγματικό τομέα ή ως μια διαστρέβλωσή του, αλλά ως οργανικά δεμένος με αυτόν, ως ένας ουσιαστικός κρίκος στην αναπαραγωγή του συνολικού κεφαλαίου.

Οι ερμηνείες που εστιάζονται στον πραγματικό τομέα της οικονομίας και που ταυτόχρονα δικαιολογούν τη διόγκωση του χρηματοπιστωτικού τομέα αναφέρονται σε παράγοντες, συνήθως σε συνδυασμό, που συγκροτούν τη δομή του συστήματος:

- Τις περιορισμένες (αν όχι ανύπαρκτες) πραγματικές αυξήσεις στις αμοιβές των εργαζομένων και την αυξανόμενη παραγωγικότητα με συνέπεια τη μείωση του

³ Η χρηματοδότηση με ομόλογα εγγυημένα από δεξαμενές περιουσιακών στοιχείων ενεργητικού ή τιτλοποίηση είναι μια τεχνική χρηματοδότησης που άρχισε να γίνεται δημοφιλής τη δεκαετία του 1970 στη βιομηχανία στεγαστικών ενυπόθηκων δανείων και έχει από τότε γίνει ο λόγος για μια επαναστατική αλλαγή στη χρηματοπιστωτική αγορά και τα προϊόντα έκδοσης χρέους. Πολύ απλά, η τιτλοποίηση περιλαμβάνει τη συγκέντρωση ενός συνόλου από πιστώσεις ή τίτλους χρέους των οποίων η αγορά χρηματοδοτείται από την έκδοση νέων τίτλων χρέους. Οι νέοι τίτλοι παίρνουν διάφορες ονομασίες ανάλογα με τη μορφή των περιουσιακών στοιχείων της δεξαμενής στην οποία αντιστοιχούν. Για παράδειγμα, εάν τα συγκεντρωμένα περιουσιακά στοιχεία αποτελούνται από στεγαστικά ενυπόθηκα δάνεια τότε τα νέα αξιόγραφα είναι στεγαστικοί τίτλοι εξασφαλισμένοι με περιουσιακά στοιχεία, εάν τα συγκεντρωμένα περιουσιακά στοιχεία αποτελούνται από επιχειρηματικά δάνεια τότε οι νέοι τίτλοι είναι γνωστοί ως δομημένα χρεωστικά ομόλογα και ούτω καθ' εξής (<http://el.wikipedia.org>).

⁴ Ο John Kenneth Galbraith είχε προσφυώς παρατηρήσει ότι κάθε νέο χρηματοπιστωτικό εργαλείο «είναι, χωρίς εξαίρεση, μια μικρή παραλλαγή ενός καθιερωμένου σχεδίου και που οφείλει τον διακριτό χαρακτήρα του στο αδύναμο της χρηματοπιστωτικής μνήμης».

μεριδίου της εργασίας στο παραγόμενο προϊόν που οδηγεί τελικά σε μια χρόνια έλλειψη ικανοποιητικής ενεργού ζήτησης.

- Την αυξανόμενη σημασία της παρουσίας των μονοπωλιακών και ολιγοπωλιακών επιχειρήσεων που οδηγεί επίσης σε μια χρόνια έλλειψη ικανοποιητικής ενεργού ζήτησης.
- Τη σχετική στασιμότητα των επενδύσεων και, τέλος,
- Την πτωτική τάση του ποσοστού του κέρδους στον πραγματικό τομέα της οικονομίας (Krugman, 2009).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ελληνική οικονομία δεν έμεινε αλώβητη σ' αυτή τη κρίση, η οποία ξεκίνησε από το χτύπημα στη ρευστότητα των τραπεζών τον Οκτώβριο του 2008, με υφεσιακές συνέπειες για την οικονομία, και χειροτέρευσε με το ξέσπασμα της δημοσιονομικής κρίσης τον Νοέμβριο του 2009 που έπληξε ταυτόχρονα την πραγματική οικονομία και τη ρευστότητα του συστήματος, με αρνητικές συνέπειες η έκταση των οποίων δε μπορεί ακόμα με σχετική βεβαιότητα να διαπιστωθεί.

Είναι γεγονός, ότι η ελληνική οικονομία ανέκαθεν παρουσίαζε χρόνια προβλήματα οικονομικής φύσεως, τα οποία συσσωρεύονταν με το πέρασμα των χρόνων, καθώς οι αναβλητικές πολιτικές της εκάστοτε κυβέρνησης προσπαθούσαν να τα σκεπάσουν και όχι να τα επιλύσουν. Αποτέλεσμα αυτού του «χρόνια ασθενούς» ήταν η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση να φέρει στην επιφάνεια όλες τις παθογένειες της ελληνικής οικονομίας και να την οδηγήσει σε ένα τέλμα, του οποίου όμως τα γενεσιουργά αίτια όσο και οι συνέπειές, διαφέρουν εν πολλοίς σε σχέση με τις υπόλοιπες δυτικές οικονομίες.

2.2 Η ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

Μέχρι το 1974 η ελληνική οικονομία διέθετε έναν περιορισμένο δημόσιο τομέα. Οι δημόσιες δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ είχαν παραμείνει στα ίδια επίπεδα (25% του ΑΕΠ) για όλη τη μεταπολεμική περίοδο. Η οικονομία είχε, βέβαια, εκρηκτική άνοδο την περίοδο αυτή όταν προέβη στον «πρώτο μεγάλο μετασχηματισμό», με την ανάπτυξη της βιομηχανίας και των κατασκευών, τον εκσυγχρονισμό της γεωργίας και τη δραστική άνοδο της εισροής συναλλάγματος (ναυτιλία, μεταναστευτικά εμβάσματα, τουρισμός) (Βλάχου, Θεοχαράκης & Μυλωνάκης, 2011).

Η δημόσια σφαίρα της οικονομίας άρχισε να επεκτείνεται μετά το 1974 και συνεχίστηκε στη δεκαετία του 1980. Επρόκειτο για δύο παράλληλα φαινόμενα: κρατικοποιήσεις επιχειρήσεων και επέκταση των δημόσιων δαπανών σε κοινωνικούς κυρίως τομείς.

Οι κρατικοποιήσεις αφορούσαν επιχειρήσεις που δοκιμάζονταν από τη διεθνή κρίση του 1973 και του 1979 και από το φαινόμενο του στασιμοπληθωρισμού. Οι τότε κυβερνήσεις διαχειρίστηκαν τις παραπάνω καθώς και άλλες επιχειρήσεις ως «προβληματικές», μεταφέροντας το βάρος τους από το τραπεζικό σύστημα στον δημόσιο προϋπολογισμό, πριν εμπλακούν όλες στο μεγάλο κύμα της αποβιομηχάνισης της ελληνικής οικονομίας που ολοκληρώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1990.

Η αύξηση των δημοσίων δαπανών που είχε ξεκινήσει δειλά στα τέλη της δεκαετίας του '70, προσέλαβε σημαντικές διαστάσεις στη δεκαετία του 1980. Επρόκειτο κυρίως για κοινωνικές δαπάνες (παιδεία, υγεία, ασφάλιση, συντάξεις). Στο τέλος της δεκαετίας του 1980, οι δημόσιες δαπάνες είχαν σχεδόν διπλασιαστεί (ήταν πλέον γύρω στο 40% του ΑΕΠ), και σταδιακά στη δεκαετία του 1990 συνέκλιναν με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (46%).

Η επέκταση των κοινωνικών δαπανών στη δεκαετία του 1980 ήταν από πολλές απόψεις επιβεβλημένη. Η καθιέρωση ενός καθολικού συνταξιοδοτικού συστήματος, η δημιουργία ενός καθολικού δημόσιου συστήματος υγείας, η ίδρυση περιφερειακών πανεπιστημίων και η επέκταση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μαζί με τις αλλαγές στο νομοθετικό πλαίσιο των ατομικών δικαιωμάτων και των εργασιακών σχέσεων, συνιστούσαν στοιχειώδεις εκσυγχρονισμούς που εναρμόνιζαν την Ελλάδα με τους αντίστοιχους, καθιερωμένους από δεκαετίες, ευρωπαϊκούς θεσμούς (Βλάχου, Θεοχαράκης & Μυλωνάκης, 2011).

Αυτή η ραγδαία επέκταση των δημοσίων δαπανών χρηματοδοτήθηκε, εν μέρει, από την αύξηση των δημοσίων εσόδων και κυρίως από το δανεισμό. Το δημόσιο χρέος είναι δημιούργημα της δεκαετίας του 1980. Η οικονομία είχε συνεχίσει να αναπτύσσεται μέχρι το 1979, αλλά προς το τέλος το 1979- 81 υπήρξε προσφυγή στο δανεισμό. Το 1980 το δημόσιο χρέος ήταν μικρό, γύρω στο 20% του ΑΕΠ, και επεκτάθηκε ραγδαία στη συνέχεια. Το 1990 ήταν 80% και το 1993, 115%.

Τα δημόσια έσοδα προσαρμόστηκαν με βάση το κληροδοτημένο από το παρελθόν φορολογικό σύστημα. Το παραδοσιακό αυτό φορολογικό σύστημα βασιζόταν κατά τα δύο τρίτα στην άντληση έμμεσων φόρων και φόρων επί της

κατανάλωσης και δασμών. Από το ένα τρίτο δε των άμεσων φόρων, η μεγάλη πλειονότητα των εσόδων (περίπου τα δύο τρίτα) προέρχονταν από τη φορολόγηση των μισθών και των συντάξεων. Με άλλα λόγια, το σύνολο των επιχειρήσεων και των ατομικών εισοδημάτων από μικροεπιχειρηματικές δραστηριότητες ή παροχή υπηρεσιών είχε μείνει εκτός του συστήματος φορολόγησης, προσφέροντας κάτι λιγότερο από το 10% των φορολογικών εσόδων. Το σύστημα αυτό χρονολογείται από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 και οι προτάσεις αλλαγής του από την Έκθεση Βαρβαρέσου⁵ είχαν απορριφθεί από το πολιτικό σύστημα της εποχής.

Το σύστημα έμεινε αναλλοίωτο επί τρεις δεκαετίες, μέχρι το 1974, με άλλοθι όμως ένα πραγματικό γεγονός, που αφορούσε τη χρήση της τραπεζικής χρηματοδότησης. Αυτή είχε δεσμευτεί αποκλειστικά για τη χρηματοδότηση των νέων βιομηχανικών επενδύσεων, της γεωργίας και των δημόσιων έργων υποδομής. Οι υπόλοιποι κλάδοι, όπως το εμπόριο, οι κατασκευές και οι υπηρεσίες είχαν εξαιρεθεί της τραπεζικής χρηματοδότησης. Σε αντάλλαγμα είχαν με διάφορους τρόπους απαλλαγεί από την πληρωμή φόρων, λειτουργώντας σε ένα μόνιμο πεδίο «νόμιμης παραοικονομίας». Αυτή η παράδοση δημιούργησε εμπεδωμένες νοοτροπίες μη πληρωμής φόρων εισοδήματος από το σύνολο των επιχειρηματικών τάξεων, μεγάλων, μεσαίων και μικρών, και από το σύνολο των ελεύθερων επαγγελματιών (Βλάχου, Θεοχαράκης & Μυλωνάκης, 2011).

Στη δεκαετία του 1980, το φορολογικό σύστημα διατήρησε την παραδοσιακή δομή του. Η αύξηση των εσόδων προήλθε κυρίως από τους έμμεσους φόρους. Η εισαγωγή του Φ.Π.Α. προσέφερε ένα σημαντικό εργαλείο σταθεροποίησης της έμμεσης φορολογίας. Η άμεση φορολογία, όπως και παλαιότερα, αφορούσε κυρίως μισθωτούς και συνταξιούχους.

---

⁵ Ο Κυριάκος Βαρβαρέσος (1884-1957) ήταν καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας στη Νομική Αθηνών, και υπήρξε για πολλά χρόνια υποδιοικητής και διοικητής της Τραπέζης της Ελλάδος. Το 1951 η Κυβέρνηση Νικολάου Πλαστήρα, μετά την αποτυχία του «Προγράμματος Οικονομικής Ανορθώσεως», ζήτησε από τον οικονομολόγο Κυριάκο Βαρβαρέσο να συντάξει έκθεση για την αντιμετώπιση του οικονομικού προβλήματος της Χώρας. Ο Βαρβαρέσος προχώρησε σε ανάλυση της οικονομικής πραγματικότητας και υπέβαλλε την περίφημη «Έκθεση Βαρβαρέσου» τον Ιανουάριο του 1952. Η Έκθεση έδινε έμφαση στην ανάγκη νομισματικής σταθερότητας, ριζικής αναδιοργάνωσης της δημόσιας διοίκησης και εξασφάλισης πολιτικής συναίνεσης και σταθερότητας αλλά οι λύσεις που πρότεινε δεν εφαρμόστηκαν ποτέ. Από την Ουάσιγκτον, από την Παγκόσμια Τράπεζα όπου και εργάστηκε ως τον θάνατο του, ο Κυριάκος Βαρβαρέσος, έγραψε στον ακαδημαϊκό Ηλία Βενέζη, τα εξής: «Πιστεύω ότι η πρόοδος θα συνεχισθεί και ότι ο λαός μας με την ευφύια του, την ζωτικότητα του και τας ψυχικός του αρετάς θα εξακολουθήσει να κατέχει ιδιάζουσιν θέσιν μεταξύ των ελευθέρων εθνών». Έως τον θάνατό του υπήρξε σύμβουλος της Παγκόσμιας Τράπεζας στην Ουάσιγκτον (Πασχαλίδου, 2011).

Αυτοί οι διακανονισμοί, ωστόσο, δεν αρκούσαν τώρα. Η υστέρηση των εσόδων από τις δαπάνες ήταν μόνιμη. Το έλλειμμα του προϋπολογισμού για πάνω από μια δεκαετία κινήθηκε γύρω στο 10% για να κορυφωθεί το 1990 στο 15% του ΑΕΠ. Το 1993 ήταν πάλι 14%. Μετά εμφανίζεται να μειώνεται και σταθεροποιείται στο 6% κατά μέσο όρο την περίοδο 1995- 2008.

Η γεωργία και η βιομηχανία παρέμειναν εκτός του συστήματος για διαφορετικούς λόγους από ό, τι παλαιότερα. Η γεωργία αποκτούσε μεγάλες εισοδηματικές ενισχύσεις με την πλήρη ένταξη στην ΕΟΚ και, τα αγροτικά εισοδήματα για πρώτη φορά άρχισαν να συγκλίνουν γρήγορα με τα αστικά εισοδήματα. Αλλά είχε ήδη ξεκινήσει μια πορεία αποδυνάμωσης της αγροτικής παραγωγής, καθώς οι εισαγωγές αυξάνονταν γρηγορότερα από τις εξαγωγές (και την εγχώρια παραγωγή), οι απασχολούμενοι συνέχισαν να μειώνονται, οι επενδύσεις να συρρικνώνονται και οι συνεταιρισμοί, μετά από μια σύντομη αναλαμπή στη δεκαετία του 1980, να χρεοκοπούν. Η γεωργία άντεξε για άλλα 15 χρόνια πριν αρχίσει να έχει έντονα αρνητικούς δείκτες μετά το 2000, απόλυτης δηλαδή μείωσης της παραγωγής.

Η βιομηχανία στη δεκαετία του 1980 εισήλθε σε έναν κύκλο κρίσης και αναδιάρθρωσης. Δίπλα στις ζημιολύγες «προβληματικές», αντιμετώπιζε μειωμένη κερδοφορία, μειωμένες επενδύσεις και πιέσεις από την αύξηση των μισθών, την άρση της προστασίας λόγω της πλήρους ένταξης στην ΕΟΚ και την έκρηξη του χρηματοπιστωτικού κόστους από την άνοδο των επιτοκίων, εν μέσω πληθωρισμού.

Με την ολοκλήρωση της αποβιομηχάνισης στα τέλη του 1990, η ελληνική οικονομία είχε χάσει ένα μεγάλο μέρος της βιομηχανίας ενδιάμεσων αγαθών, των ορυχείων, και της όποιας βαριάς βιομηχανίας είχε δημιουργηθεί στις δεκαετίες του 1950 και του 1960. Επανερχόταν στο παραδοσιακό πρότυπο της ελαφριάς βιομηχανίας, που υπήρχε προπολεμικά, με έμφαση στη βιομηχανία τροφίμων και τους κλάδους που συνδέονταν με τις κατασκευές (Βλάχου, Θεοχαράκης & Μυλωνάκης, 2011).

Οι εξελίξεις στο εξωτερικό εμπόριο της χώρας επιβεβαίωναν την μετατόπιση αυτή. Οι εξαγωγές αγροτικών και βιομηχανικών προϊόντων μόλις ξεπερνούσαν το 10% του ΑΕΠ, με τάση μείωσης. Η ενιαία αγορά δεν διευκόλυνε τις εξαγωγές της χώρας, αντίθετα διευκόλυνε περισσότερο τις εισαγωγές. Οι σχετικές μελέτες επιβεβαιώνουν ότι σε αντίθεση με παρόμοιες χώρες (Πορτογαλία), η ελληνική οικονομία δεν αξιοποίησε, για λόγους που είναι δύσκολο να ερμηνευτούν, τη μεγάλη

ενιαία ευρωπαϊκή αγορά αναφορικά με τις εξαγωγικές επιδόσεις της οικονομίας (Βλάχου, Θεοχαράκης & Μυλωνάκης, 2011).

Αναφορικά με τις θεσμικές εξελίξεις στον χρηματοπιστωτικό τομέα της οικονομίας, μέχρι τα τέλη του 1980 ήταν αργές. Ο «άνεμος αλλαγής», όπως χαρακτηρίστηκε από τους υποστηρικτές του χρηματοπιστωτικού συστήματος, ξεκίνησε αρχικά από τις ΗΠΑ και κατόπιν συνεχίστηκε προς άλλες χώρες. Το κύριο χαρακτηριστικό του ελληνικού χρηματοπιστωτικού τομέα μέχρι τότε ήταν ο ασφυκτικός έλεγχος από τις νομισματικές και άλλες αρχές. Το πρώτο δείγμα της θεσμικής αλλαγής του κρατικά ελεγχόμενου τραπεζικού συστήματος ήταν η κατάργηση της νομισματικής επιτροπής το 1982 και η συγκρότηση δυο επιτροπών που λειτουργούσαν στα πλαίσια της ΤτΕ και ο σκοπός τους ήταν η εκπόνηση προτάσεων μεταρρύθμισης του τραπεζικού συστήματος. Στο διάστημα 1987-95, ολοκληρώθηκε σταδιακά, η διαδικασία μερικής άρσης των περιορισμών στη λειτουργία του χρηματοοικονομικού συστήματος ή εναλλακτικά απορρύθμισης του νομισματικού συστήματος, όπως αυτό εκδηλώθηκε, για παράδειγμα, στο ύψος των επιτοκίων, στις τραπεζικές εν γένει λειτουργίες και στους συναλλαγματικούς ελέγχους (Τσουφλίδης, 2013).

Η ελληνική οικονομία άλλαζε με ραγδαίους ρυθμούς. Στη δεκαετία του 1990 οι διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης επιταχύνονταν και η άποψη που επικρατούσε και επιβαλλόταν σε σχέση με άλλες, ήταν αυτή των νεοφιλελεύθερων αντιλήψεων που ήθελε κάθε χώρα να ειδικευτεί εκεί όπου είχε «συγκριτικά πλεονεκτήματα». Στην περίπτωση της Ελλάδας, η στάση αυτή, φανέρωνε στροφή στα πάγια και πιο παραδοσιακά πλεονεκτήματα, όπως, τουρισμός, ναυτιλία, εμπόριο, κατασκευές, υπηρεσίες (Βλάχου, Θεοχαράκης & Μυλωνάκης, 2011).

2.3 Η ΝΕΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΟΔΟΣ, 1995-2008

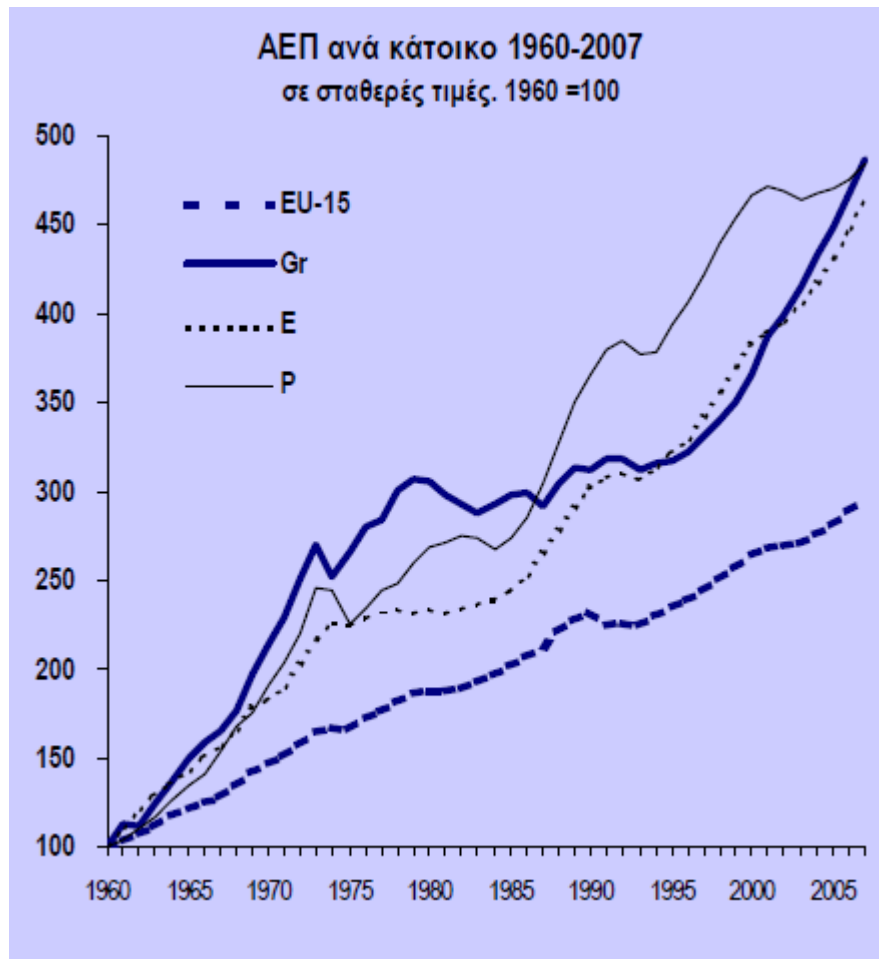
Παρά τις αρνητικές οικονομικές εξελίξεις που η ελληνική οικονομία αντιμετώπισε στις αρχές της δεκαετίας του 1990, άρχισε να αναπτύσσεται ξανά. Η περίοδος 1997-2005 σφραγίστηκε για τη χώρα μας με τον άνεμο ενός υποθετικού εκσυγχρονισμού. Σταδιακά στη δεκαετία του 1990 και μέχρι την κρίση του 2008, οι ρυθμοί ανόδου του

ΑΕΠ ήταν σχετικά υψηλοί, σε κάθε περίπτωση λίγο πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (Βλάχου, Θεοχαράκης & Μυλωνάκης, 2011).

Οι Ευρωπαϊκές οικονομίες αποτελούν τα «τεχνολογικά σύνορα» τα οποία η Ελλάδα προσπαθούσε να προσεγγίσει υιοθετώντας τεχνολογικές και οργανωσιακές μεθόδους που είχαν ήδη χρησιμοποιηθεί με επιτυχία στις πιο αναπτυγμένες χώρες της Ευρώπης. Η ενσωμάτωση αυτών των μεθόδων στο κεφαλαιακό απόθεμα και τις εργασιακές διαδικασίες της Ελλάδας, όπου η παραγωγικότητα ήταν χαμηλότερη, οδήγησε σε ρυθμούς ανάπτυξης που υπερέβησαν, μακροπρόθεσμα, τους αντίστοιχους ρυθμούς στις πιο προηγμένες ευρωπαϊκές οικονομίες. Η ταχύτερη μεγέθυνση του ΑΕΠ στην Ελλάδα οδήγησε σε πραγματική σύγκλιση, δηλαδή σε μείωση της διαφοράς μεταξύ του επιπέδου ανάπτυξης στην Ελλάδα και στις περισσότερο αναπτυγμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ιωακείμογλου, 2008).

Γενικά, σε μια χώρα στην οποία η παραγωγικότητα της εργασίας είναι χαμηλότερη σε σχέση με τις προηγμένες οικονομίες, δρουν αντίρροπες δυνάμεις που τείνουν τόσο στην πραγματική σύγκλιση όσο και στην πραγματική απόκλιση. Το συνδυασμένο αποτέλεσμα αυτών των αντίρροπων δυνάμεων (που οδηγούν είτε σε σύγκλιση είτε σε απόκλιση) εξαρτάται από τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν σε κάθε ξεχωριστή χώρα. Στην περίπτωση της Ελλάδας, οι δυνάμεις της σύγκλισης επικράτησαν μετά το 1955 (παρόλο που η τάση της σύγκλισης ανατράπηκε για μια χρονική περίοδο περίπου 15 ετών, 1980-1995), καθώς οι «κοινωνικές ικανότητες» του εργατικού δυναμικού που αφορούν στη χρήση νέων τεχνολογιών και στην υιοθέτηση νέων οργανωσιακών μεθόδων συνέβαλαν σημαντικά στην αποτελεσματική χρήση των εισαγόμενων τεχνολογιών. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ ανά κάτοικο στην Ελλάδα ήταν 3,4% μεταξύ 1960 και 2008, συγκρινόμενος με 2,3% στην ΕΕ-15. Ως αποτέλεσμα, το ΑΕΠ ανά κάτοικο σε σταθερές τιμές το 2008 ήταν περίπου 5 φορές υψηλότερο από το 1960 στην Ελλάδα ενώ στην ΕΕ-15 ήταν 3 φορές υψηλότερο (Διάγραμμα 2.1) (Ιωακείμογλου, 2008).

Διάγραμμα 2.1: ΑΕΠ ανά κάτοικο σε σταθερές τιμές 1960-2007

Η δυναμική προερχόταν από ένα νέο, τον δεύτερο μεγάλο μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας. Αυτός στηριζόταν (α) στην ανάπτυξη του τουρισμού, μια συνεχιζόμενη τάση από τα τέλη της δεκαετίας του 1960, (β) στη ναυτιλία που γνώρισε εντυπωσιακή άνοδο στη δεκαετία του 1990, λόγω της ανόδου του διεθνούς εμπορίου και της Κίνας, (γ) στον τομέα των κατασκευών, εγκαινιάστηκε ένας νέος κύκλος μεγάλων έργων, συνδεδεμένων με τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες απαίτησαν σημαντική επενδυτική προσπάθεια στον τομέα των κατασκευών και των δημόσιων έργων, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν σημαντικά πολλαπλασιαστικά οφέλη για την ελληνική οικονομία. Η ανάκαμψη που προέκυψε από το 1996 οδήγησε σε μεγάλες εισαγωγές μηχανολογικού εξοπλισμού με αποτέλεσμα να εισαχθούν νέες τεχνολογίες και νέες οργανωτικές μέθοδοι στις εργασιακές διαδικασίες, να υπάρξει έντονη υποκατάσταση εργασίας από κεφάλαιο και να αυξηθεί σημαντικά η παραγωγικότητα της εργασίας. Τέλος, οι ιδιωτικοποιημένοι τομείς στις μεταφορές, τις επικοινωνίες και τις τράπεζες έδειχναν

εξαιρετικό δυναμισμό. Οι τομείς αυτοί επεκτείνονταν με γοργούς ρυθμούς στα Βαλκάνια και την ευρύτερη οικονομική περιοχή, υποδεικνύοντας τη δυναμική της νέας διεθνούς εξειδίκευσης.

Στις ίδιες περιοχές, εμφανίστηκε έντονη δραστηριότητα και της ελληνικής μεταποίησης και του εμπορίου. Η δημιουργία μιας νέας οικονομικής ενδοχώρας αναμενόταν να διευκολύνει την αναδιάρθρωση και επιβίωση μέρους της ελληνικής μεταποίησης, καθώς και να καρπωθεί τα ανταγωνιστικά οφέλη από την έκθεση στον διεθνή ανταγωνισμό. Είναι γεγονός ότι οι μετατοπίσεις αυτές διευκόλυναν τις ελληνικές εξαγωγές, οι οποίες επιδεικνύουν μια μεγαλύτερη αντοχή στις χώρες αυτές τα τελευταία χρόνια (Βλάχου, Θεοχαράκης & Μυλωνάκης, 2011).

Η ελληνική οικονομία εισήλθε σε φάση ταχείας ανάπτυξης από το 1996 ως το 2007 χωρίς να πραγματοποιήσει θεαματικές αλλαγές στην «επίσημη» αγορά εργασίας. Έτσι, από το 1996 και μέσα σε λίγα χρόνια τα ελλείμματα αποκλιμακώθηκαν ραγδαία και ο πληθωρισμός επανήλθε σε μονοψήφιο αριθμό μετά από περίπου 20 χρόνια. Ο βασικός μηχανισμός της οικονομικής μεγέθυνσης, κατά τη διάρκεια των ετών 1986-2007, ήταν ο τομέας των υπηρεσιών. Οι κατασκευές και η οικοδομή συνέβαλαν σημαντικά στο ΑΕΠ, αλλά η συμβολή της βιομηχανίας ήταν μικρή.

Οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου ήταν υψηλές κατά τη διάρκεια των ετών 1996-2004 και το μερίδιο του μηχανολογικού εξοπλισμού στη συνολική επένδυση αυξήθηκε σημαντικά. Η τεχνολογία που μεταφέρεται ενσωματωμένη στον καινούργιο μηχανολογικό εξοπλισμό έδωσε ώθηση στην παραγωγικότητα της εργασίας και απαίτησε νέες δεξιότητες και γνώσεις, πολυσθενή συλλογική εργασία και άλλες καινοτομίες στην οργάνωση της εργασίας.

Κατά τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας, το «νέο παραγωγικό υπόδειγμα» εγκαταστάθηκε σε ένα μεγάλο μέρος του παραγωγικού συστήματος, ιδιαίτερα στην μεταποιητική βιομηχανία, στις μεγάλες επιχειρήσεις, και σε επιχειρήσεις που είναι εκτεθειμένες στο διεθνή ανταγωνισμό. Η εργασία κατά ομάδες και τα συλλογικά προσόντα, η δυνατότητα των εργαζομένων να αποκριθούν σε ένα μεγάλο φάσμα καθηκόντων και να αναλάβουν πολλές διαφορετικές ευθύνες και η κατάρτιση, είναι πρακτικές που είχαν υιοθετηθεί σε σημαντικό βαθμό από το σύγχρονο τμήμα της βιομηχανίας. Ωστόσο, ο τομέας των υπηρεσιών, και ο μεταποιητικός τομέας σε μικρότερο βαθμό, λειτουργούσαν ακόμα κάτω από ποικίλες μορφές οργάνωσης εργασίας, οι περισσότερες από αυτές, αλλά όχι όλες, είναι

παραδοσιακές. Οι μεγάλες, τεχνολογικά σύγχρονες επιχειρήσεις τηλεπικοινωνιών, μεταφορών, τουρισμού και χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών χρησιμοποιούν σύγχρονες μορφές οργάνωσης εργασίας ενώ οι μικρές επιχειρήσεις χρησιμοποιούν παραδοσιακές μορφές οργάνωσης εργασίας, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για οικογενειακές εκμεταλλεύσεις (Βλάχου, Θεοχαράκης & Μυλωνάκης, 2011).

Ένα μεγάλο μέρος της αύξησης της απασχόλησης προερχόταν από δραστηριότητες στον τριτογενή τομέα, στις οποίες οι παραδοσιακές μορφές οργάνωσης εργασίας έχουν αυξημένο βάθος. Πρόκειται για μια αυξανόμενη κατηγορία εργαζομένων φτωχών, που βρίσκονται σε καθεστώς χαμηλών μισθών, αυξημένης ευελιξίας και κοινωνικού ανταγωνισμού με τις μορφές της «απασχολησιμότητας», της εργασίας τύπου fast-food, της αυτοαπασχόλησης και της αβέβαιης και της πρόσκαιρης εργασίας. Οι εκθέσεις από την επιθεώρηση εργασίας δείχνουν ότι η αδήλωτη εργασία παραμένει σε επίπεδα 18%-25% της συνολικής δραστηριότητας, εμφανώς υψηλότερα από τους μέσους όρους της ΕΕ-15.

Έτσι, οι αλλαγές στην οργάνωση εργασίας εμφανίζονται με δύο αντιθετικούς τρόπους: στο μεν προηγμένο τμήμα του παραγωγικού συστήματος εμφανίζονται ως αλλαγές στα επαγγέλματα, στον σχεδιασμό των θέσεων εργασίας και ως υψηλότερη ζήτηση για ειδικευμένη εργασία, ενώ στο άλλο τμήμα του παραγωγικού συστήματος τα προσόντα παραμένουν χαμηλά και η ζήτηση για ανειδίκευτη εργασία είναι σχετικά υψηλή.

Αυτή η νέα οικονομική δομή, παραδοσιακή κατά βάση από ιστορική σκοπιά, αλλά σαφώς πιο διεθνής τώρα, συνδέεται από μια διπλή κίνηση: τη φιλελευθεροποίηση της οικονομίας, μέσω των ιδιωτικοποιήσεων και την ενσωμάτωση στο ευρώ. Το ευρώ αποτελούσε στρατηγική επιλογή η οποία κατοχύρωνε την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων και την πιο διεθνοποιημένη δραστηριότητα της ελληνικής επιχειρηματικότητας. Μια ασθενική δραχμή θα εξυπηρετούσε ίσως καλύτερα τη συντήρηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων, αλλά η νέα δυναμική φάνταζε σε κάθε περίπτωση ότι είχε καλύτερες προοπτικές.

Το Μάρτιο του 1998 η δραχμή υποτιμάται και «δένεται» στον ευρωπαϊκό μηχανισμό συναλλαγματικών ισοτιμιών με ισοτιμία 353,109 δραχμές ανά ευρώ. Ενώ το 2001 η Ελλάδα συμμετέχει στην ΟΝΕ έκανε την πρώτη ανατίμηση της δραχμής στην ιστορία της (συμβολικό γεγονός) αφού από 353,109 η ισοτιμία διαμορφώθηκε στις 340,75. Την περίοδο αυτή συντελείται ένα οικονομικό θαύμα ανάλογο του 1960. Η ανάπτυξη εκτοξεύεται μετά από πολλά χρόνια σε επίπεδα της τάξης του 4%, οι

επενδύσεις αυξάνονται, η παραγωγικότητα της εργασίας αυξάνεται, η ανεργία μειώνεται, ο πληθωρισμός εκμηδενίζεται και η χώρα εξαφανίζει τα ελλείμματά της. Το δημόσιο χρέος συνεχίζει να αυξάνεται αλλά πλέον δεν αποτελεί πρόβλημα γιατί αυξάνεται παράλληλα και το ΑΕΠ της χώρας με πολύ ταχείς ρυθμούς.

Με την είσοδο της Ελλάδος στην ΟΝΕ τα επιτόκια που δανείζονται οι πολίτες και το κράτος πέφτουν δραματικά. Ήδη από το 1997 ο περισσότερος κόσμος και το κράτος, άρχισε να αυξάνει το δανεισμό του από τις τράπεζες. Το κράτος συγκεκριμένα άρχισε να δανείζεται μεγάλα ποσά, κυρίως, από το εξωτερικό. Ποσά που προστίθονταν σε ένα, ήδη, μεγάλο δημόσιο χρέος. Ωστόσο, κανείς δεν ανησυχεί γιατί η Ελλάδα έχει τρομερή αυτοπεποίθηση (Βλάχου, Θεοχαράκης & Μυλωνάκης, 2011).

Η οικονομική αυτή άνοδος τροφοδοτήθηκε από τη μαζική εισροή μεταναστών. Αυτή επέτρεψε την ανατροφοδότηση της παρακμάζουσας γεωργίας και την άνθηση του κατασκευαστικού τομέα και της μικρομεσαίας βιοτεχνικής και εμπορικής δραστηριότητας. Καθώς οι νέες τάσεις ευνοούσαν περισσότερο τις μεγάλες επιχειρήσεις και λιγότερο τις μικρομεσαίες, η δομή της απασχόλησης άλλαζε ραγδαία. Στη νέα οικονομία των υπηρεσιών η μισθωτή απασχόληση επεκτεινόταν. Καθώς οι μικροεπιχειρηματικές δραστηριότητες κλονίζονταν, η δημόσια απασχόληση αποκτούσε ξανά προνομιακή θέση στις οικονομικές νοοτροπίες. Στον ιδιωτικό τομέα τα νέα μισθωτά στρώματα, πολύ συχνά με πανεπιστημιακή πλέον μόρφωση, δοκιμάζονταν από την επισφάλεια και τους σχετικά χαμηλούς μισθούς. Η υψηλή ανεργία μονιμοποιήθηκε.

Αυτή η ιδιότυπη συνεύρεση της κρατικής επέκτασης και της ιδιωτικοποίησης της οικονομίας, ήταν που χαρακτήριζε αυτόν τον νέο μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας προς μια οικονομία αποκλειστικά υπηρεσιών. Είκοσι επτά κρατικές επιχειρήσεις και τράπεζες ιδιωτικοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια μιας τριχρόνης περιόδου (2002-2004). Επιπλέον, η δημόσια παρέμβαση δημιούργησε εντονότερο ανταγωνισμό στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών με την απελευθέρωση προστατευομένων κλάδων, κυρίως των τηλεπικοινωνιών και της ενέργειας. Οι περισσότεροι πολιτικοί και πολλοί οικονομολόγοι στην Ελλάδα πίστευαν ότι η ενεργητική επιδίωξη των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και ιδιωτικοποιήσεων παρείχε δυναμισμό στη διαδικασία ανάπτυξης. Καθώς διαδοχικά οι διάφοροι τομείς περνούσαν σε ιδιωτικές επιχειρήσεις, αυτή η μετάβαση προσέθετε νέες δαπάνες στον προϋπολογισμό και το ασφαλιστικό σύστημα. Ταυτόχρονα δημιουργούσε νέες

εξαρτήσεις στους ιδιωτικοποιημένους τομείς από τη δημόσια χρηματοδότηση, τη δημόσια ρύθμιση (εποπτεύουσες και ρυθμιστικές αρχές) και το σύστημα δημόσιων προμηθειών. Η αλληλεξάρτηση ανάμεσα σε δημόσιο και ιδιωτικό τομέα προσέλαβε πρωτόγνωρες διαστάσεις (Βλάχου, Θεοχαράκης & Μυλωνάκης, 2011).

Στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα πραγματοποιήθηκαν βαθιές αλλαγές που ακολούθησαν την απελευθέρωση των αγορών χρήματος και κεφαλαίου. Κατά την τελευταία δεκαετία οι τράπεζες έχουν αγωνιστεί για μεγαλύτερα μερίδια αγοράς μέσω συγχωνεύσεων και εξαγορών που αναδιαμόρφωσαν τον χρηματοπιστωτικό τομέα. Μια «έκρηξη» του χρηματιστηρίου οδήγησε στο περαιτέρω άνοιγμα του χρηματιστικού τομέα και η εμφάνιση σύγχρονων δραστηριοτήτων και προϊόντων έδωσε στις τράπεζες την ευκαιρία να αναπτυχθούν περαιτέρω. Το ξένο κεφάλαιο έχει καταλάβει σημαντικές θέσεις τον χρηματιστικό τομέα της Ελλάδας.

Η κυβέρνηση, που ανέλαβε το 2004, χρησιμοποίησε όλες τις διαθέσιμες μεθόδους ιδιωτικοποίησης, συμπεριλαμβανομένων των συνεργασιών ιδιωτικού-δημόσιου τομέα και απέδιδε μεγάλη σημασία στις ιδιωτικοποιήσεις που διευκολύνουν το άνοιγμα των αγορών στον ανταγωνισμό, προσελκύοντας έτσι άμεσες ξένες επενδύσεις.

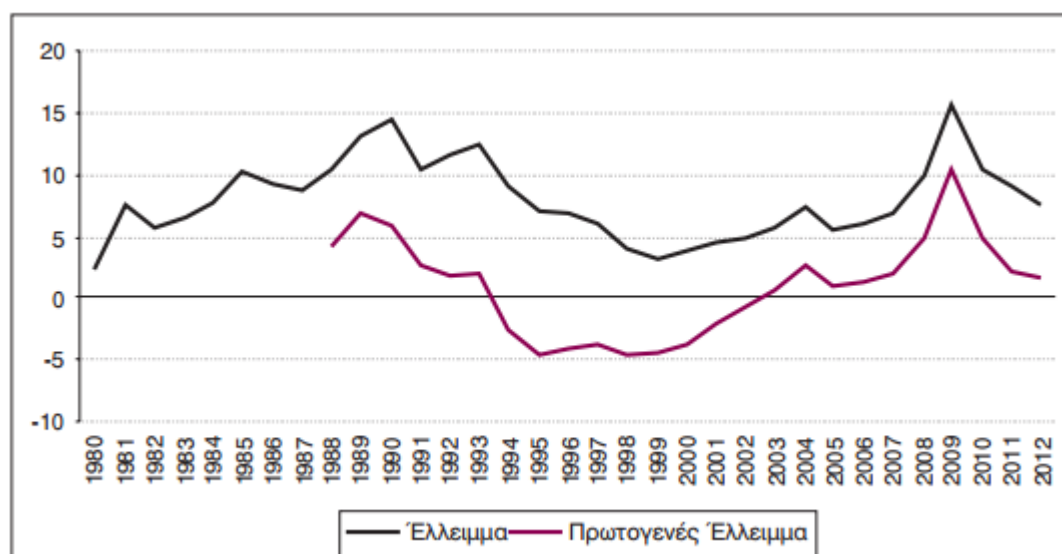
Η δημόσια σφαίρα της οικονομίας, παγιωμένη πλέον γύρω στο 45% του ΑΕΠ έγινε προνομιακό πεδίο πολιτικής διαχείρισης, με τεράστια περιθώρια διαπλοκής, διαφθοράς, και ευνοϊκών ρυθμίσεων. Η δημόσια υγεία και οι διαπλεκόμενοι ιδιωτικοί φορείς (φαρμακοβιομηχανίες, ιδιώτες γιατροί και κέντρα εξετάσεων), τα περίφημα δημόσια έργα με ιδιωτικές παραχωρήσεις, οι αμυντικές δαπάνες, η διαχείριση της δημόσιας περιουσίας, οι ευρωπαϊκοί πόροι, οι συμβάσεις δημόσιων οργανισμών και των δήμων προς ιδιωτικές εταιρείες παροχής υπηρεσιών, μετατράπηκαν σε προνομιακά πεδία διαφθοράς και εκτόξευσης των δημοσίων δαπανών.

Το μέγεθος της δημόσιας διοίκησης δεν διογκώθηκε ποτέ, παρά τα επιφανόμενα, και παρέμεινε στον μέσο όρο του ΟΟΣΑ. Εντούτοις η πρακτική των διορισμών, η προνομιακή κατεύθυνση των δημόσιων δαπανών σε εκλογικές περιφέρειες πολιτικών, η αποκέντρωση και τα τοπικά δίκτυα ελέγχου των ευρωπαϊκών και δημόσιων πόρων, προσέδωσε στο πολιτικό σύστημα τεράστια οικονομική ισχύ, που ποτέ στο παρελθόν δεν διέθετε. Αντίθετα με την ιδέα της αποδυνάμωσης της πολιτικής έναντι της οικονομίας, ήταν η περίοδος αυτή που διευκόλυνε την καθολική ηγεμονία του πολιτικού συστήματος πάνω στην οικονομία.

Στην πολιτική ζωή άρχισαν να κυριαρχούν οι θεματικές των σκανδάλων και των ατασθαλιών (Βλάχου, Θεοχαράκης & Μυλωνάκης, 2011).

2.4 ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΣΟΔΑ, ΩΣ ΠΗΓΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Τα δημόσια έσοδα ήταν αδύνατο να ακολουθήσουν την παγίωση των δημόσιων δαπανών στο 45% του ΑΕΠ. Η πραγματικότητα ήταν ότι παρά την αύξηση των δημοσίων δαπανών και κυρίως την προβληματική κατανομή τους το μεγάλο πρόβλημα που αντιμετώπιζε και αντιμετωπίζει, διαχρονικά, η ελληνική οικονομία είναι η υστέρηση των δημοσίων εσόδων εξαιτίας της φοροδιαφυγής, της φοροαποφυγής και της φορολογικής πολιτική (Χρυσανθόπουλος, 2013).

Διάγραμμα 2.2: Έλλειμμα γενικής κυβέρνησης (ως % του ΑΕΠ), 1980 - 2009

Με βάση το Διάγραμμα 2.2, διαπιστώνεται ότι το δημοσιονομικό ισοζύγιο της ελληνικής οικονομίας από το 1980 και μετά ήταν πάντα ελλειμματικό. Το ύψος του ελλείμματος κυμαίνεται από το 2,4% του ΑΕΠ το 1980 έως και 14,5% το 1990 και 15,6% το 2009 όταν σημειώνει το υψηλότερο επίπεδο της τριακονταετίας. Σε σχέση με την εξέλιξη του διακρίνονται τρεις ουσιαστικά περίοδοι.

Η πρώτη εκτείνεται από τα έτη 1980 έως 1990 όταν το δημοσιονομικό έλλειμμα διογκώνεται από 2,4% του ΑΕΠ το 1980 σε 10,3% του ΑΕΠ το 1985 και 14,5% του

ΑΕΠ το 1990. Πρόκειται για μία περίοδο που ουσιαστικά μεταβάλλει το μοντέλο της συσταλτικής δημοσιονομικής πολιτικής που ακολουθούσε η ελληνική οικονομία έως το 1980, σε οικονομία με επεκτατική δημοσιονομική πολιτική. Ταυτόχρονα, αυξάνεται και το πρωτογενές έλλειμμα (Χρυσανθόπουλος, 2013).

Η δεύτερη περίοδος περιλαμβάνει τα έτη 1990 έως 1999. Την δεκαετία αυτή το δημοσιονομικό έλλειμμα μειώθηκε αισθητά. Το πρωτογενές ισοζύγιο από ελλειμματικό κατά 6,8% του ΑΕΠ το 1989 βελτιώνεται σε πλεονασματικό κατά 2,5% το 1994, με τον πλεονασματικό χαρακτήρα του να διατηρείται και να φθάνει άνω του 4,5% του ΑΕΠ έως το τέλος της δεκαετίας. Την περίοδο αυτή δηλαδή, τα δημοσιονομικά έσοδα κάλυπταν τις πρωτογενείς δαπάνες χωρίς την ανάγκη για περαιτέρω δανεισμό. Η βελτίωση του δημοσιονομικού ισοζυγίου είναι αποτέλεσμα της περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής που ακολουθήθηκε τα πρώτα έτη της δεκαετίας του 1990 ως αντιστάθμισμα στην πολιτική αύξησης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων της προηγούμενης δεκαετίας κυρίως όμως αποτέλεσμα της δημοσιονομικής προσαρμογής, η οποία ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την ένταξη της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση. Τα προγράμματα σύγκλισης που εφαρμόστηκαν με στόχο την επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων που έθετε η συνθήκη του Μάαστριχτ (περιοριστική δημοσιονομική πολιτική, διεύρυνση φορολογικής βάσης κ.α.) ευθύνονται κατά κύριο λόγο για την αποκλιμάκωση του δημοσιονομικού ελλείμματος.

Η τρίτη περίοδος εκτείνεται από το 2000 έως το 2009. Είναι μία περίοδος επιδείνωσης του δημοσιονομικού ισοζυγίου με την αύξηση του δημοσιονομικού ελλείμματος που κατά κύριο λόγο οφείλεται στην αύξηση του πρωτογενούς ελλείμματος. Η είσοδος της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση που εξασφάλισε την πρόσβαση σε εύκολο και φθινό σε σχέση με το παρελθόν δανεισμό, οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης με το γενικό κλίμα ευφορίας που δημιούργησαν, η επιδείνωση του εμπορικού ισοζυγίου καθώς και άλλοι λόγοι που σχετίζονται αφενός με την προσπάθεια της χώρας να συγκλίνει κοινωνικά προς τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης και αφετέρου την αδυναμία της να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα που δημιούργησε η είσοδό της σε αυτή, δημιούργησαν μία αποσταθεροποιητική δυναμική στα δημοσιονομικά μεγέθη της. Κομβικά σημεία εντός της δεκαετίας αποτελούν το έτος 2002 που σημειώνεται πρωτογενές έλλειμμα, μετά από μια δεκαετή περίπου περίοδο όπου η χώρα είχε πρωτογενή πλεονάσματα, χρηματοδοτούσε δηλαδή τις πρωτογενείς δαπάνες της χωρίς την ανάγκη δανεισμού για την κάλυψή τους, και τα

έτη 2008-2009 όταν το δημοσιονομικό έλλειμμα (τόσο το συνολικό όσο και το πρωτογενές) εκτροχιάστηκε πλήρως, φθάνοντας στο υψηλότερο σημείο των τελευταίων είκοσι ετών (Χρυσανθόπουλος, 2013).

Τα παραπάνω είναι δικαιολογημένα, καθώς μια πιο μακροχρόνια ματιά του ελληνικού προβλήματος είναι απόλυτα αποκαλυπτική. Οι ελληνικές κυβερνήσεις από το 1980 μέχρι το 2010, εκτελούν συνεχώς και αδιαλείπτως ελλειμματικούς προϋπολογισμούς. Καμία κυβέρνηση δεν ισοσκέλισε ποτέ τον προϋπολογισμό. Οι διαβαθμίσεις των κυβερνήσεων αφορούν πόσο μεγάλο έλλειμμα δημιουργούσαν κάθε χρόνο (Βλάχου, Θεοχαράκης & Μυλωνάκης, 2011).

Η αδυναμία διόρθωσης των δημόσιων οικονομικών στηρίζεται, επίσης, στο γεγονός της μη φορολόγησης των ατομικών εισοδημάτων και των επιχειρηματικών κερδών. Μόνο που αυτό δεν έγινε ποτέ. Είναι αλήθεια ότι η διεύρυνση της φορολογικής βάσης, γινόταν όλο και πιο συχνά ένα θέμα των προεκλογικών συζητήσεων, ή των περιόδων εφαρμογής σταθεροποιητικών προγραμμάτων. Αλλά η φορολογική αλλαγή δεν έγινε ποτέ. Το αντίθετο μάλιστα.

Δίπλα σε αυτό το «κατακερματισμένο» φορολογικό σύστημα προστέθηκαν ακόμα και κατηγορίες υψηλόμισθων μισθωτών ή και δημοσίων υπαλλήλων. Το δαιδαλώδες σύστημα των επιδομάτων στο Δημόσιο, που σε κατηγορίες καλά αμειβόμενων, είναι συνήθως πολλαπλάσιο των μισθών, συχνά φορολογείται με ειδικό τρόπο. Το ίδιο συνέβη με τις επιχειρήσεις συγκεκριμένων κλάδων. Οι τράπεζες, οι κατασκευαστικές εταιρείες, οι ναυτιλιακές και αρκετές άλλες φορολογούνται με ειδικό καθεστώς.

Επιπρόσθετα διαμορφώθηκε ένα σύνθετο και εκλεπτυσμένο σύστημα προκειμένου να φοροαπαλλάσσονται τα υψηλά εισοδήματα κατά την κατανάλωσή τους. Έτσι, μία βίλα ή ένα σκάφος, εάν χαρακτηριστεί ως τουριστικής χρήσης, φορολογείται τεκμαρτά με ένα ασήμαντο ποσό κάθε χρόνο. Δωρεές σε φιλανθρωπικές ομάδες ή φιλόπρωχα ταμεία, τα οποία δεν υπόκεινται σε έλεγχο, και συνεπώς μπορούν να εκδίδουν πλαστές αποδείξεις, μειώνουν δραστικά το φορολογητέο εισόδημα. Οι αγορές και η κατασκευή σπιτιών πέρα από το δηλωμένο εισόδημα δικαιολογούνται με «δάνεια φίλων», δάνεια από τράπεζες ή εισαγωγή συναλλάγματος. Τέλος, το σύνολο της πολύ μεγάλης ακίνητης περιουσίας μπορεί να διασπάται σε πολλές υπεράκτιες εταιρείες. Εν κατακλείδι, καθώς το φορολογικό σύστημα αποκτούσε τεκμήρια ή το «πόθεν έσχες», σύνθετες ρυθμίσεις διασφάλιζαν την ακύρωση τους (Βλάχου, Θεοχαράκης & Μυλωνάκης, 2011).

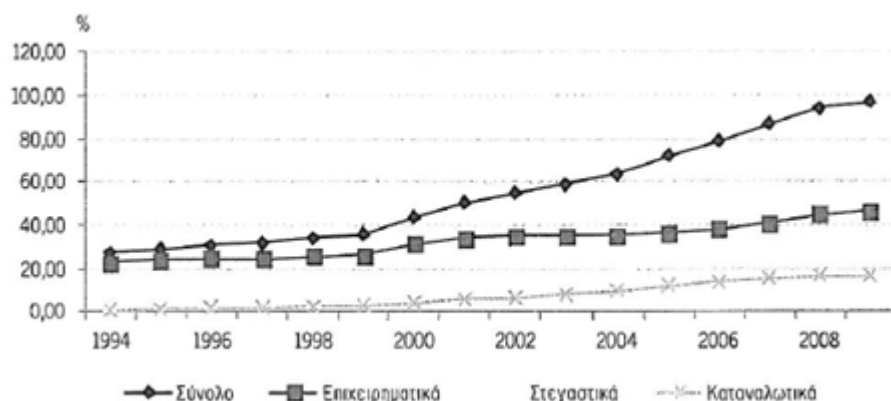
2.5 Η ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ ΜΕΤΡΗΣΗ

Όλα τα παραπάνω (απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, μείωση των επιτοκίων και η ένταξη στη ζώνη του ευρώ) συνέβαλαν στο γεγονός να χαρακτηριστεί η πορεία της ελληνικής οικονομίας, από τα μέσα της δεκαετίας του '90 μέχρι το 2009, όπου και εμφανίστηκαν τα πρώτα σημάδια της εγχώριας ύφεσης, που συνεχίζεται με κλιμακούμενους ρυθμούς, από υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης οι οποίοι ξεπερνούσαν σημαντικά τους αντίστοιχους των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Το αναπτυξιακό πρότυπο βασίστηκε στην αναζωπύρωση της εγχώριας κατανάλωσης και την ενίσχυση των επενδύσεων που σε μεγάλο βαθμό χρηματοδοτήθηκαν από εισροές κεφαλαίων από το εξωτερικό (Χαρδουβέλης & Γκόρτσος, 2011).

Η συμμετοχή του τραπεζικού τομέα στην αναπτυξιακή αυτή διαδικασία ήταν καθοριστική. Η πολιτική της σταδιακής και κατά φάσεις απελευθέρωσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος που αποσκοπούσε στην εξάλειψη υφιστάμενων διοικητικών ρυθμίσεων επηρέασε σημαντικά την αποτελεσματική λειτουργία του τραπεζικού συστήματος. Η πολιτική αυτή ουσιαστικά ξεκίνησε το 1987 και στη μεγαλύτερή της έκταση πραγματοποιήθηκε μέχρι και το 1994. Κατά συνέπεια, με το άνοιγμα των τραπεζικών υπηρεσιών και την τοποθέτηση του εγχώριου τραπεζικού τομέα στο χρηματοοικονομικό σύστημα της ζώνης του ευρώ, ο διαμεσολαβητικός ρόλος των τραπεζών παρουσίασε ταχύτατη ανάπτυξη. Η αποτελεσματικότητα της λειτουργίας των τραπεζών και η παραγωγικότητά τους αυξήθηκε ουσιαστικά. Για παράδειγμα, οι Chortareas et. al. (2009) εκτιμούν ότι κατά την περίοδο 1998-2003 η αποτελεσματικότητα κόστους αυξήθηκε κατά 4,3% και η αποτελεσματικότητα σε όρους κερδών κατά 93%. Επιπλέον, η παραγωγικότητά τους, μετρούμενη με έναν δείκτη Malmquist, αυξήθηκε κατά 15%.

Κατά την περίοδο 1994-2009 (Διάγραμμα 2.3), η συνολική χρηματοδότηση του εγχώριου ιδιωτικού μη τραπεζικού τομέα ως ποσοστό του ΑΕΠ υπερτριπλασιάστηκε (από 27,1% το 1991 σε 97,0% το 2009). Ιδιαίτερα αξιοσημείωτη άνοδο σημείωσε η χρηματοδότηση των νοικοκυριών. Η στεγαστική πίστη ως ποσοστό του ΑΕΠ από 3,8% το 1994 διαμορφώθηκε στο 33,9% το 2009, ενώ η καταναλωτική πίστη ως ποσοστό του ΑΕΠ από 0,9% το 1994 έφτασε το 16,5% το 2009. Η τραπεζική χρηματοδότηση προς τις επιχειρήσεις ως ποσοστό του ΑΕΠ περίπου διπλασιάστηκε

(από 22,5% το 1994 σε 46,7% το 2009) (Χαρδουβέλης & Γκόρτσος, 2011).

Διάγραμμα 2.3: Τραπεζικά δάνεια προς τον ιδιωτικό τομέα (Ποσοστό % ΑΕΠ)

ΠΗΓΗ: ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Τράπεζα της Ελλάδος

Επιπλέον, ο λόγος δανείων προς ΑΕΠ πλησίασε στον αντίστοιχο της ευρωζώνης (Πίνακας 1.1). Η σύγκλιση αυτή ήταν ιδιαίτερα έντονη στα καταναλωτικά και στεγαστικά δάνεια λόγω της θεαματικής αύξησης των δανείων στους ιδιώτες.

ΕΤΟΣ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ		ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΑ		ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΑ		ΣΥΝΟΛΟ	
	Ελλάδα	Ευρωζώνη	Ελλάδα	Ευρωζώνη	Ελλάδα	Ευρωζώνη	Ελλάδα	Ευρωζώνη
1998	34,0	41,8	5,8	24,2	2,5	6,6	34,0	82,6
2009	46,7	64,9	33,9	39,5	16,5	15,6	97,0	120,0

Πίνακας 2.1: Δάνεια προς τον ιδιωτικό τομέα στην Ελλάδα και την ευρωζώνη (ποσοστό % ΑΕΠ)

ΠΗΓΗ: ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Τράπεζα της Ελλάδος

Την ίδια περίοδο οι παραγωγικοί τομείς της οικονομίας (πλην τουρισμού και μεταφορών) γνώρισαν μια άνευ προηγουμένου συρρίκνωση. Η πολιτική ηγεσία αντί να καταστρώνει σχέδια ενίσχυσης και κυρίως αναδιοργάνωσης της βιομηχανίας και της γεωργίας, των δυο κατεξοχήν παραγωγικών και εξαιρετικά σημαντικών κλάδων της οικονομίας, παραδόθηκε στο πνεύμα του νεοφιλελευθερισμού εναποθέτοντας στην αγορά την ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας (Τσουφλίδης, 2013).

Αποτέλεσμα όλων των προηγούμενων εξελίξεων, ήταν μετά τους ολυμπιακούς αγώνες και μετά από 2-3 χρόνια επεκτατικής και «κοινωνικής» οικονομικής

πολιτικής, να αρχίσουν να φαίνονται τα διαρθρωτικά προβλήματα της χώρας μας. Η ανταγωνιστικότητα της εργασίας άρχισε να μειώνεται, η ανάπτυξη το ίδιο, τα ελλείμματα να αυξάνονται και το δημόσιο χρέος να διογκώνεται.

Όσο αυτός ο φαύλος κύκλος συνεχιζόταν τόσο το δημόσιο δανειζόταν για να χορηγεί «κοινωνικές» παροχές με σκοπό να αντικαταστήσει την αγοραστική δύναμη που χανόταν λόγω της έλλειψης ανταγωνιστικότητας. Επιπλέον, οι συνθήκες στη διεθνή οικονομία μετά το 2001 είχαν αρχίσει να αλλάζουν. Μετά από το 2003 όπου η ανάπτυξη επανήλθε διεθνώς οι εγχώριες αδυναμίες άρχισαν να βαραίνουν την Ελληνική οικονομία. Συνεπώς, αργά και σταθερά η έλλειψη ανταγωνιστικότητας, το αυξημένο δημόσιο χρέος, η μειωμένη παραγωγικότητα σε σχέση με τον διεθνή ανταγωνισμό, τα μεγάλα ελλείμματα λόγω «κοινωνικών» παροχών και ολυμπιακών αγώνων, η νέα οικονομική κρίση που άρχισε να φαίνεται από το 2007 έφεραν την οικονομία σε νέο γκρεμό (Μυλώνακης, 2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΡΩΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι αρχικές συνέπειες της κρίσης δεν ήταν σχετικά έντονες για την Ελλάδα. Πρώτον, δεν δημιουργηθήκαν αξεπέραστα προβλήματα στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα λόγω του χαμηλού βαθμού διασύνδεσής του με το αμερικανικό και το βρετανικό σύστημα και επειδή δεν κατείχε σημαντικό ποσοστό «τοξικών» τίτλων. Δεύτερον, οι επιδράσεις στην πραγματική οικονομία, με εξαίρεση τον τουρισμό και τη ναυτιλία, ήταν σχετικά ήπιες δεδομένου του χαμηλού βαθμού ανοίγματος της ελληνικής οικονομίας. Έτσι, το πρώτο έτος της κρίσης (2008) το ΑΕΠ της χώρας αυξήθηκε κατά 1,3%, ενώ η ύφεση του 2009 με -2,3% ήταν από τις χαμηλότερες στην Ευρωζώνη (Κότιος, 2011).

Η κρίση, αν και δεν προκάλεσε, επέτεινε και επέσπευσε την κρίση χρέους της ελληνικής οικονομίας. Είναι γεγονός ότι το 2007, δηλαδή πριν καν ξεσπάσει η κρίση, η χώρα εμφάνιζε δημόσιο χρέος ίσο με το 105% του ΑΕΠ και δημοσιονομικό έλλειμμα -6,4% του ΑΕΠ. Η κατάσταση, ωστόσο, ξέφυγε το επόμενο έτος, ενώ χειροτέρευσε δραματικά το 2009, όταν, χωρίς να υπάρχουν τα περιθώρια άσκησης επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής, το δημοσιονομικό έλλειμμα εκτινάχθηκε στο -15,4% ως προς το ΑΕΠ και το δημόσιο χρέος στο 126,8%. Παρόλα αυτά, η χώρα συνέχιζε να δανείζεται με σχετικά ευνοϊκούς όρους. Στη συνέχεια, μια σειρά από δυσάρεστα γεγονότα όπως οι συνεχείς αρνητικές δηλώσεις για την κατάσταση της χώρας, οι παλινωδίες της οικονομικής πολιτικής, οι διαδοχικές υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας από του οίκους «αξιολόγησης», κ.α. εκτίνασσαν σταδιακά τα περιθώρια δανεισμού και καθιστούσαν τη χρηματοδότηση του ελληνικού δημοσίου ιδιαίτερα δύσκολη (Κότιος, 2011).

3.2 Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΚΑΙ Ο ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Το 2010 η χρηματοπιστωτική κρίση εξελίχθηκε σε κρίση δημόσιου χρέους σε κάποιες χώρες εντός της ζώνης του ευρώ, απειλώντας ευθέως τη σταθερότητα της οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Η Ελλάδα, ως η πιο αδύναμη οικονομία της ζώνης του ευρώ, με μεγάλα ελλείμματα (δημοσιονομικά και τρεχουσών συναλλαγών) και σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα, βρέθηκε στο επίκεντρο (Τράπεζα της Ελλάδας, 2008-2013).

Η ελληνική κυβέρνηση προσπαθώντας να αντιμετωπίσει τη δύσκολη οικονομική κατάσταση της χώρας, έλαβε μια σειρά από μέτρα στα τέλη Ιανουαρίου με αρχές Φεβρουαρίου του 2010. Τα μέτρα αυτά περιλάμβαναν πάγωμα μισθών, περικοπές επιδομάτων 10%, περικοπές υπερωριών και οδοιπορικών (Ελευθεροτυπία, 2010). Στις 3 Μαρτίου η κυβέρνηση έλαβε ένα δεύτερο πακέτο οικονομικών μέτρων τα όποια περιλάμβαναν:

- Μείωση 30% στα δώρα Χριστουγέννων, Πάσχα, αδειάς
- Μείωση 12% σε όλα τα επιδόματα του Δημοσίου
- Μείωση 7% στις αποδοχές υπαλλήλων ΔΕΚΟ, ΟΤΑ, ΝΠΙΔ
- Αύξηση ΦΠΑ από 4,5 στο 5%, από 9 στο 10%, από 19 στο 21%
- Αύξηση 15% στον φόρο της βενζίνης
- Επιβολή επιπλέον 10% έως 30% στους (ήδη υπάρχοντες) φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων.
- Επαναφορά τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα αυτοκίνητα (είχαν καταργηθεί τον Σεπτέμβριο του 2003), ακόμα και στα μικρότερου κυβισμού.
- Επέκταση των τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα ακίνητα, ακόμα και στα μικρότερα (Κωσταρέλου, 2010).

Τα νέα μέτρα έφεραν νέες και πιο έντονες αντιδράσεις με αποτέλεσμα να πραγματοποιηθούν μεγάλες απεργίες και πορείες. Ο κίνδυνος ήταν πλέον ορατός και ξεκάθαρος.

Δυστυχώς ούτε τα νέα μέτρα είχαν κάποιο θετικό αποτέλεσμα, με συνέπεια στις 25 Μαρτίου οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων της ζώνης του ευρώ, κατέληξαν στη συμφωνία ότι τα κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ είναι πρόθυμα να συμβάλλουν με συντονισμένα διμερή δάνεια σε ένα μηχανισμό χρηματοδότησης, ο οποίος θα περιέχει

σημαντικού μεγέθους χρηματοδότηση από το ΔΝΤ, ενώ ο κύριος όγκος της θα προέρχεται από τα ίδια τα κράτη-μέλη. Επίσης, συμφώνησαν στην ανάγκη να ενισχυθεί και να συμπληρωθεί το πλαίσιο για την εξασφάλιση βιώσιμων δημόσιων οικονομικών στην ευρωζώνη και την ενίσχυση της ικανότητάς της να ενεργεί σε περιόδους κρίσης. Στη συνέχεια, η ελληνική κυβέρνηση υπέβαλλε, στις 23.4.2010, αίτημα για την στήριξη της ελληνικής οικονομίας (Τράπεζα της Ελλάδας, 2008-2013).

Με βάση την παραπάνω απόφαση των αρχηγών κρατών, στις αρχές Μαΐου του 2010 δραστηριοποιήθηκε ο μηχανισμός στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ⁶ και το ΔΝΤ, μετά την κατάρτιση προγράμματος οικονομικής πολιτικής από τις Ελληνικές Αρχές, το οποίο έγινε αποδεκτό από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, σε συνεργασία με την ΕΚΤ, και από το ΔΝΤ ως προϋπόθεση της χρηματοδοτικής στήριξης (Το Χρονικό της Μεγάλης Κρίσης, Τράπεζα της Ελλάδας 2008-2013).

Η συμφωνία και υπογραφή (3 Μαΐου 2010) του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής -που ενεργούσε εκ μέρους των κρατών μελών της Ευρωζώνης- και της Ελληνικής Δημοκρατίας με τα συστατικά μέρη του που ήταν: (α) Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής, (β) Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής και (γ) Τεχνικό Μνημόνιο Συνεννόησης. Η υπογραφή του εν λόγω Μνημονίου ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για τη σύναψη της Σύμβασης Δανειακής Διευκόλυνσης, καθώς και την έγκριση της χρηματοδότησης από το Εκτελεστικό Συμβούλιο του Δ.Ν.Τ (Ηλεκτρονική Έκδοση <http://www.eter.gr/eter/wp-content/uploads/2012/06/2012-02-12-mnimonio.pdf>).

Με την υπογραφή του Μνημονίου Συνεννόησης σφραγίστηκε η Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης ύψους 80.000.000.000 ευρώ (8 Μαΐου 2010) που υπογράφηκε μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδας με τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης, η οποία προέβλεπε την ενίσχυση της σταθερότητας στην Ελλάδα σε διακυβερνητικό πλαίσιο μέσω συγκεντρωτικών διμερών δανείων. Επίσης, με την υπογραφή του Μνημονίου σφραγίστηκε και η έγκριση (9 Μαΐου 2010) από το Εκτελεστικό Συμβούλιο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου της

---

⁶ Οι Υπουργοί Οικονομικών των χωρών της ζώνης του ευρώ κατέληξαν στις 2.5.2010 σε συμφωνία για τη δέσμη στήριξης της Ελλάδος, η οποία επισημοποιήθηκε από τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων της ζώνης του ευρώ στις 7.5.2010.

χρηματοδότησης για την Ελλάδα ισοδύναμης με Ειδικά Τραβηκτικά Δικαιώματα 26,432,9 εκατομμυρίων (Ηλεκτρονική Έκδοση <http://www.eter.gr/eter/wp-content/uploads/2012/06/2012-02-12-mnimonio.pdf>). Με τα ποσά αυτά, η ελληνική κυβέρνηση θα αποπλήρωνε προηγούμενα δάνεια αλλά και θα χρηματοδοτούσε τις τράπεζες.

Το πρόγραμμα του πρώτου Μνημονίου καλύπτει την περίοδο 2010-13. Πρόκειται για ένα απολύτως δεσμευτικό πρόγραμμα πολιτικής, με συγκεκριμένες υποχρεώσεις, χρονικό όρια εκτέλεσης των ενεργειών, διαδικασίες διαβούλευσης και παρακολούθησης. Η μη τήρηση των δεσμεύσεων συνεπάγεται την παύση χορήγησης των δόσεων του δανείου (Κότιος, 2011).

3.3 ΠΡΩΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ

Τα μέτρα του πρώτου Μνημονίου, όπως αυτά υιοθετήθηκαν στην Ελλάδα, ψηφίστηκαν από την Ελληνική Βουλή με το Ν. 3845/2010 «Μέτρα για την εφαρμογή του μηχανισμού στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη-μέλη της Ζώνης του ευρώ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο» (Νόμος 3845/2010).

Πίνακας 3.1: Πρώτο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής της Ελλάδας (σε δις €)

Εκταμιεύσεις	Ημερομηνία	Ποσά	Ποσά	Σύνολο
		προερχόμενα από την Ευρωζώνη	προερχόμενα από το Δ.Ν.Τ.	
1 ^η	Μάιος 2010	14,5	5,5	20,0
2 ^η	Σεπτέμβριος 2010	6,5	2,6	9,1
3 ^η	Δεκ. 2010/Ιαν. 2011	6,5	2,5	9,0
4 ^η	Μάρτιος 2011	10,9	4,1	15,0
5 ^η	Ιούλιος 2011	8,7	3,2	11,9
6 ^η	Δεκέμβριος 2011	5,8	2,2	8,0
	Σύνολο	52,9	20,1	73,0

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014.

Οι πόροι αυτοί ως ποσοστό του ΑΕΠ της Ελλάδος (50%) αποτελούσαν το

μεγαλύτερο πακέτο διάσωσης που έχει ποτέ διατεθεί στην σύγχρονη, παγκόσμια οικονομική ιστορία. Προϋπόθεση για την εκταμίευση των πόρων ήταν η ικανοποίηση των όρων του «Μνημονίου Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής», το οποίο συντάχθηκε από κοινού, μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και των τριών οργανισμών. Στο πλαίσιο αυτό, οι οικονομικές πολιτικές που απαιτούνταν για την επίτευξη των στόχων επιμερίζονταν σε δημοσιονομικές πολιτικές (περιλαμβάνοντας εδώ και την αναμόρφωση του ασφαλιστικού συστήματος), σε πολιτικές για τον χρηματοπιστωτικό τομέα και σε διαρθρωτικές πολιτικές. Η παρακολούθηση του προγράμματος ήταν αυστηρή και ανά τρίμηνο θα πραγματοποιούταν αξιολόγηση προκειμένου να διαπιστωθεί η πρόοδος και να γίνει η εκταμίευση της οικονομικής βοήθειας (Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 2010).

Ο Ν.3845/10 περιλαμβάνει όλες τις πολιτικές και τα μέτρα και περιγράφει τις δεσμεύσεις της Ελλάδας μέσω των δύο προσαρτημένων μνημονίων: το Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής (εφεξής Μ.Ο.Χ.Π.) και το Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής (εφεξής Μ.Π.Ο.Π.). Στο Μ.Ο.Χ.Π. περιγράφονται οι επί μέρους στόχοι και όλες οι πολιτικές που οι ελληνικές αρχές δεσμεύτηκαν να ακολουθήσουν. Το Μ.Π.Ο.Π. έθετε το χρονικό πλαίσιο εξέτασης για την εφαρμογή των πολιτικών και την επίτευξη των στόχων. Από το δεύτερο τρίμηνο του 2010 μέχρι και το τέταρτο τρίμηνο του 2011, προβλέπονταν συνολικά επτά αξιολογήσεις, μία κάθε τρίμηνο. Γενικά, η συμφωνία προέβλεπε δημοσιονομική προσπάθεια, επιπρόσθετη των μέτρων που είχαν ήδη ληφθεί, ύψους 11% του ΑΕΠ κατά την περίοδο 2010-2013 (Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 2010).

3.3.1 Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015

Μια από τις σημαντικότερες μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις στον εκσυγχρονισμό της διαχείρισης των δημόσιων δαπανών που αποτυπώθηκε στο νέο δημοσιονομικό νόμο 3871/2010 είναι η καθιέρωση της σύνταξης ενός κυλιόμενου Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής (ΜΠΔΣ). Σύμφωνα με το νόμο 3871/2010,

το περιεχόμενο του ΜΠΔΣ για το έτος προϋπολογισμού και τα τρία επόμενα έτη, αναφέρεται (Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015):

- στους μεσοπρόθεσμους στόχους για τη γενική κυβέρνηση και τους επιμέρους φορείς της,
- στην περιγραφή και αξιολόγηση των μακροοικονομικών και δημοσιονομικών εξελίξεων και προβλέψεων για τα δύο προηγούμενα έτη, το τρέχον έτος, το έτος προϋπολογισμού και τα επόμενα τρία έτη,
- σε όλες τις παραδοχές των οικονομικών και δημοσιονομικών προβλέψεων (ελαστικότητες και ποσοστά συμμόρφωσης για τις κύριες πηγές των εσόδων, αριθμό εργαζόμενων, μισθολογικές και συνταξιοδοτικές εξελίξεις, παροχές, δαπάνες αγαθών και υπηρεσιών, δαπάνες επενδύσεων και δαπάνες τόκων),
- στις κύριες πηγές κινδύνου για τις δημοσιονομικές προβλέψεις,
- στο στόχο για το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης,
- στα συνολικά ανώτατα όρια δαπανών για τη γενική κυβέρνηση καθώς και τα ανώτατα όρια του κρατικού προϋπολογισμού και των ΟΤΑ, και ΟΚΑ για την περίοδο,
- στις δαπάνες και τα έσοδα σε κεντρική κυβέρνηση, τοπική αυτοδιοίκηση, κοινωνική ασφάλιση για τα αντίστοιχα έτη,
- στις προβλεπόμενες δαπάνες της κεντρικής κυβέρνησης ανά υπουργείο για τον προϋπολογισμό του επόμενου έτους, καθώς και τις συνολικές δαπάνες τους για την περίοδο,
- στα έσοδα και τις δαπάνες της κεντρικής κυβέρνησης ανά οικονομική κατηγορία και τις προβλέψεις για τα φορολογικά έσοδα και τις δαπάνες για την περίοδο,
- στις εκτιμήσεις ανά οικονομική κατηγορία των ακαθάριστων εξόδων, εσόδων, και ελλείμματος ή πλεονάσματος του κοινωνικού προϋπολογισμού και των ενοποιημένων προϋπολογισμών της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Πιο συγκεκριμένα, οι δημοσιονομικής φύσεως παρεμβάσεις που προέβλεπε ο Ν.3845/10 και κατ' επέκταση το Μεσοπρόθεσμο με το Νόμο 3871/2010 ήταν καθοριστικής σημασίας για το πρόγραμμα και διακρίνονταν σε άμεσα δημοσιονομικά μέτρα, και σε διαρθρωτικές πολιτικές.

Οι κυριότερες παρεμβάσεις δημοσιονομικής διαχείρισης, από πλευράς εσόδων, περιλαμβάνουν, τις εξής βασικές κατηγορίες παρεμβάσεων:

- Φορολογική διοίκηση: παρεμβάσεις καταπολέμησης του λαθρεμπορίου, αύξηση των δικαστικών παραβόλων, σχέδιο δράσης για την επιτάχυνση της διαδικασίας είσπραξης ληξιπρόθεσμων οφειλών, επιτάχυνση της είσπραξης φορολογικών προστίμων
- ΦΠΑ: αύξηση συντελεστών, αναδιάρθρωση κατηγοριών, διεύρυνση φορολογικής βάσης
- Φόροι κατανάλωσης: αύξηση των ειδικών φόρων κατανάλωσης, εξίσωση της φορολόγησης του πετρελαίου θέρμανσης και κίνησης
- Φορολόγηση ακίνητης περιουσίας: αναδιάρθρωση της φορολόγησης ακίνητης περιουσίας, αύξηση των αντικειμενικών αξιών των ακινήτων για να προσεγγίσουν τις εμπορικές, αύξηση των φόρων μεταβίβασης ακινήτων και των γονικών παροχών
- Φορολογία των αμοιβών σε είδος (αυτοκίνητα)
- Καθιέρωση τεκμηρίων φορολόγησης βάσει δαπανών διαβίωσης
- Δικαιώματα από άδειες τυχερών παιγνίων
- Ειδική εισφορά κερδοφόρων επιχειρήσεων
- Έσοδα από εγγυήσεις
- Έσοδα από αποκρατικοποιήσεις
- Παρεμβάσεις για την τακτοποίηση των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, για την αξιοποίηση της ακίνητης περιουσίας των ΟΚΑ, καθιέρωση εργοσήμου (Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015).

Οι κυριότερες παρεμβάσεις δημοσιονομικής διαχείρισης, από πλευράς δαπανών, περιλαμβάνουν τις εξής βασικές κατηγορίες παρεμβάσεων:

- Μισθοί και συντάξεις: μείωση των προσλήψεων πέραν του 5:1, πάγωμα και παρεμβάσεις για την εκλογίκευση των συντάξεων
- Μείωση της ενδιάμεσης κατανάλωσης
- Περαιτέρω μείωση των λειτουργικών δαπανών κατά 5%
- Μείωση του εθνικού σκέλους των δημοσίων επενδύσεων
- Μείωση των μεταβιβάσεων σε δημόσιες επιχειρήσεις
- Παρεμβάσεις για τη μείωση της φαρμακευτικής δαπάνης των ασφαλιστικών ταμείων (Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015).

Οι διαρθρωτικές πολιτικές αφορούν μεταρρυθμίσεις στο ασφαλιστικό σύστημα, στο σύστημα υγείας, στη δημόσια διοίκηση, στο φορολογικό σύστημα και στη φορολογική διοίκηση, στο σύστημα ανάληψης και παρακολούθησης των δαπανών,

στο σύστημα διαχείρισης του δημόσιου χρέους και στο σύστημα στατιστικής παρακολούθησης. Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις ήταν σημαντικό μέρος των δημοσιονομικών παρεμβάσεων και προσανατολιζόνταν στις εξής κατευθύνσεις:

✓ Ασφαλιστικό σύστημα. Στόχος ήταν η βιωσιμότητα του συστήματος. Για το λόγο αυτό, μεταξύ άλλων, μειώθηκε ο αριθμός των Ταμείων σε τρία, συνδέθηκαν οι παροχές με τις εισφορές με παράλληλη θέσπιση μιας κοινωνικής σύνταξης (εγγυημένο εισόδημα για ασθενείς εισοδηματικές τάξεις άνω των 65 ετών), άλλαξε ο τρόπος υπολογισμού της σύνταξης και έγινε με βάση όλο τον εργασιακό βίο, εισάγοντας το 65 έτος και τα 40 έτη εργασίας ως απαραίτητους όρους για τη χορήγηση πλήρους σύνταξης, ενώ περιορίστηκε η πρόωρη συνταξιοδότηση, είτε λόγω ειδικών ρυθμίσεων, είτε λόγω αναπηρίας.

✓ Σύστημα υγείας. Η κατεύθυνση ήταν προς το διαχωρισμό του από το ασφαλιστικό σύστημα και την εποπτεία του από ένα μόνο υπουργείο.

✓ Δημόσια διοίκηση. Οι μεταρρυθμίσεις περιλάμβαναν έναν αριθμό σημαντικών δεσμεύσεων, όπως η συγχώνευση δήμων («Καλλικράτης»), το σύστημα αξιολόγησης της δημόσιας διοίκησης και των κοινωνικών προγραμμάτων, καθώς και το νέο μισθολόγιο του δημόσιου τομέα.

✓ Φορολογικό σύστημα και φορολογική διοίκηση. Το νέο φορολογικό σύστημα διεύρυνε τη φορολογική βάση και αντιμετώπιζε ενιαία τα εισοδήματα από διαφορετικές πηγές εισάγοντας μεγαλύτερο βαθμό προοδευτικότητας.

✓ Σύστημα δαπανών. Στο πλαίσιο της αναμόρφωσης του συστήματος των δαπανών υπήρξε θεσμική ενίσχυση του ρόλου του Γενικού Λογιστηρίου Κράτους (Γ.Λ.Κ.) και αυστηροποίηση της διαδικασίας κατάρτισης, υλοποίησης και παρακολούθησης του Προϋπολογισμού.

✓ Διαχείριση δημόσιου χρέους. Σύμφωνα με το Μ.Π.Ο.Π. θα αναθεωρηθεί το πλαίσιο λειτουργίας και διαχείρισης κινδύνων με την συνεισφορά τεχνικής βοήθειας από το Δ.Ν.Τ..

✓ Σύστημα πληροφόρησης. Η συμφωνία στήριξης προέβλεπε εκτεταμένη διαφάνεια, μέσω της δια νόμου υποχρεωτικής μηνιαίας δημοσίευσης των ταμιακών στοιχείων του Γ.Λ.Κ., στοιχείων για οφειλές του δημοσίου, καθώς και των αποφάσεων που συνεπάγονται κόστος (Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 2010).

Πιο συγκεκριμένα στα δύο Μνημόνια προβλέπονταν τα εξής:

Για το 2010:

✓ Αυξήσεις των συντελεστών ΦΠΑ σε 23% και 11%

- ✓ Αυξήσεις Ειδικών Φόρων Κατανάλωσης σε προϊόντα πετρελαίου, καπνού και οινοπνεύματος
- ✓ Μεγαλύτερη μείωση των επιδομάτων που είχαν περικοπεί με το ν.3833/10
- ✓ Μείωση των επιδομάτων εορτών και αδείας των συνταξιούχων (ή κατάργηση για εισοδήματα πάνω από συγκεκριμένα όρια)
- ✓ Μείωση των υψηλότερων συντάξεων (350 εκ.)
- ✓ Αναστολή της 2ης δόσης του επιδόματος αλληλεγγύης
- ✓ Μείωση καταναλωτικών δαπανών (700 εκ.)
- ✓ Μείωση δημοσίων επενδύσεων (500 εκ.)

Για το 2011:

- ✓ Ολοκλήρωση του 12μηνου κύκλου των μέτρων του 2010
- ✓ Μεταφορά προϊόντων σε υψηλότερο συντελεστή ΦΠΑ
- ✓ Φόρος πολυτελείας
- ✓ Τεκμήρια φορολόγησης
- ✓ Λογιστικός προσδιορισμός εισοδήματος
- ✓ Φορολογία των αμοιβών σε είδος
- ✓ Ειδική εισφορά επιχειρήσεων
- ✓ Αύξηση των αντικειμενικών αξιών των ακινήτων
- ✓ Τέλος διατήρησης ημιυπαίθριων χώρων
- ✓ Φορολόγηση αυθαιρέτων
- ✓ Πράσινα τέλη για εκπομπές CO₂
- ✓ Άδειες και δικαιώματα τυχερών παιγνίων
- ✓ Μείωση καταναλωτικών δαπανών (300 εκ.)
- ✓ Εξοικονόμηση από το ενοποιημένο σύστημα πληρωμών του δημοσίου
- ✓ Πάγωμα συντάξεων
- ✓ Μειώσεις στις υψηλότερες συντάξεις
- ✓ Εξοικονόμηση πόρων από τον «Καλλικράτη»
- ✓ Μείωση των δημοσίων επενδύσεων (500 εκ.)

Για το 2012:

- ✓ Ειδικοί φόροι κατανάλωσης μη αλκοολούχων ποτών
- ✓ Διεύρυνση βάσης ΦΠΑ
- ✓ Τεκμήρια φορολόγησης
- ✓ Αύξηση των αντικειμενικών αξιών των ακινήτων
- ✓ Άδειες και δικαιώματα τυχερών παιγνίων

- ✓ Μείωση προσλήψεων (πέραν του 1:5)
- ✓ Πάγωμα συντάξεων
- ✓ Αναπροσδιορισμός επιδομάτων ανεργίας
- ✓ Εξοικονόμηση πόρων από τον «Καλλικράτη»
- ✓ Μείωση λειτουργικών δαπανών
- ✓ Μείωση δημοσίων επενδύσεων
- ✓ Μείωση επιχορηγήσεων προς ΔΕΚΟ

Για το 2013

- ✓ Τεκμήρια φορολόγησης
- ✓ Μείωση προσλήψεων (πέραν του 1:5)
- ✓ Πάγωμα συντάξεων
- ✓ Εξοικονόμηση πόρων από τον «Καλλικράτη» (Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 2010).

3.3.2 Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας και στο επιχειρηματικό περιβάλλον

Στην αγορά εργασίας και τους μισθούς, από το Μνημόνιο έγινε σαφές ότι θα πρέπει να αναθεωρηθεί το πλαίσιο των διαπραγματεύσεων μεταξύ των κοινωνικών εταίρων για τους μισθούς στον ιδιωτικό τομέα, συμπεριλαμβανόμενων των τοπικών συμφώνων απασχόλησης, με σκοπό τη συγκράτηση των μισθών.

Το Μνημόνιο αναφερόταν επίσης και στην Αναθεώρηση της νομοθεσίας για την προστασία της απασχόλησης καθώς και την αναθεώρηση του κατώτατου μισθολογίου. Οι ρυθμίσεις που αφορούσαν στην πρώτη αναθεώρηση υπαγόρευαν:

- ✓ παράταση της περιόδου μαθητείας για νέες θέσεις εργασίας στο ένα έτος.
- ✓ μείωση του συνολικού επιπέδου αποζημιώσεων το οποίο θα πρέπει να εφαρμόζεται εξίσου για όλους τους εργαζόμενους,
- ✓ αύξηση του ελάχιστου κατωφλιού για την ενεργοποίηση όρων ομαδικών απολύσεων, ειδικά για τις μεγάλες επιχειρήσεις.
- ✓ εφαρμογή μέτρων για τη διασφάλιση ότι οι κατώτατοι μισθοί της τότε περιόδου θα παρέμεναν αμετάβλητοι σε ονομαστική αξία για 3 χρόνια.

✓ διευκόλυνση της χρήσης συμβάσεων προσωρινής απασχόλησης και μερικής απασχόλησης

Οι ρυθμίσεις που αφορούσαν στη δεύτερη αναθεώρηση υπαγόρευαν ότι:

✓ η κυβέρνηση θα έπρεπε να υιοθετήσει νομοθεσία για τους κατώτατους μισθούς εισάγοντας ειδική σχετική πρόβλεψη για ιδιαίτερες κοινωνικές ομάδες που βρίσκονται σε κίνδυνο όπως οι νέοι και οι μακροχρόνια άνεργοι,

✓ οι κατώτατοι μισθοί της τρέχουσας περιόδου θα παρέμεναν αμετάβλητοι σε ονομαστική αξία για 3 χρόνια.

Τέλος αναφερόταν ότι:

✓ θα αυξανόταν η ευελιξία στο ωράριο εργασίας, με προσαρμογή της νομοθεσίας για την εισαγωγή ετήσιου προϋπολογισμού χρόνου εργασίας και μείωση στις υπερωριακές αμοιβές

✓ θα καταπολεμηθεί η αδήλωτη εργασία

✓ θα αναθεωρηθεί το δίκτυο κοινωνικής προστασίας με στόχο βελτιώσεις των κοινωνικών δαπανών για να ενισχυθεί η κοινωνική προστασία προς τις πιο ευάλωτες ομάδες (Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 2010).

Στο επιχειρηματικό περιβάλλον οι προϋποθέσεις περιλάμβαναν:

✓ Διευκόλυνση στην ίδρυση εταιρειών – απλοποίηση αδειοδότησης βιομηχανικών ομάδων – εφαρμογή οδηγίας υπηρεσιών.

✓ Απελευθέρωση Κλειστών επαγγελμάτων.

✓ Μεταρρύθμιση στις οδικές μεταφορές.

✓ Προετοιμασία ενός σχεδίου εξυγίανσης του κλάδου των σιδηροδρόμων με γνώμονα την αποκατάσταση της κερδοφορίας του επιχειρησιακού τους σκέλους. Διασφάλιση της συμμόρφωσης με τις οδηγίες της ΕΕ, και προσδιορισμός ενός χρονοδιαγράμματος για την αναδιάρθρωση της εταιρείας χαρτοφυλακίου, συμπεριλαμβανομένης της πώλησης ακίνητης περιουσίας / γης και άλλων περιουσιακών στοιχείων.

✓ Πλήρης υλοποίηση του σχεδίου εξυγίανσης του σιδηροδρομικού τομέα.

✓ Ολοκλήρωση των σχεδίων για την απελευθέρωση της χονδρικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και έναρξη του εξορθολογισμού των τιμολογίων για τους καταναλωτές.

✓ Υιοθέτηση νομοθεσίας για το διαχωρισμό των δραστηριοτήτων ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου, συμπεριλαμβανομένων μέτρων εφαρμογής.

✓ Υιοθέτηση μέτρων για την ενίσχυση της ανεξαρτησίας και των αρμοδιοτήτων της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας (Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 2010).

3.3.3 Η αξιοποίηση της περιουσίας του Ελληνικού Δημοσίου - Αποκρατικοποιήσεις

Το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα περιλάμβανε και πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων που αφορούσε στην περίοδο 2011-2015 με δέσμευση για τη συγκέντρωση εσόδων από αποκρατικοποιήσεις ύψους 5 δισ. ευρώ το 2011, καθώς και σωρευτικά 15 δισ. ευρώ έως το 2012 και 50 δισ. ευρώ έως το 2015.

Ο πίνακας 3.2 παρουσιάζει το πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων της περιόδου 2011-2015. Συνοπτικά, το πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων της περιόδου περιλαμβάνει συναλλαγές σε περιουσιακά στοιχεία του Δημοσίου σε βασικούς τομείς δραστηριότητας: τραπεζικό τομέα, ενέργεια, τυχερά παιχνίδια, τηλεπικοινωνίες, λιμάνια, αεροδρόμια, αυτοκινητόδρομοι, σιδηροδρομικές μεταφορές, ορυχεία, διαχείριση υδάτων και αποβλήτων, άμυνα και ακίνητη περιουσία.

Επιπλέον, η Κυβέρνηση προχώρησε άμεσα στη δημιουργία Οργανισμού Αποκρατικοποιήσεων (Ταμείο Δημόσιας Περιουσίας) για την προώθηση της ταχείας, αποτελεσματικής και διαφανούς υλοποίησης του 5-ετούς προγράμματος διαχείρισης και αξιοποίησης των περιουσιακών στοιχείων του Δημοσίου. Στο Ταμείο αυτό θα περιέλθει η ιδιοκτησία των εμπορεύσιμων περιουσιακών στοιχείων του Δημοσίου όπως αυτά παρουσιάζονται στον Πίνακα 3.2 προκειμένου να αποκρατικοποιηθούν (εταιρικές συμμετοχές, δικαιώματα καθώς και εμπορεύσιμα ακίνητα του Δημοσίου). Τα περιουσιακά στοιχεία υπό τη διαχείριση της Γενικής Γραμματείας Δημόσιας Περιουσίας τα οποία ανήκουν στη δημόσια κτήση, εξαιρούνται από τις συναλλακτικές δυνατότητες του Ταμείου. Το Ταμείο θα μπορεί να αντλεί χρήματα μέσω δανεισμού ή παροχή ασφάλειας που δεν θα εμποδίζει τη γρήγορη και αποτελεσματική αποκρατικοποίηση των εισφερόμενων περιουσιακών στοιχείων. Δεν θα υπάρχει δυνατότητα επαναμεταβίβασης των περιουσιακών στοιχείων του Ταμείου, δεδομένου ότι τα καθαρά έσοδα που θα προκύπτουν από το Ταμείο θα αποδίδονται

στο Δημόσιο για τη μείωση του χρέους (Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015).

Έτος	Όνομα	Εκτιμώμενος χρόνος	Ποσοστό του Δημοσίου	Ποσοστό προς πώληση	Είδος συναλλαγής
2011					
	Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος (ΟΤΕ)	Q2	16,0%	10,0%	Πώληση Μετοχών
	Εταιρία Ύδρευσης Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης	Q3	74,0%	≥ 40%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
	Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών (ΔΑΑ)	Q3	100,0%	-	Επέκταση Σύμβασης
	Οργανισμός Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου 1	Q3	100,0%	-	Επέκταση Σύμβασης
	Οργανισμός Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου 2	Q3	100,0%	-	Νέες Άδειες Παγνίων
	Οργανισμός Λιμένος Θεσσαλονίκης	Q3	74,3%	23,3%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
	Κρατικά Λαχεία	Q3	100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
	Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς	Q4	74,1%	23,1%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
	Ελληνικά Αμυντικά Συστήματα (ΕΑΣ)	Q4	99,8%	99,8%	Πώληση Μετοχών
	Ταχυδρομικό Ταμειστήριο	Q4	34,0%	34,0%	Πώληση Μετοχών
	Δημόσια Επιχείρηση Αερίου (ΔΕΠΑ)	Q4	65,0%	55,0%	Πώληση Μετοχών
	Διαχειριστής Εθνικού Συστήματος Αερίου (ΔΕΣΦΑ)	Q4	65,0%	31,0%	Πώληση Μετοχών
	ΤΡΑΙΝΟΣΕ	Q4	100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών
	ΛΑΡΚΟ	Q4	55,2%	55,2%	Πώληση Μετοχών
	Alpha Bank	Q4	0,6%	0,6%	Πώληση Μετοχών
	Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος	Q4	1,2%	1,2%	Πώληση Μετοχών
	Οργανισμός Διεξαγωγής Ιπποδρομιών Ελλάδος (ΟΔΙΕ)	Q4	100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών
	Άδειες Κινητής Τηλεφωνίας	Q4	100,0%	100,0%	Επέκταση Σύμβασης
	Ελληνικό Καζίνο Πάρινηθας	Q4	49,0%	49,0%	Πώληση Μετοχών
	Ελληνική Βιομηχανία Οχημάτων (ΕΛΒΟ)	Q4	72,6%	72,6%	Πώληση Μετοχών
	Οργανισμός Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου	Q4	34,0%	34,0%	Πώληση Μετοχών
	Ελληνικό 1	Q4	100,0%	-	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
	Τέσσερα Αεροσκάφη Airbus	Q4	100,0%	100,0%	Πώληση
	Ακίνητα 1	Q4	100,0%	-	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
2012					
	Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών (ΔΑΑ)	Q1	55,0%	≥ 21%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
	Ελληνικά Πετρέλαια (ΕΛΠΕ)	Q1	35,5%	35,5%	Πώληση Μετοχών
	Τράπεζα Πειραιώς	Q1	1,3%	1,3%	Πώληση Μετοχών
	Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος (ΑΤΕ)	Q1	77,3%	26,2%	Πώληση Μετοχών
	Αυτοκινητόδρομος «Εγνατία Οδός»	Q1	100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ

Ελληνικά Ταχυδρομεία (ΕΛΤΑ)	Q1	90,0%	≥ 40%	Πώληση Μετοχών
Λιμάνια 1	Q1	100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Εταιρία Ύδρευσης Αποχέτευσης Πρωτεύουσας	Q2	61,3%	27,3%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων	Q2	100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Ακίνητα 2	Q2	100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ)	Q3	51,0%	17,0%	Πώληση Μετοχών
Ελληνικοί Αυτοκινητόδρομοι 1	Q3	100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Περιφερειακά Αεροδρόμια 1	Q3	100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Ελληνικό 2	Q4	100,0%	-	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Ακίνητα 3	Q4	100,0%	-	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Ψηφιακό Μέρισμα 1	Q4	100,0%	100,0%	Πώληση Δικαιωμάτων
Εταιρία Ύδρευσης Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης	Q4	34,0%		Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Μεταλλευτικά Δικαιώματα 1	Q4	100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
2013				
Υποθαλάσσιο κοίτασμα φυσικού αερίου «Ν. Καβάλα»	Q1	100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Περιφερειακά Αεροδρόμια 2	Q2	100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Λιμάνια 2	Q2	100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Ακίνητα 4	Q3	100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Μεταλλευτικά Δικαιώματα 2	Q3	100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Ψηφιακό Μέρισμα 2	Q4	100,0%	100,0%	Πώληση Δικαιωμάτων
Εταιρία Ύδρευσης Αποχέτευσης Πρωτεύουσας	Q4	34,0%		Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Ελληνικοί Αυτοκινητόδρομοι 2	Q4	100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
2014				
Ελληνικοί Αυτοκινητόδρομοι 3		100,0%	100,0%	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Ακίνητη Περιουσία		100,0%	-	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
2015				
Ελληνικοί Αυτοκινητόδρομοι 4		100,0%	-	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ
Ακίνητη Περιουσία		100,0%	-	Πώληση Μετοχών ΕΕΣ

Πίνακας 3.2: Πρόγραμμα Αποκρατικοποιήσεων 2011-2015

Πηγή: Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΔΕΥΤΕΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πρόοδος της Ελλάδας αναφορικά με την επίτευξη των φιλόδοξων στόχων του πρώτου προγράμματος προσαρμογής δεν ήταν η αναμενόμενη, ενώ δεν επιτεύχθηκαν σημαντικοί δημοσιονομικοί στόχοι. Η εφαρμογή συνάντησε σοβαρά εμπόδια σε διάφορους παράγοντες όπως: πολιτική αστάθεια, κοινωνική αναταραχή, θέματα που έχουν σχέση με το διοικητικό δυναμικό και μια πολύ σοβαρότερη από το αναμενόμενο ύφεση. Αμέση συνέπεια αυτών ήταν σε όλη τη διάρκεια του 2010 και του 2011 να εγκριθούν πρόσθετα μέτρα εξυγίανσης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012).

Ωστόσο, η Ελλάδα κατάφερε να μειώσει αισθητά το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης: από 15 ³/₄ τοις εκατό του ΑΕΠ το 2009 σε 9 ¹/₄ τοις εκατό το 2011. Αυτή η δημοσιονομική εξυγίανση έπρεπε να επιτευχθεί σε μια περίοδο κατά την οποία η οικονομία περιορίστηκε κατά 11% και πλέον, κάτι που ήταν αναγκαίο δεδομένου του αξιόλογου (θετικού) κενού παραγωγής που είχε δημιουργηθεί εξαιτίας των μη βιώσιμων πολιτικών που εφαρμόζονταν μέχρι το 2009. Η μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος και το πρόγραμμα ιδιωτικοποίησης που συμφωνήθηκε ήταν ενδιαφέρουσες θεσμικές αλλαγές που, στο μέλλον, θα αποδώσουν καρπούς. Η χρηματοπιστωτική σταθερότητα έχει υποστηριχθεί από τα έκτακτα μέτρα του Ευρωσυστήματος, τα οποία συνέβαλαν στην κατάλληλη χρηματοδότηση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και της ελληνικής οικονομίας. Ωστόσο, η πρόοδος όσον αφορά τον εκσυγχρονισμό της διαχείρισης των εσόδων και του ελέγχου των δαπανών δεν ήταν αρκετή, τα δε μέτρα που έχουν ληφθεί για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και την ταχεία διευθέτηση των πληρωμών προς τους προμηθευτές παραμένουν περιορισμένα. Επιπλέον, ενώ από το Μάιο του 2010 είχαν γίνει πολλά βήματα στον τομέα των αναπτυξιακών διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, τα επιτεύγματα ήταν σαφώς δυσανάλογα προς την ανάγκη να επιταχυνθεί η αύξηση της παραγωγικότητας και να αποκατασταθεί η ανταγωνιστικότητα. Σε αρκετές

περιπτώσεις, υπήρχαν βάσιμες αμφιβολίες σχετικά με το κατά πόσο η ελληνική κυβέρνηση αποδεχόταν το πρόγραμμα. Το σημαντικότερο πάντως είναι ότι οι μεταρρυθμίσεις που υιοθετήθηκαν από την άνοιξη του 2010 δεν επαρκούσαν για την αποκατάσταση της ανάπτυξης και την εξασφάλιση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012).

4.2 ΔΕΥΤΕΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ

Αποτέλεσμά της παραπάνω δυσαρεστης και όχι μόνο οικονομικής κατάστασης της χώρας μας ήταν τον Δεκέμβριο του 2011 και την περίοδο Ιανουαρίου/Φεβρουαρίου του 2012, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η ΕΚΤ και το ΔΝΤ διαπραγματεύθηκαν το δεύτερο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής με τις ελληνικές αρχές, που εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 13 Μαρτίου 2012 και από το Συμβούλιο του ΔΝΤ στις 15 Μαρτίου 2012.

Το δεύτερο πρόγραμμα καλύπτει την περίοδο 2012–14. Η συνολική χρηματοδότηση που προεβλέπαν τα δύο αυτά προγράμματα ανερχόταν σε 240 δισεκατ. ευρώ, εκ των οποίων 110 δισεκατ. ευρώ από το πρώτο πρόγραμμα και 130 δισεκατ. ευρώ από το δεύτερο. Στο πλαίσιο του δεύτερου προγράμματος, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ) και το ΔΝΤ θα χορηγούσαν τα μη εκταμιευθέντα ποσά του πρώτου προγράμματος, συν ένα πρόσθετο ποσό ύψους 130 δισεκατ. ευρώ για την περίοδο 2012 – 14. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, το ΕΤΧΣ χορηγεί συνολικά ποσό ύψους 144,7 δισεκατ. ευρώ (περιλαμβανομένων των ποσών που έχουν ήδη χορηγηθεί ή εκταμιευθεί για την συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα (Private Sector Involvement - PSI) και την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών), ενώ το ΔΝΤ θα συνεισφέρει 28 δισεκατ. ευρώ εντός περιόδου 4 ετών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012).

Πίνακας 3.2: Δεύτερο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής της Ελλάδας (σε δις €)

Εκταμιεύσεις	Ημερομηνία	Ποσά προερχόμενα από τον μηχανισμό EFSF	Ποσά προερχόμενα από το Δ.Ν.Τ.	Σύνολο
1	Μάρτιος-Ιουνιος 2012(I)	74	1,6	75,6
2.1	Δεκέμβριος 2012 (II)	34,3	-	34,3
2.2	Ιανουάριος 2013 (III)	7,2	-	7,2
2.3	Ιανουάριος 2013	2,0	3,24	5,24
2.4	Φεβρουάριος 2013	2,8	-	2,8
2.5	Μάιος 2013	2,8	-	2,8
3.1	Μάιος 2013 (IV)	4,2	1,74	5,94
3.2	Ιούνιος 2013	3,3	-	3,3
4.1	Ιούλιος 2013 (V)	2,5	1,8	4,3
4.2	Δεκέμβριος 2013	0,5	-	0,5
5.1	Απρίλιος 2014 (VI)	6,3	3,6	9,9
5.2	Ιούλιος 2014	1,0	-	1,0
5.3	Αύγουστος 2014	1,0	-	1,0

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014.

Σε αντίθεση με το Πρώτο Πρόγραμμα που χρηματοδοτήθηκε βάσει διμερών δανείων, το Δεύτερο Πρόγραμμα χρηματοδοτείται -από την πλευρά των κρατών/μελών της Ευρωζώνης- από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (European Financial Stability Facility - EFSF), το οποίο τέθηκε σε πλήρη λειτουργία τον Αύγουστο 2010 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014).

Η ελληνική βουλή με τον Νόμο 4046 (ΦΕΚ Α' 28/14-02-2012) «Έγκριση των Σχεδίων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για τη μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας» ψήφισε το δεύτερο Μνημόνιο Συνεννόησης (Νόμος 4046/2012).

4.2.1 Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016

Με τον Νόμο 4093/12 εγκρίθηκε το «Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013–2016, όπου αποτελεί την εφαρμογή του Προγράμματος Οικονομικής Πολιτικής - Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής του Ν. 4046/2012 (Νόμος 4093/2012).

Η στρατηγική της οικονομικής πολιτικής που ξεκίνησε να εφαρμόζεται από τα μέσα του 2012 είχε δύο κατευθύνσεις. Η πρώτη κατεύθυνση ήταν η εδραίωση της δημοσιονομικής εξυγίανσης, προσαρμογής και πειθαρχίας, που στόχο είχε τη δραστική καταπολέμηση της σπατάλης, τον εξορθολογισμό της δημόσιας δαπάνης, και τον περιορισμό των διαρθρωτικών ελλειμμάτων. Ειδικότερα, θα εφαρμόζονταν μέτρα και πολιτικές για να αυξήσουν την προσπάθεια που προηγήθηκε στο πεδίο της δημοσιονομικής πολιτικής, εστιάζοντας τόσο στον περιορισμό του εύρους και της παρεμβατικότητας του δημοσίου τομέα, όσο και στη βελτίωση της αποτελεσματικής λειτουργίας του, ώστε να αυξηθεί η αποδοτικότητα των σχετικών δαπανών. Σ' αυτό το πλαίσιο, η δημοσιονομική πολιτική της Κυβέρνησης Εθνικής Ευθύνης, που αποτυπώνεται στο Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Πολιτικής (ΜΠΔΠ) 2013-2016, βασίζεται:

- ✓ στην υιοθέτηση και υλοποίηση των αναγκαίων θεσμικών αλλαγών που θα συμβάλλουν στη βελτίωση της λειτουργίας των δομών του δημόσιου τομέα,
- ✓ στη δημιουργία ενός απλού, σταθερού, αποτελεσματικού και δίκαιου φορολογικού συστήματος,
- ✓ στην αναδιάρθρωση των δομών της Κεντρικής Διοίκησης και της Αυτοδιοίκησης,
- ✓ στην αναδιάρθρωση και τη μείωση, μέσω καταργήσεων και συγχωνεύσεων, των φορέων της Γενικής Κυβέρνησης,
- ✓ στον εξορθολογισμό της μισθολογικής δαπάνης και στην επέκταση του ενιαίου μισθολογίου,
- ✓ στον εξορθολογισμό της φαρμακευτικής δαπάνης και των υπηρεσιών υγείας,
- ✓ στην στοχευμένη κατεύθυνση των κοινωνικών δαπανών, διατηρώντας όμως το ουσιαστικό επίπεδο κοινωνικής προστασίας,
- ✓ στη μεταρρύθμιση των δημόσιων συμβάσεων και προμηθειών, με στόχο τη μεγαλύτερη διαφάνεια και την εξοικονόμηση δαπανών,

- ✓ στις αλλαγές του ασφαλιστικού συστήματος ώστε να διασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης (ΟΚΑ) και
- ✓ στον εξορθολογισμό των αμυντικών δαπανών, χωρίς να πλήττονται οι αμυντικές δυνατότητες της χώρας.

Το Μ.Π.Δ.Σ. 2013-2016 ενσωματώνει αφενός τις σημαντικές μεταβολές των μακροοικονομικών μεταβλητών της Ελληνικής οικονομίας και αφετέρου τις σημαντικές εξελίξεις που δρομολογήθηκαν με την 1^η αναθεώρηση του 2ου Προγράμματος Οικονομικής Πολιτικής, ώστε να επανέλθει το Πρόγραμμα εντός τροχιάς και να αποκατασταθούν οι χρηματοδοτικές ροές του Μηχανισμού Στήριξης. Στο πλαίσιο αυτό το ΜΠΔΣ περιλαμβάνει:

- τις νέες μακροοικονομικές προβλέψεις για την εξέλιξη βασικών μεγεθών της Ελληνικής οικονομίας (μεταβολή του ΑΕΠ, ανεργία, πληθωρισμός, ζήτηση κλπ.),
- την επανεκτίμηση των αποδόσεων των παρεμβάσεων που είχαν περιληφθεί στο προηγούμενο ΜΠΔΣ βάσει των νεότερων στοιχείων που προέκυψαν από τη δρομολόγηση της υλοποίησής τους,
- τις νέες παρεμβάσεις που προέκυψαν από την τρέχουσα αναθεώρηση του 2ου Προγράμματος Οικονομικής Πολιτικής,
- το χρονικό επαναπροσδιορισμό του προγράμματος αξιοποίησης της δημόσιας περιουσίας και,
- τις αποφάσεις της Συνόδου Κορυφής της 26ης Οκτωβρίου 2011 που οδηγούν σε σημαντικότερες μειώσεις των πληρωμών για τόκους στην τριετία 2012-2014.

Η δεύτερη κατεύθυνση ήταν η υλοποίηση ενός μεγάλου εύρους πολιτικών και μέτρων για την τόνωση της οικονομίας ως προς την ανάπτυξη, την ανεργία, τη ρευστότητα και τη μείωση του ελλείμματος. Σ' αυτό το πλαίσιο οι βασικές προτεραιότητες της Κυβέρνησης Εθνικής Ευθύνης είναι δύο:

Η πρώτη αφορά στον εμπλουτισμό της οικονομικής πολιτικής με μέτρα και δράσεις που στοχεύουν στην άμεση επανεκκίνηση της οικονομίας, όπως είναι:

- ✓ η επιτάχυνση της απορρόφησης των προγραμμάτων του ΕΣΠΑ 2007 - 2013,
- ✓ η δημιουργία Ελληνικού Επενδυτικού Ταμείου,
- ✓ η αξιοποίηση όλων των χρηματοδοτικών εργαλείων της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων,
- ✓ το καθολικό «ξεπάγωμα» των μεγάλων δημοσίων έργων και, ειδικότερα, των οδικών έργων, και

✓ η ανάπτυξη μιας Εθνικής Στρατηγικής για τις Εξαγωγές (Υπουργείο Οικονομικών, 2014).

Η δεύτερη αφορά στην επιτάχυνση της υλοποίησης μιας σειράς διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, που τα τελευταία χρόνια είτε δεν βρίσκονταν στην ημερήσια διάταξη είτε προωθήθηκαν ημιτελώς, όπως είναι:

- ✓ το πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων,
- ✓ η μείωση των εμποδίων στην προσέλκυση επενδύσεων,
- ✓ η ενδυνάμωση του ανταγωνισμού στις αγορές υπηρεσιών και προϊόντων,
- ✓ η αναπτυξιακή και διαφανής αξιοποίηση της ακίνητης περιουσίας του Ελληνικού Δημοσίου,
- ✓ η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας με τη διαμόρφωση απλών και σταθερών κανόνων,
- ✓ τη βελτίωση του ρυθμιστικού πλαισίου των αγορών, τη μείωση του μισθολογικού και γραφειοκρατικού κόστους,
- ✓ η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, με την τόνωση της εξωστρέφειας και την ανάδειξη των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων της χώρας, και η επένδυση στις νέες πηγές ανάπτυξης.
- ✓ Η προαναφερθείσα στρατηγική οικονομικής πολιτικής επιδιώκει αφενός τη βιώσιμη και μόνιμη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος και αφετέρου την επιστροφή της οικονομίας και της κοινωνίας στον ενάρετο κύκλο της ευημερίας για όλους.

4.2.1.1 Δημοσιονομικές Παρεμβάσεις

Αναφορικά με την πρώτη κατεύθυνση του Μεσοπρόθεσμου που ήταν η εδραίωση της δημοσιονομικής εξυγίανσης της προσαρμογής και της πειθαρχίας οι δημοσιονομικές παρεμβάσεις για την περίοδο 2013–2016 αποσκοπούσαν στον περαιτέρω εξορθολογισμό της οικονομικής κατάστασης των οργανισμών και περιλάμβαναν κυρίως μείωση του λειτουργικού κόστους, της μισθολογικής δαπάνης, αξιοποίηση των περιουσιακών τους στοιχείων και αύξηση των ιδίων εσόδων τους (Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016).

✓ Αναφορικά με το μισθολογικό κόστος, η βασική παρέμβαση αφορά την επέκταση του ενιαίου μισθολογίου και στα λοιπά νομικά πρόσωπα από 01/01/2013. Η εφαρμογή του στις 16 επαναταξινομημένες μονάδες αναμένεται να επιφέρει μεικτή εξοικονόμηση 380 εκατ. ευρώ και καθαρή 267 εκατ. ευρώ για την περίοδο 2013 - 2016. Επιπρόσθετα η προσπάθεια για μείωση του αριθμού του προσωπικού θα συνεχιστεί.

Επιπλέον στο σκέλος της μείωσης των λειτουργικών δαπανών προβλέπονται περικοπές λειτουργικών εξόδων στις 16 επαναταξινομημένες μονάδες για την περίοδο 2013 -2016 καθώς και για τις λοιπές μονάδες Γενικής Κυβέρνησης (πέραν των 16 επαναταξινομημένων). Τέλος μειώσεις προβλέπονται και στις επιχορηγήσεις από τον Κρατικό Προϋπολογισμό.

Στον προϋπολογισμό Νομικών προσώπων, η εκτιμώμενη συνεχιζόμενη δημιουργία ελλειμμάτων των νομικών προσώπων οδήγησε στην ανάγκη λήψης νέων μέτρων στα πλαίσια κατάρτισης του ΜΠΔΣ 2013-2016. Οι σχεδιαζόμενες παρεμβάσεις περιλαμβάνουν σχεδόν αποκλειστικά μειώσεις στις δαπάνες είτε μέσω μείωσης των επιχορηγήσεων, είτε μέσω περικοπών μισθών ή λειτουργικών δαπανών, είτε τέλος μέσω συγχωνεύσεων ή καταργήσεων φορέων. Πιο συγκεκριμένα προβλέπεται:

✓ Περαιτέρω μείωση της μισθολογικής δαπάνης (κατάργηση δώρων, αναστολή του κινήτρου επίτευξης στόχων, μείωση των αριθμού των συμβασιούχων κατά 10% επιπλέον του βασικού σεναρίου) που εκτιμάται ότι θα οδηγήσει σε εξοικονόμηση ύψους 90 εκατ. ευρώ περίπου.

✓ Συγχωνεύσεις ΑΕΙ/ΤΕΙ οι οποίες προβλέπεται ότι θα επιφέρουν μείωση των λειτουργικών δαπανών τους κατά 110 εκατ. ευρώ.

✓ Συγχωνεύσεις/καταργήσεις περίπου 200 φορέων, ενώ επανεξετάζεται η σκοπιμότητα λειτουργίας άλλων 200 φορέων.

✓ Εφαρμογή ηλεκτρονικού συστήματος προμηθειών με στόχο την εξοικονόμηση 20 εκατ. ευρώ.

✓ Μείωση των επιχορηγήσεων από τον τακτικό προϋπολογισμό ύψους 63 εκατ. ευρώ.

✓ Απαραίτητη προϋπόθεση για να επιτευχθεί αυτό, είναι ο εξορθολογισμός και αναδιάρθρωση των δαπανών τους έτσι ώστε αυτές να μειώνονται τουλάχιστον τόσο όσο τα έσοδά τους, η μη συσσώρευση ανεξόφλητων υποχρεώσεων, η αποπληρωμή

παλιών οφειλών τους και η αποτελεσματικότερη διαχείριση των πόρων τους (Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016).

4.2.1.2 Κοινωνικός Προϋπολογισμός

Ο κοινωνικός προϋπολογισμός περιλαμβάνει τρεις κατηγορίες φορέων:

- τους Οργανισμούς Κοινωνικής Ασφάλισης (ΟΚΑ),
- τους Οργανισμούς Κοινωνικής Προστασίας (ΟΑΕΔ, ΟΕΕ, ΟΕΚ),
- τα νοσοκομεία.

Για την περίοδο 2013-2016 το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων έχει προγραμματίσει μια νέα δέσμη μέτρων ύψους περίπου 6,1 δισ. ευρώ (συμπεριλαμβανομένης και της εξοικονόμησης στη φαρμακευτική δαπάνη), που στοχεύουν τόσο στον εξορθολογισμό των δαπανών του ασφαλιστικού συστήματος, όσο και στην εξασφάλιση της είσπραξης εσόδων.

✓ Αναφορικά με τη συνταξιοδοτική δαπάνη, η μεγαλύτερη αλλαγή που επέρχεται αφορά την καταβολή κύριων και επικουρικών συντάξεων για τα έτη 2013 έως και 2016 με την εισαγωγή από 1/1/2013 και εφεξής των προϋποθέσεων συνταξιοδότησης που προβλέπονταν από 1/1/2015 και εφεξής, όπως αυτές είχαν διαμορφωθεί με τις διατάξεις του άρθρου 10 του ν. 3863/2010. Ταυτόχρονα προστίθενται στα διαμορφούμενα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης δύο επιπλέον έτη.

Παράλληλα προβλέπεται η προοδευτική μείωση του υπερβαίνοντος τα 1.000 ευρώ ποσού του συνολικού μηνιαίου εισοδήματος από συντάξεις (κύριες και επικουρικές) για τους συνταξιούχους όλων των φορέων κοινωνικής ασφάλισης και του δημοσίου.

✓ Περαιτέρω μειώσεις προβλέπονται με την κατάργηση των επιδομάτων εορτών Χριστουγέννων και Πάσχα και του επιδόματος αδείας που καταβάλλεται σε όλους τους συνταξιούχους, από το δημόσιο ή τα ασφαλιστικά ταμεία κύριας ασφάλισης, καθώς και όλους τους φορείς - τομείς επικουρικής ασφάλισης αρμοδιότητας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, όπως και του ΟΓΑ και του ΝΑΤ.

Τίθενται οι προϋποθέσεις για τον εξορθολογισμό της σύνταξης των ανασφάλιστων ηλικιωμένων, καθώς θα απαιτείται πλέον να μην λαμβάνουν ή να μην

δικαιούνται οι ενδιαφερόμενοι σύνταξη από οποιοδήποτε φορέα κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα ή το εξωτερικό, ανεξάρτητα από το ύψος αυτής. Επίσης, θα πρέπει να έχει συμπληρωθεί το 67ο έτος της ηλικίας και να αποδεικνύεται η μόνιμη και νόμιμη διαμονή του αιτούντος στην Ελλάδα τα τελευταία 20 χρόνια πριν την υποβολή της αίτησης για συνταξιοδότηση. Τα εισοδηματικά κριτήρια του ετήσιου ατομικού και οικογενειακού εισοδήματος διαμορφώνονται πλέον με βάση το σύνολο της καταβαλλόμενης ετήσιας παροχής προς τους ανασφάλιστους υπερήλικες, όπως αυτή διαμορφώνεται από 1/1/2013 και εφεξής

Θεσπίζεται επίσης από 1/1/2013 ανώτατο όριο στη σύνταξη που καταβάλλεται στις ανύπαντρες θυγατέρες θανόντων συνταξιούχων του Δημοσίου, το οποίο θα αντιστοιχεί στο διπλάσιο περίπου της κατώτατης σύνταξης του Δημοσίου. Το συνταξιοδοτικό αυτό δικαίωμα θα συνδέεται πλέον και με τη συνολικότερη οικονομική κατάσταση των δικαιούχων.

✓ Στον τομέα της πρόνοιας προβλέπεται μεταξύ άλλων παρεμβάσεων ο εξορθολογισμός των οικογενειακών επιδομάτων, όπου επιδιώκεται η σύνδεση του μεγέθους της οικογένειας με το καθαρό μετά φόρων οικογενειακό εισόδημα και ανάλογα θα καταβάλλεται ένα ποσοστό ή όλο το επίδομα.

Αυξάνεται από 1/1/2014 και το όριο ηλικίας για την καταβολή του Επιδόματος Κοινωνικής Αλληλεγγύης Συνταξιούχων από 60 σε 65 έτη σε συνδυασμό πάντα με τις υπόλοιπες προϋποθέσεις που εξακολουθούν να ισχύουν για τη συγκεκριμένη παροχή.

Η κατάργηση ειδικών επιδοτήσεων ανεργίας, ειδικών εισοδηματικών ενισχύσεων ανεργίας, καθώς και των επιδοτήσεων ανεργίας απολυομένων μισθωτών λόγω συγχώνευσης-μεταφοράς-συνένωσης επιχειρήσεων εμπίπτει στα πλαίσια του γενικότερου εξορθολογισμού της δομής των κοινωνικών επιδομάτων. Δεν τίγονται τα υφιστάμενα επιδόματα ανεργίας των κοινών ανέργων, και οι ειδικές κατηγορίες ανέργων που προαναφέρθηκαν θα συνεχίσουν να επιδοτούνται μέχρι 31/12/2013 αλλά πλέον με τις προϋποθέσεις των κοινών ανέργων.

✓ Με την κατάργηση της εργοδοτικής εισφοράς ύψους 1,1% υπέρ των πρώην Οργανισμών ΟΕΚ και ΟΕΕ έχει απομείνει ένα ποσοστό ύψους 1,35% που επιβαρύνει τους εργαζόμενους και αποδίδεται πλέον υπέρ του προϋπολογισμού του ΝΠΔΔ του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ). Με τα νέα αυτά δεδομένα προβλέπεται ο επανασχεδιασμός των προγραμμάτων κοινωνικού τουρισμού μετά την κατάργηση του ΟΕΕ με στοχευμένα κριτήρια για τις πιο ευάλωτες ομάδες και με

παράλληλο στόχο την τόνωση των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τουριστικό κλάδο και τη διατήρηση θέσεων εργασίας. Επίσης προβλέπεται η κατάρτιση ετήσιων προγραμμάτων μερικής ή ολικής κάλυψης των λειτουργικών δαπανών των συνδικαλιστικών οργανώσεων σχετικά με την εξυπηρέτηση των σκοπών τους. Η επιβάρυνση του προϋπολογισμού του ΟΑΕΔ θα είναι ύψους 25 εκατομμυρίων ετησίως, και θα καλυφθεί από την εισφορά 1,35% επί των αποδοχών των εργαζομένων.

Για την οικονομική ενίσχυση των ανέργων προβλέπεται η παροχή βοηθήματος ανεργίας σε μακροχρόνια ανέργους που έχουν εξαντλήσει το δωδεκάμηνο του επιδόματος ανεργίας για επιπλέον 12 μήνες το μέγιστο και κάτω από ένα όριο οικογενειακού εισοδήματος. Για το 2014 έχει σχεδιασθεί και η πιλοτική εφαρμογή ενός συστήματος Ελαχίστου Εγγυημένου Εισοδήματος σε δύο περιοχές της χώρας με διαφορετική δομή οικονομίας και απασχόλησης, ένα πρόγραμμα ύψους 20 εκατ. ευρώ

Στο χώρο των νοσοκομείων σημαντική εξοικονόμηση αναμένεται από την πλευρά των δαπανών, της τάξης των 200 περίπου εκατ. ευρώ σε όλη την περίοδο 2013-16 από την εφαρμογή του νέου υγειονομικού χάρτη και τις μειώσεις των λειτουργικών εξόδων τους.

✓ Η φαρμακευτική δαπάνη, παρά την σημαντική εξοικονόμηση που έχει επιτευχθεί, είναι αναγκαίο να περιοριστεί ακόμα με μία δέσμη μέτρων, ορισμένα από τα οποία έχουν ήδη εφαρμοστεί, μέσα στο 2012, ώστε να αποδώσουν πλήρως την επόμενη διετία. Σύμφωνα με αυτά, όγκος φαρμάκων θα μεταφερθεί ώστε να μειωθεί το σύνολο αυτών που αποζημιώνονται από τον ΕΟΠΥΥ (Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΤΡΙΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ

5.1 ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΠΡΙΝ ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Η Ελλάδα υπέβαλε επίσημο αίτημα στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας στις 8 Ιουλίου 2015, προκειμένου να της χορηγηθεί ξανά δάνειο. Ο σκοπός του αιτήματος ήταν να καταφέρει να καλύψει τις υποχρεώσεις του χρέους και να εξασφαλιστεί η σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Στις 8 Ιουλίου 2015, το Συμβούλιο Διοικητών του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (με πρόεδρο τον κ. J. Dijsselbloem) έδωσε εντολή στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα να προσδιορίσει την ύπαρξη κινδύνων για τη δημοσιονομική σταθερότητα της ζώνης του ευρώ, τη βιωσιμότητα του χρέους της Ελλάδας και τις δυνητικές χρηματοπιστωτικές ανάγκες της. Η αξιολόγηση αυτή ήταν απαραίτητη πριν αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις για το πρόγραμμα (Διαθέσιμο <http://www.consilium.europa.eu/el/policies/financial-assistance-eurozone-members/greece-programme/>).

Από την ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους της Ελλάδας, προέκυψε ότι η βιωσιμότητα του χρέους μπορεί να επιτευχθεί μέσω ενός φιλόδοξου και αξιόπιστου προγράμματος μεταρρυθμίσεων και πρόσθετων μέτρων για το χρέος χωρίς απομειώσεις της ονομαστικής του αξίας.

Μετά από την αξιολόγηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία εκδόθηκε στις 10 Ιουλίου 2015, το Συμβούλιο Διοικητών του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας συμφώνησε να αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις για νέο πρόγραμμα χρηματοδοτικής ενίσχυσης για την Ελλάδα. Στις 13 Ιουλίου 2015 οι αρχηγοί των χωρών της ζώνης του ευρώ συμφώνησαν με την Ελλάδα τα προαπαιτούμενα που θα πρέπει να υλοποιηθούν προκειμένου να αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις για τους όρους του μνημονίου (Διαθέσιμο <http://www.consilium.europa.eu/el/policies/financial-assistance-eurozone-members/greece-programme/>).

Τα συμφωνηθέντα προαπαιτούμενα περιλάμβαναν:

- μεταρρυθμιστικά μέτρα για ΦΠΑ και συνταξιοδοτικό
- μεταφορά της οδηγίας για την ανάκαμψη και την εξυγίανση των τραπεζών (κανόνες τραπεζικής ένωσης)
- διασφάλιση της ανεξαρτησίας της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ)
- θέσπιση κώδικα αστικής δικονομίας

Η Ευρωομάδα συμφώνησε να αρχίσει διαπραγματεύσεις για το νέο πρόγραμμα στις 16 Ιουλίου 2015, το δε Συμβούλιο Διοικητών του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας αποφάσισε την παροχή στήριξης σταθερότητας στην Ελλάδα στις 17 Ιουλίου 2015. Στις 14 Αυγούστου 2015, η Ελλάδα είχε εκπληρώσει τα ανωτέρω συμφωνηθέντα προαπαιτούμενα με το Νόμο 4336 «Συνταξιοδοτικές διατάξεις – Κύρωση του Σχεδίου Σύμβασης Οικονομικής Ενίσχυσης από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και ρυθμίσεις για την υλοποίηση της Συμφωνίας Χρηματοδότησης», που ψηφίστηκε στην ελληνική βουλή και είχε ημερομηνία έναρξης στις 19 Αύγουστου (Νόμος 4336/2015).

5.2 3^ο ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΗΣ

Το Συμβούλιο Διοικητών του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας ενέκρινε, στις 19 Αυγούστου 2015, το μνημόνιο συνεννόησης, στο οποίο προσδιορίζονται οι μεταρρυθμιστικές πολιτικές που αναμένεται να εφαρμόσει η Ελλάδα, αφού εγκρίθηκε από τα κράτη μέλη του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας κατά τις εθνικές τους διαδικασίες.

Το τρίτο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής για την Ελλάδα θα είχε εφαρμογή από τις 20 Αυγούστου 2018. Την ίδια ημέρα (19/08/2015), το Συμβούλιο Διοικητών ενέκρινε και τη δανειακή συμφωνία («Κύρια Συμφωνία Διευκόλυνσης Χρηματοδοτικής Ενίσχυσης») το ύψος της οποίας ήταν έως 86 δισ. €

Στις προϋποθέσεις για τη χορήγηση της χρηματοδοτικής ενίσχυσης περιλαμβάνονταν μέτρα και μεταρρυθμίσεις που δεσμεύθηκε να εφαρμόσει η Ελλάδα προκειμένου να αντιμετωπίσει τα τρέχοντα οικονομικά της προβλήματα. Ο συνολικός στόχος του προγράμματος είναι να εξασφαλιστεί η επιστροφή στη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη στην Ελλάδα (Διαθέσιμο

<http://www.consilium.europa.eu/el/policies/financial-assistance-eurozone-members/greece-programme/>).

5.2.1 Κύρια σημεία του προγράμματος για την Ελλάδα

Οι μεταρρυθμίσεις που συμφωνήθηκαν στο μνημόνιο συνεννόησης διαρθρώνονται γύρω από τέσσερις άξονες: Οι άξονες αυτοί αφορούν:

1 Την αποκατάσταση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας. Οι δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις αυτού του άξονα, υποστηριζόμενες από φιλόδοξο πρόγραμμα για την ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης και τη βελτίωση της διαχείρισης των δημόσιων οικονομικών, αφορούν: το ΦΠΑ, το συνταξιοδοτικό σύστημα, την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, ενώ παράλληλα θα διασφαλίζεται η προστασία των ευπαθών ομάδων

Η δημοσιονομική προσαρμογή, που συμφωνήθηκε, προκειμένου να επιτευχθεί το πρωτογενές πλεόνασμα προέβλεπε:

- -0,25% το 2015
- 0,5% το 2016
- 1,75% το 2017
- 3,5% το 2018,

2 Τη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Η Ελλάδα επρόκειτο να λάβει μέτρα για τη δημιουργία υγιών θεμελίων στον χρηματοπιστωτικό τομέα. Οι όροι που συμφωνήθηκαν στο μνημόνιο συνεννόησης περιλάμβαναν την αντιμετώπιση των μη εξυπηρετούμενων δανείων στον τραπεζικό τομέα, την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών και την ενίσχυση της διακυβέρνησης του Ελληνικού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και των τραπεζών

3 Την ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα και τις επενδύσεις. Η Ελλάδα επρόκειτο να σχεδιάσει και να εφαρμόσει ευρύ φάσμα μεταρρυθμίσεων για την ενίσχυση της ανάπτυξης, της ανταγωνιστικότητας και των επενδύσεων. Οι μεταρρυθμίσεις θα αφορούν κυρίως στον τομέα των αγορών εργασίας και των αγορών προϊόντων, συμπεριλαμβανομένης της αγοράς ενέργειας. Με τις μεταρρυθμίσεις θα πρέπει να εξασφαλίζεται η πλήρης συμμόρφωση με τις απαιτήσεις της ΕΕ και να επιδιώκεται η σύγκλιση με τις βέλτιστες ευρωπαϊκές πρακτικές. Με τις μεταρρυθμίσεις στην αγορά

εργασίας αναμένεται η επανεξέταση των πλαισίων για τις συλλογικές μισθολογικές διαπραγματεύσεις, η συνδικαλιστική δράση, οι ομαδικές απολύσεις και η αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας.

Επιπλέον, μεταξύ των όρων του προγράμματος, ορίζεται η υποχρέωση σύστασης ανεξάρτητου ταμείου, το οποίο θα διαχειρίζονται οι ελληνικές αρχές υπό την εποπτεία των αρμόδιων θεσμικών οργάνων της ΕΕ. Καθήκον του ταμείου θα είναι η ιδιωτικοποίηση περιουσιακών στοιχείων του ελληνικού δημοσίου μετά από την αξιολόγησή τους από ανεξάρτητο φορέα. Σύμφωνα με τη δήλωση της συνόδου κορυφής της ευρωζώνης της 12ης Ιουλίου 2015, τα κεφάλαια που θα συγκεντρωθούν από το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων θα χρησιμοποιηθούν για:

- την αποπληρωμή σε σχέση με την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών και άλλα περιουσιακά στοιχεία
- τη μείωση της αναλογίας χρέους/ΑΕΠ της Ελλάδας
- τις επενδύσεις

4 Τον εκσυγχρονισμό του κράτους και της δημόσιας διοίκησης. Ο εκσυγχρονισμός του κράτους και της δημόσιας διοίκησης συγκαταλέγεται στις κύριες προτεραιότητες του προγράμματος. Ένας ιδιαίτερα σημαντικός στόχος είναι η ενίσχυση της αποδοτικότητας του δημόσιου τομέα όσον αφορά την παροχή βασικών δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει μέτρα για τη βελτίωση της αποδοτικότητας του δικαστικού συστήματος και για την ενίσχυση της καταπολέμησης της διαφθοράς. Απαιτείται, επίσης, ενίσχυση της θεσμικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας εθνικών θεσμών, όπως η εφορία και η στατιστική υπηρεσία

(ΕΛΣΤΑΤ)

(Διαθέσιμο

<http://www.consilium.europa.eu/el/policies/financial-assistance-eurozone-members/greece-programme/>).

5.2.2 Αναλυτικά τα μέτρα που προβλέπει το τρίτο μνημόνιο

Οι παραπάνω τέσσερις άξονες, αναλυτικά αφορούν μέτρα για τα εξής:

1. ΦΠΑ. Με στόχο την «καθαρή αύξηση των εσόδων κατά 1% του ΑΕΠ σε ετήσια βάση»,

- ο βασικός συντελεστής αυξάνεται σε 23% για όλα τα προϊόντα και υπηρεσίες. Σε αυτόν θα υπάγονται και τα περισσότερα τρόφιμα, η εστίαση και τα εισιτήρια μετακίνησης.
- Για τα βασικά τρόφιμα, την Ενέργεια, τα ξενοδοχεία και νερό (εξαιρουμένων των αποβλήτων)» ο συντελεστής αυξάνεται σε 13% (Στο κείμενο δεν προσδιορίζονται ποια είναι τα βασικά τρόφιμα).
- Για φαρμακευτικά προϊόντα, βιβλία και θέατρα, ο συντελεστής αυξάνεται σε 6%. Εφημερίδες και περιοδικά μεταφέρονται στον υψηλό συντελεστή.
- Καταργούνται οι εκπτώσεις στα νησιά, αρχής γενομένης από τα νησιά που αποτελούν τους μεγαλύτερους τουριστικούς προορισμούς.
- Αυξάνεται το όριο απαλλαγής από το καθεστώς ΦΠΑ για αυτοαπασχολούμενους από τα 10.000 ευρώ στα 25.000 ευρώ. Αυξάνεται η προκαταβολή φόρου στο 100% για τις ατομικές επιχειρήσεις (Διαθέσιμο <http://www.902.gr/node/71375>).

2. ΕΝΦΙΑ – Κοινωνικό εισόδημα «αλληλεγγύης»

- Παραμένει ο ΕΝΦΙΑ για το 2015 και το 2016. Επίσης προβλέπεται ότι τυχόν αλλαγές στις τιμές ζώνης θα επιφέρουν και προσαρμογή της εναλλακτικής ελάχιστης φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων.
- Αυξάνεται η εισφορά «αλληλεγγύης» και έως το Σεπτέμβριο 2015 θα ενταχθεί στη φορολογική κλίμακα φυσικών προσώπων (Διαθέσιμο <http://www.902.gr/node/71375>).

3 Συντάξεις. Ως προαπαιτούμενο, οι αρχές έθεσαν ότι: α) θα αποσαφηνίσουν τους κανόνες βάσει των οποίων θα επιλέξουν τις ελάχιστες εγγυημένες συντάξεις μετά το 67ο έτος, β) θα εκδώσουν όλες τις εγκυκλίους για να εξασφαλίσουν την εφαρμογή του νόμου του 2010, γ) θα διορθώσουν τον Ν. 4334/2015 με σκοπό, μεταξύ άλλων, να εφαρμόσουν ορθά το πάγωμα των μηνιαίων εγγυημένων παροχών (αντί των εισφορών με κρατική επιχορήγηση) και να το επεκτείνουν στον δημόσιο τομέα), δ) θα καταργήσουν βαθμιαία τα κεκτημένα δικαιώματα συνταξιοδότησης πριν από τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησης και τις δυνατότητες πρόωρης συνταξιοδότησης, προσαρμόζοντας σταδιακά το όριο της νόμιμης ηλικίας συνταξιοδότησης στα 67 έτη, το αργότερο έως το 2022, ή στην ηλικία των 62 ετών και σε 40 έτη εισφορών, που θα ισχύει για όλους όσοι συνταξιοδοτούνται (εκτός από τα βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα και τις μητέρες που έχουν παιδιά με αναπηρία), με άμεση εφαρμογή (Διαθέσιμο <https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/25372>).

Με βάση τα ανωτέρω τα μέτρα που ελήφθησαν ήταν:

- Μείωση των συντάξεων. Αυτό γίνεται με την αύξηση των εισφορών υγείας στις κύριες συντάξεις από το 4% στο 6% και την επιβολή εισφοράς υγείας στις επικουρικές συντάξεις, ύψους 6%.
- Άμεση νομοθέτηση κατάργησης του ΕΚΑΣ μέχρι το 2019.
- Κατάργηση των πρόωρων συνταξιοδοτήσεων από το 2015. Αύξηση της ποινής για πρόωρη σύνταξη από το 6% στο 16%. Συνταξιοδότηση για όλους στα 67, με εξαίρεση τα 62 έτη για 40 χρόνια συνεχόμενης εργασίας.
- Σε όσους συνταξιοδοτούνται μετά τις 30 Ιουνίου 2015 «παρέχεται η βασική, εγγυημένη σύνταξη και θα λάβουν την κανονική μόνο στην επίτευξη της νόμιμης κανονικής ηλικίας συνταξιοδότησης σήμερα 67 χρόνια».
- Ένταξη στο Ενιαίο Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης (ΕΤΕΑ) όλων των επικουρικών συνταξιοδοτικών ταμείων, «προκειμένου να διασφαλιστεί ότι από 1ης Ιανουαρίου 2015 όλα τα επικουρικά συνταξιοδοτικά ταμεία να χρηματοδοτούνται μόνο από τις δικές τους εισφορές».
- Εφαρμογή της ρήτρας μηδενικού ελλείμματος από τον Οκτώβρη 2015 για τις επικουρικές συντάξεις και τα εφάπαξ. Η ρήτρα θα περιλαμβάνει όλα τα επικουρικά ταμεία.
- Συρρίκνωση κρατικής χρηματοδότησης - Ρήτρα «μηδενικού ελλείμματος» και στις κύριες συντάξεις. Η πρόταση αναφέρει: «Σταδιακή κατάργηση όλων των κρατικών χρηματοδοτικών απαλλαγών και εναρμόνιση των κανόνων συμμετοχής για όλα τα συνταξιοδοτικά ταμεία με τη δομή των εισφορών προς το ΙΚΑ από 1η Ιουλίου 2015». Αυτό σημαίνει ότι Ταμεία όπως ο ΟΓΑ, το ΝΑΤ, το ΤΑΠ – ΟΤΕ και ΤΑΠ - ΔΕΗ, αλλά και ο ΟΑΕΕ θα αντιμετωπίσουν τις περικοπές της κρατικής χρηματοδότησης. Στην ουσία πρόκειται για εφαρμογή «ρήτρας μηδενικού ελλείμματος» και στις κύριες συντάξεις, με αποτέλεσμα νέες μειώσεις σε όλες τις συντάξεις ή σε πολλαπλασιασμό των εισφορών των ασφαλισμένων.
- Μείωση συντάξεων, με στενότερη σύνδεση εισφορών - παροχών.
- Αύξηση εισφορών στους αυτοπασχολούμενους ανάλογα με το εισόδημα.
- Μείωση χρηματοδότησης ΟΓΑ, αύξηση εισφορών, περικοπή συντάξεων.
- Πάγωμα των κατώτερων συντάξεων μέχρι το 2021 (Διαθέσιμο <http://www.902.gr/node/71375>).

Πλήρης σύνταξης		όριο ηλικίας : 62					
Από δημοσίευσης του νόμου έως 31-12-2015							
2015		2016		2017		2018	
ηλικία	ηλικία συνταξιοδότησης	ηλικία	ηλικία συνταξιοδότησης	ηλικία	ηλικία συνταξιοδότησης	ηλικία	ηλικία συνταξιοδότησης
50	55,0	50	56,0	50	57,0	50	58,0
51	55,0	51	56,0	51	57,0	51	58,0
52	55,0	52	56,0	52	57,0	52	58,0
53	55,9	53	56,8	53	57,6	53	58,5
54	55,9	54	56,8	54	57,6	54	58,5
55	55,9	55	56,8	55	57,6	55	58,5
56	56,8	56	57,5	56	58,3	56	59,0
57	57,6	57	58,3	57	58,9	57	59,5
58	58,5	58	59,0	58	59,5	58	60,0
59	59,4	59	59,8	59	60,1	59	60,5
60	60,3	60	60,5	60	60,8	60	61,0
61	61,1	61	61,3	61	61,4	61	61,5
62	62,0	62	62,0	62	62,0	62	62,0
2019		2020		2021		2022	
ηλικία	ηλικία συνταξιοδότησης	ηλικία	ηλικία συνταξιοδότησης	ηλικία	ηλικία συνταξιοδότησης	ηλικία	ηλικία συνταξιοδότησης
50	59,0	50	60,0	50	61,0	50	62,0
51	59,0	51	60,0	51	61,0	51	62,0
52	59,0	52	60,0	52	61,0	52	62,0
53	59,4	53	60,3	53	61,1	53	62,0
54	59,4	54	60,3	54	61,1	54	62,0
55	59,4	55	60,3	55	61,1	55	62,0
56	59,8	56	60,5	56	61,3	56	62,0
57	60,1	57	60,8	57	61,4	57	62,0
58	60,5	58	61,0	58	61,5	58	62,0
59	60,9	59	61,3	59	61,6	59	62,0
60	61,3	60	61,5	60	61,8	60	62,0
61	61,6	61	61,8	61	61,9	61	62,0
62	62,0	62	62,0	62	62,0	62	62,0

Πίνακας 5.1(α) : Νέα όρια για μειωμένες συντάξεις

Πλήρης σύνταξη		όριο ηλικίας: 67					
Από δημοσίευσης του νόμου έως 31-12-2015							
2015		2016		2017		2018	
ηλικία	ηλικία συνταξιοδότησης	ηλικία	ηλικία συνταξιοδότησης	ηλικία	ηλικία συνταξιοδότησης	ηλικία	ηλικία συνταξιοδότησης
50	55,0	50	56,7	50	58,4	50	60,1
51	55,0	51	56,7	51	58,4	51	60,1
52	55,0	52	56,7	52	58,4	52	60,1
53	56,5	53	58,0	53	59,5	53	61,0
54	56,5	54	58,0	54	59,5	54	61,0
55	56,5	55	58,0	55	59,5	55	61,0
56	57,4	56	58,8	56	60,1	56	61,5
57	58,3	57	59,5	57	60,8	57	62,0
58	59,1	58	60,3	58	61,4	58	62,5
59	60,0	59	61,0	59	62,0	59	63,0
60	60,9	60	61,8	60	62,6	60	63,5
61	61,8	61	62,5	61	63,3	61	64,0
62	62,6	62	63,3	62	63,9	62	64,5
63	63,5	63	64,0	63	64,5	63	65,0
64	64,4	64	64,8	64	65,1	64	65,5
65	65,3	65	65,5	65	65,8	65	66,0
66	66,1	66	66,3	66	66,4	66	66,5
67	67,0	67	67,0	67	67,0	67	67,0

2019		2020		2021		2022	
ηλικία	ηλικία συνταξιοδότησης	ηλικία	ηλικία συνταξιοδότησης	ηλικία	ηλικία συνταξιοδότησης	ηλικία	ηλικία συνταξιοδότησης
50	61,9	50	63,6	50	65,3	50	67,0
51	61,9	51	63,6	51	65,3	51	67,0
52	61,9	52	63,6	52	65,3	52	67,0
53	62,5	53	64,0	53	65,5	53	67,0
54	62,5	54	64,0	54	65,5	54	67,0
55	62,5	55	64,0	55	65,5	55	67,0
56	62,9	56	64,3	56	65,6	56	67,0
57	63,3	57	64,5	57	65,8	57	67,0
58	63,6	58	64,8	58	65,9	58	67,0
59	64,0	59	65,0	59	66,0	59	67,0
60	64,4	60	65,3	60	66,1	60	67,0
61	64,8	61	65,5	61	66,3	61	67,0
62	65,1	62	65,8	62	66,4	62	67,0
63	65,5	63	66,0	63	66,5	63	67,0
64	65,9	64	66,3	64	66,6	64	67,0
65	66,3	65	66,5	65	66,8	65	67,0
66	66,6	66	66,8	66	66,9	66	67,0
67	67,0	67	67,0	67	67,0	67	67,0

Πίνακας 5.1(β) : Νέα όρια για μειωμένες συντάξεις

4. Ασφαλιστικό

- Καταργήθηκαν, από τον Οκτώβρη του 2015, οι φόροι υπέρ τρίτων που χρηματοδοτούν ασφαλιστικά ταμεία.
- Νέο ασφαλιστικό από τον Οκτώβρη 2015, «προκειμένου να αποκατασταθεί η βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος», θα νομοθετηθούν «περαιτέρω μεταρρυθμίσεις» που θα εφαρμοστούν από 1η Γενάρη 2016.
- Θα εφαρμοστεί πλήρως ο νόμος συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης του 2010 (Νόμος 3863/2010)» και θα εφαρμοστούν πλήρως οι παράγοντες βιωσιμότητας για εφάπαξ και επικουρικές συντάξεις από τη μεταρρύθμιση του 2012, «ως μέρος μιας νέας μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού συστήματος από τον Οκτώβριο του 2015 για να επιτευχθεί ισοδύναμη εξοικονόμηση και να ληφθούν περαιτέρω μέτρα για τη βελτίωση του συνταξιοδοτικού συστήματος».

5. Εργασιακά

- Καταργείται ο νόμος για τη μετενέργεια στις συμβάσεις εργασίας που ψηφίστηκε στις 2 Ιουλίου του 2015.

- Εκκίνηση της συζήτησης με ανεξάρτητους φορείς και το ILO για εφαρμογή των καλύτερων ευρωπαϊκών πρακτικών στα εργασιακά χωρίς να γίνει καμία αλλαγή στις συλλογικές διαπραγματεύσεις έως το τέλος του έτους (Μαυραγάνης, χ.χ.)

6. Στους αγρότες διπλασιάζεται ο φόρος εισοδήματος στο 26% από το πρώτο ευρώ (το ποσοστό που ίσχυε ήταν 13%). Όπως αναφέρεται, θα καταργηθεί η «προνομιακή φορολογική μεταχείριση των αγροτών» με μέτρα όπως η φορολόγηση των κάθε είδους επιδοτήσεων και αποζημιώσεων, η εξάλειψη του μειωμένου ειδικού φόρου στο αγροτικό πετρέλαιο κ.ά.

7. Πλειστηριασμοί από τράπεζες. Προβλέπεται η άρση κάθε παρεχόμενης προστασίας των λαϊκών οικογενειών από τις τράπεζες.

8. Κατασχέσεις για τα ληξιπρόθεσμα. Μειώνεται το ακατάσχετο όριο, που σήμερα είναι 1.500 ευρώ, για τους μισθωτούς και συνταξιούχους με ληξιπρόθεσμα χρέη στην εφορία. Προβλέπεται η αποβολή από τη ρύθμιση των 100 δόσεων όσων έχουν «εισοδηματική ικανότητα» να πληρώσουν νωρίτερα από τη λήξη της ρύθμισης, αλλά και αύξηση των προβλεπόμενων επιτοκίων και προστίμων.

9. Φόροι και φορολογικά μέτρα.

- Μειώνεται στο 50% η κρατική «δαπάνη» για το επίδομα θέρμανσης των λαϊκών νοικοκυριών.
- Στην περίπτωση που σημειωθεί υστέρηση στα κρατικά έσοδα, τότε θα αυξηθεί ο φόρος επί των ενοικίων στο 15% από 11% για έσοδα κάτω των 12.000 ευρώ και στο 35% από 33% για έσοδα άνω των 12.000 ευρώ.

10. Δημόσιοι Υπάλληλοι

- Νέο «ενιαίο» μισθολόγιο στο Δημόσιο από 1η Γενάρη 2016. Σύνδεση μισθών με «ικανότητα απόδοσης» και «ευθύνη». Προσαρμογή των επιδομάτων (αδειών, γάμου, εκτός έδρας) με τις «βέλτιστες πρακτικές» της ΕΕ.
- «Εξορθολογισμός» των ειδικών μισθολογίων (δικαστικοί, στρατιωτικοί, πανεπιστημιακοί, γιατροί ΕΣΥ) μέχρι το τέλος του Νοέμβρη του 2015.
- Μόνιμο σύστημα κινητικότητας δημοσίων υπαλλήλων από το φθινόπωρο του 2015.
- Πρόσληψη μανάτζερς εντός του 2015 για την αξιολόγηση των δημοσίων υπαλλήλων.
- Θέσπιση μέσω του νέου Μεσοπρόθεσμου Προγράμματος «ανώτατου ορίου στο μισθολογικό κόστος του Δημοσίου» και «μεγέθους προσωπικού στο Δημόσιο», το

οποίο «θα είναι συνεπές με την επίτευξη δημοσιονομικών στόχων και θα διασφαλίζει τη μείωση του μισθολογικού κόστους, σε σχέση με το ΑΕΠ, έως το 2019».

- Ενίσχυση του ρόλου και της «ανεξαρτησίας» της ΕΛΣΤΑΤ₂ ως δημοσιονομικού οργάνου χάραξης πολιτικής, σύμφωνα με την ευρωπαϊκή νομοθεσία (Διαθέσιμο <http://www.902.gr/node/71375>).

11. Ιδιωτικοποιήσεις

- Ιδιωτικοποίηση όλων των περιουσιακών στοιχείων του ΤΑΙΠΕΔ, με βάση τον κατάλογο της 31ης Δεκεμβρίου 2014, τα οποία θα περάσουν στην κατοχή του ιδιωτικού κεφαλαίου.
- Ολοκλήρωση όλων των ιδιωτικοποιήσεων που εκκρεμούν, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που απαιτούνται για τα περιφερειακά αεροδρόμια, την ΤΡΑΙΝΟΣΣΕ, την Εγνατία, τα λιμάνια Πειραιά και Θεσσαλονίκης και του Ελληνικού.
- Για τον ΑΔΜΗΕ προβλέπεται ο πλήρης διαχωρισμός του από τη ΔΕΗ και η ιδιωτικοποίησή του. Προβλέπεται και η δυνατότητα για «εναλλακτικό σχήμα» με «ισοδύναμα αποτελέσματα στον τομέα του ανταγωνισμού, σύμφωνα με τις βέλτιστες ευρωπαϊκές πρακτικές».
- Μεταρρύθμιση της αγοράς φυσικού αερίου.
- Η κυβέρνηση θα μεταβιβάσει στο ΤΑΙΠΕΔ τις μετοχές του ΟΤΕ που κατέχει το Δημόσιο (Διαθέσιμο <http://www.902.gr/node/71375>).

12. Άλλα μέτρα

- Αύξηση του συντελεστή φόρου χωρητικότητας και σταδιακή κατάργηση των ειδικών φορολογικών καθεστώτων των Ελλήνων εφοπλιστών.
- Μείωση 50% ως πρώτο βήμα της τιμής όλων των πρώην πρωτότυπων φαρμάκων που έχουν χάσει την «πατέντα προστασίας» και των γενόσημων στο 32,5% επί της τιμής του πρωτοτύπου.
- Αύξηση του φορολογικού συντελεστή στα επιχειρηματικά κέρδη στο 28% από 26%. Σε περίπτωση υστέρησης εσόδων προβλέπεται και επιπλέον αύξηση 1%.
- Μείωση του ανώτατου ορίου για στρατιωτικές δαπάνες κατά 100 εκατ. ευρώ το 2015 και 200 εκατ. ευρώ το 2016, συμπεριλαμβανομένης της μείωσης του προσωπικού και των προμηθειών.
- Εφαρμογή φόρου τηλεοπτικών διαφημίσεων, φορολόγηση των αδειών κινητής τηλεφωνίας 3G και 4G και φορολόγηση στα τυχερά παιχνίδια (Διαθέσιμο <http://www.902.gr/node/71375>).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΤΕΤΑΡΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ

Στις 19 Μαΐου 2017 δημοσιεύθηκε στο Εθνικό Τυπογραφείο το πολυνομοσχέδιο με αριθμό Ν.4472/2017 (ΦΕΚ Α' 74) «Συνταξιοδοτικές διατάξεις Δημοσίου και τροποποίηση διατάξεων του ν. 4387/2016, μέτρα εφαρμογής των δημοσιονομικών στόχων και μεταρρυθμίσεων, μέτρα κοινωνικής στήριξης και εργασιακές ρυθμίσεις, Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2018-2021 και λοιπές διατάξεις».

Το πολυνομοσχέδιο αυτό περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τις ηλεκτρονικές πληρωμές, την αύξηση ασφαλιστικών εισφορών, περικοπή συντάξεων, συλλογικές συμβάσεις εργασίας, συνδικαλιστικές άδειες, το μέτρο για το άνοιγμα καταστημάτων τις Κυριακές κ.α (Ηλεκτρονική Εφημερίδα enikonomia.gr, 2017).

Πιο συγκεκριμένα, σε ότι αφορά μεταβολές στις ηλεκτρονικές πληρωμές, οορίζεται ως απώτατη προθεσμία συμμόρφωσης στην υποχρέωση των δικαιούχων πληρωμής να αποδέχονται μέσα πληρωμής με κάρτα τα τρία έτη από τη δημοσίευση του Ν. 4446/2016 (<https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/35061>).

Σε ότι αφορά στις συντάξεις, το ασφαλιστικό, στα επιδόματα αλλά και σε άλλα εργασιακά θέματα:

1. Ορίζεται ότι, από 1.1.2018 και μετά, τα προβλεπόμενα ποσοστά ασφαλιστικής εισφοράς για τον κλάδο κύριας σύνταξης για τους αυτοαπασχολούμενους και ελεύθερους επαγγελματίες αφενός και όσους υπάγονταν ως αυτοαπασχολούμενοι στον Κλάδο Κύριας Ασφάλισης Αγροτών του ΟΓΑ αφετέρου, υπολογίζονται επί του μηνιαίου εισοδήματος, όπως αυτό καθορίζεται με βάση το φορολογητέο αποτέλεσμα από την άσκηση της δραστηριότητάς τους κατά το προηγούμενο φορολογικό έτος, σύμφωνα με τον Κ.Φ.Ε. στο οποίο συμπεριλαμβάνονται οι καταβλητέες ασφαλιστικές εισφορές. Ειδικά, για το έτος 2018, η ασφαλιστική εισφορά υπολογίζεται επί του 85% του ως άνω φορολογητέου αποτελέσματος. (άρθρο 58)
2. Μειώνεται, από 1-1-2019: η οικογενειακή παροχή (των συντάξεων του Δημοσίου) και το επίδομα συζύγου (των συντάξεων του ιδιωτικού τομέα).

3. Ρυθμίζονται εργασιακά θέματα σχετικά με τις συλλογικές διαπραγματεύσεις, τις ομαδικές απολύσεις, τις συνδικαλιστικές άδειες κ.λπ. Ειδικότερα, μεταξύ άλλων, προβλέπεται ότι: α. Ορίζεται μέχρι 20-8-2018 (ολοκλήρωση του τρέχοντος Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας), αντί για όσο διαρκεί η εφαρμογή του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Σταθερότητας (ΜΠΔΣ), η χρονική διάρκεια αναστολής διατάξεων σχετικά με τις αρχές της ευνοϊκότερης ρύθμισης ως προς το είδος εφαρμογής της συλλογικής σύμβασης εργασίας και της επεκτασιμότητας συλλογικής σύμβασης εργασίας. β. Συστήνεται Τμήμα Ελέγχου Ομαδικών Απολύσεων στο Ανώτατο Συμβούλιο Εργασίας (Α.Σ.Ε.) (σήμερα στο Α.Σ.Ε. υφίστανται 5 τμήματα) και ορίζονται η σύνθεση και οι αρμοδιότητες του. γ. Επαναπροσδιορίζονται σε ενιαίο θεσμικό πλαίσιο οι άδειες άνευ και μετ' αποδοχών για τα διαφορετικά επίπεδα συνδικαλιστικών οργανώσεων.

4. Ανοικτά καταστήματα τις Κυριακές. Ορίζονται συγκεκριμένες περιοχές (Δήμος Αθηναίων, ιστορικό κέντρο Θεσσαλονίκης κ.λπ.), στις οποίες επιτρέπεται η προαιρετική λειτουργία εμπορικών καταστημάτων τις Κυριακές την περίοδο από το μήνα Μάιο έως και το μήνα Οκτώβριο, κατά τα ειδικώς οριζόμενα. Επίσης, αίρονται οι ισχύοντες περιορισμοί (εμβαδό εμπορικού καταστήματος κ.λπ.), σχετικά με τις περιοχές στις οποίες επιτρέπεται προαιρετικά η λειτουργία των καταστημάτων και άλλες Κυριακές πλην των προβλεπομένων.

5. Προβλέπεται ότι αποφάσεις Αντιπεριφερειάρχων, οι οποίες έχουν εκδοθεί πριν τη δημοσίευση του υπό ψήφιση νόμου και ρυθμίζουν τη λειτουργία καταστημάτων τις Κυριακές, παραμένουν σε ισχύ και καταλαμβάνουν όλα τα εμπορικά καταστήματα.

Επιπλέον, σε οε ότι αφορά αλλαγές στον Κ.Φ.Δ., στα πρόστιμα για πλαστά εικονικά και στους ελέγχους:

1. Τροποποιούνται οι διατάξεις του άρθρου 17Α του Ν .2523/1997 που διέπουν το πλαίσιο αρμοδιοτήτων του Εισαγγελέα Οικονομικού Εγκλήματος. Ειδικότερα, προβλέπονται τα εξής: α. Εισαγγελέας Οικονομικού Εγκλήματος μπορεί να ορίζεται, με τον αναπληρωτή του και δικαστικός λειτουργός με βαθμό εισαγγελέα εφετών, από εκείνους που υπηρετούν στην Εισαγγελία Εφετών Αθηνών. β. Για την άσκηση των καθηκόντων του (διενέργεια ερευνών, προκαταρκτικής εξέτασης ή προανάκρισης για τη διακρίβωση τέλεσης φορολογικών, οικονομικών ή άλλων συναφών εγκλημάτων σε βάρος φορέων του Δημοσίου κ.λπ.), ο Εισαγγελέας Οικονομικού Εγκλήματος έχει την εποπτεία και το συντονισμό των ενεργειών προανακριτικών υπαλλήλων, ιδίως δε

υπαλλήλων του Σώματος Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος (Σ.Δ.Ο.Ε.) και της Διεύθυνσης Οικονομικής Αστυνομίας, εντός των σχετικών αρμοδιοτήτων τους. γ. Τίθεται το πλαίσιο αρμοδιοτήτων του Εισαγγελέα Οικονομικού Εγκλήματος και της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων (Α.Α.Δ.Ε.).

2. Συμπληρώνεται το άρθρο 26 του Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας (Κ.Φ.Δ., ν.4174/2013), σχετικά με τον τρόπο επιλογής των υποθέσεων προς έλεγχο. Τίθενται νέες διατάξεις στον Κώδικα Είσπραξης Δημοσίων Εσόδων (Κ.Ε.Δ.Ε., ν.δ.356/1974), σύμφωνα με τις οποίες, καθορίζεται, με κοινή απόφαση του Υπουργού Οικονομικών και του Διοικητή της Α.Α.Δ.Ε., ο τρόπος προσδιορισμού της εμπορικής αξίας του ακινήτου που κατάσχεται, το αρμόδιο όργανο προσδιορισμού της αξίας αυτής, ο τρόπος καθορισμού της αμοιβής του καθώς και κάθε άλλο ειδικότερο θέμα. Μετά την έκδοση της ανωτέρω απόφασης, λαμβάνεται υπόψη η εμπορική αξία των ακινήτων που κατάσχονται σύμφωνα με τον Κ.Ε.Δ.Ε. και ως τιμή πρώτης προσφοράς λαμβάνεται υπόψη η αξία αυτή (εμπορική), όπως αυτή προσδιορίζεται κατά τον χρόνο της κατάσχεσης.

3. Τίθενται μεταβατικές διατάξεις, σχετικά με τα επιβαλλόμενα πρόστιμα Φ.Π.Α. για πλαστά, εικονικά ή νοθευμένα φορολογικά στοιχεία (<https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/34959>).

Σε ότι αφορά αλλαγές στους ηλεκτρονικούς πλειστηριασμούς, στην εξωδικαστική ρύθμιση οφειλών και στον Πτωχευτικό Κώδικα:

1. Τροποποιείται ο Ν. 4469/2017, αναφορικά με τη διαδικασία που ακολουθείται για τη ρύθμιση χρηματικών οφειλών, σε περίπτωση διαπίστωσης διαφοράς μεταξύ του ποσού που δηλώνει ο οφειλέτης και αυτού που βεβαιώνει ο πιστωτής, αναφορικά με το ύψος της απαίτησης του τελευταίου.

2. Τροποποιούνται - συμπληρώνονται επιμέρους διατάξεις του Πτωχευτικού Κώδικα (Ν. 3588/2007) και θεσπίζεται νέα, απλοποιημένη διαδικασία πτωχεύσεων μικρών επιχειρήσεων.

3. Τροποποιούνται - συμπληρώνονται επιμέρους διατάξεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (Κ.Πολ.Δ.) και εισάγεται διαδικασία για τη διενέργεια πλειστηριασμών και με ηλεκτρονικά μέσα. Μεταξύ άλλων, ορίζεται ότι: οι ηλεκτρονικοί πλειστηριασμοί διενεργούνται από πιστοποιημένους προς τούτο συμβολαιογράφους, μέσω ηλεκτρονικών συστημάτων πλειστηριασμού, η κυριότητα, διοίκηση και διαχείριση των οποίων ανήκει στους κατά τόπον αρμόδιους Συμβολαιογραφικούς Συλλόγους, στους ηλεκτρονικούς πλειστηριασμούς λαμβάνουν μέρος υποψήφιοι

πλειοδότες κατόπιν πιστοποίησης, οι ηλεκτρονικοί πλειστηριασμοί είναι ανοικτού τύπου κατά τους οποίους υποβάλλονται διαδοχικές προσφορές, διενεργούνται δε σύμφωνα με την καθοριζόμενη διαδικασία. Επιπλέον, παρέχεται η εξουσιοδότηση, για την έκδοση υπουργικής απόφασης, με την οποία ρυθμίζονται οι όροι λειτουργίας των ηλεκτρονικών συστημάτων πλειστηριασμού, οι λεπτομέρειες υποβολής πλειοδοτικών προσφορών, η διαδικασία πιστοποίησης και εγγραφής των χρηστών στα συστήματα, ο τρόπος καθορισμού και είσπραξης τέλους χρήσης των συστημάτων και κάθε άλλο συναφές θέμα (<https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/34960>).

Οι μεταβολές στη φορολογία εισοδήματος έχουν ως εξής:

1. Αναπροσαρμόζεται η προβλεπόμενη μείωση του φόρου επί του φορολογητέου εισοδήματος από μισθωτή εργασία και συντάξεις ως εξής: σε χίλια διακόσια πενήντα (1.250) ευρώ, από χίλια εννιακόσια ευρώ (1.900) που ισχύει σήμερα, για τον φορολογούμενο χωρίς εξαρτώμενα τέκνα, όταν το φορολογητέο εισόδημα δεν υπερβαίνει το ποσό των είκοσι χιλιάδων (20.000) ευρώ. Σε χίλια τριακόσια (1.300) ευρώ, από χίλια εννιακόσια πενήντα ευρώ (1.950) που ισχύει σήμερα, για το φορολογούμενο με ένα (1) εξαρτώμενο τέκνο. Σε χίλια τριακόσια πενήντα (1.350) ευρώ, από δύο χιλιάδες ευρώ (2.0) που ισχύει σήμερα, για δύο (2) εξαρτώμενα τέκνα. Σε χίλια τετρακόσια πενήντα (1.450) ευρώ, από δύο χιλιάδες εκατό ευρώ (2.100) που ισχύει σήμερα, για τρία (3) εξαρτώμενα τέκνα και άνω. Τα παραπάνω ισχύουν για τα εισοδήματα που αποκτώνται στα φορολογικά έτη που αρχίζουν από την 1-1-2020 και εφεξής.
2. Μειώνεται σε 20% από 22% που ισχύει σήμερα, ο φορολογικός συντελεστής βάσει του οποίου υπολογίζεται ο φόρος επί του εισοδήματος ύψους από 0 έως 20.000 χιλιάδες ευρώ, από μισθούς και συντάξεις (ισχύει από 1.1.2020)
3. Αυξάνεται σε τριάντα χιλιάδες ευρώ (30.000) από δώδεκα χιλιάδες ευρώ (12.000) που ισχύει σήμερα, το ύψος του εισοδήματος των φυσικών προσώπων ή σχολάζουσας κληρονομιάς, επί του οποίου επιβάλλεται ειδική εισφορά αλληλεγγύης (ισχύει από 1.1.2020)
4. Επανακαθορίζεται η κλίμακα βάσει της οποίας υπολογίζεται η ειδική εισφορά αλληλεγγύης που επιβάλλεται στο συνολικό καθαρό εισόδημα ως εξής: ορίζεται σε 0% ο συντελεστής για εισόδημα από 0 - 30.000 ευρώ, (σήμερα, ο ανωτέρω συντελεστής ισχύει μόνο για εισόδημα από 0 - 12.000 χιλιάδες ευρώ, ενώ για εισόδημα από 12.001 - 20.000 ευρώ ισχύει συντελεστής 2,2% και για εισόδημα από 20.001 - 30.000 ευρώ ισχύει συντελεστής 5%), μειώνεται σε 2% από 6,5% που ισχύει

σήμερα, ο συντελεστής που ισχύει για εισόδημα από 30.000,01 - 40.000 ευρώ και σε 5% από 7,5% που ισχύει σήμερα, ο συντελεστής που ισχύει για εισόδημα από 40.000,01 - 65.000 ευρώ (ισχύει από 1.1.2020).

5. Μειώνεται σε 26% από 29% που ισχύει σήμερα, ο συντελεστής φορολόγησης επί των κερδών από επιχειρηματική δραστηριότητα για: τα νομικά πρόσωπα και τις νομικές οντότητες που τηρούν διπλογραφικά βιβλία, καθώς και για τα νομικά πρόσωπα της περίπτωσης γ' του άρθρου 45 του Κ.Φ.Ε. που τηρούν απλογραφικά, υπό τις οριζόμενες εξαιρέσεις, τους υπόχρεους των αναφερόμενων περιπτώσεων, που τηρούν απλογραφικά βιβλία (ισχύει από 1.1.2019).

6. Το ποσό της ιδιωτικής χρηματοδότησης εκπίπτει από το φορολογητέο εισόδημα του χρηματοδότη σύμφωνα με το άρθρο 19 του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος, περί μειώσεων φόρου για δωρεές (Σήμερα, εκπίπτει ολόκληρο από το φορολογητέο εισόδημα του χρηματοδότη). Η εν λόγω ρύθμιση ισχύει για δαπάνες που πραγματοποιούνται από 1-1-2017 και εξής.

7. Καταργούνται οι διατάξεις του Κ.Φ.Ε.: α) από 1.1.2017 για τη μείωση του φόρου εισοδήματος για ιατρικές δαπάνες και β) από 1.1.2018 για τη μείωση κατά 1,5% του φόρου εισοδήματος που παρακρατείται στα εισοδήματα από μισθωτή εργασία, συντάξεις και λοιπά.

8. Καταργούνται, για τα εισοδήματα που αποκτώνται από 1-1-2017 και μετά, τα σχετικά με την έκπτωση από το φορολογητέο ποσό της βουλευτικής αποζημίωσης των δαπανών άσκησης του λειτουργήματος του βουλευτή (ισχύει για εισοδήματα που αποκτήθηκαν από 1-1-2017 και μετά).

9. Θεσπίζεται ενιαίο ποσό 0,50 ευρώ ως φόρος διαμονής (που προβλέπεται ανά ημέρα και δωμάτιο/διαμέρισμα από 1.1.2018) για όλα τα ενοικιαζόμενα επιπλωμένα δωμάτια - διαμερίσματα (αντί της επιβολής ποσού 0,25 - 0,50 και 1,00 ευρώ ανάλογα με την κατηγορία κλειδιών που θα ίσχυε).

10. Συμπληρώνεται το άρθρο 27Α του Κ.Φ.Ε., σχετικά με τις Αναβαλλόμενες Φορολογικές Απαιτήσεις (ΑΦΑ) των τραπεζών, των εταιρειών χρηματοδοτικής μίσθωσης και των εταιρειών πρακτορείας επιχειρηματικών απαιτήσεων και προβλέπεται ότι, για το υπερβάλλον ποσό της εγγυημένης από το Ελληνικό Δημόσιο αναβαλλόμενης φορολογικής απαίτησης, όπως αυτό προκύπτει από τη θετική διαφορά μεταξύ του ισχύοντος φορολογικού συντελεστή (σήμερα 29%) και του φορολογικού συντελεστή που εφαρμόζονταν πριν την ισχύ του Ν. 4334/2015 (26%), τα εν λόγω νομικά πρόσωπα καταβάλλουν στο Ελληνικό Δημόσιο ετήσια προμήθεια.

Η προμήθεια αυτή (ο τρόπος υπολογισμού της οποίας προσδιορίζεται) καταβάλλεται εντός έξι μηνών από το τέλος κάθε φορολογικού έτους, για όσο χρονικό διάστημα ο φορολογικός συντελεστής που εφαρμόζεται στα υπόχρεα πρόσωπα είναι μεγαλύτερος του 26%, σε λογαριασμό του Ελληνικού Δημοσίου που τηρείται στην Τράπεζα της Ελλάδος και αποτελεί έσοδο του κρατικού προϋπολογισμού. Κατά την πρώτη εφαρμογή των ανωτέρω, η προμήθεια καταβάλλεται έως τις 30.6.2017.

11. Συμπληρώνονται - τροποποιούνται οι διατάξεις για τις προϋποθέσεις κ.λπ. παροχής και λειτουργίας βραχυχρόνιας μίσθωσης ακινήτου και προβλέπονται κατά βάση τα εξής: Σε περίπτωση παροχής από την ανωτέρω μορφή μίσθωσης και άλλων υπηρεσιών, πλην της παροχής κλινοσκεπασμάτων, το εισόδημα που αποκτάται, λογίζεται, για τα φυσικά πρόσωπα, ως εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα. Οι διατάξεις αυτές ισχύουν για τα εισοδήματα που αποκτώνται από το φορολογικό έτος που αρχίζει από 1-1-2017 και εφεξής. Θεσπίζονται πρόστιμα που επιβάλλονται σε περίπτωση εκπρόθεσμης υποβολής, μη υποβολής, ή υποβολής ανακριβούς δήλωσης βραχυχρόνιας διαμονής.

12. Ορίζεται ότι, από 1.1.2018, η προκαλούμενη συνολική δαπάνη σε βάρος του τακτικού κρατικού προϋπολογισμού από το επίδομα πετρελαίου θέρμανσης κάθε έτους δεν μπορεί να υπερβαίνει τα πενήντα οχτώ εκατομμύρια ευρώ (58.000.000 €).

13. Προβλέπεται ότι, όταν το συνολικό ποσό του Ενιαίου Φόρου Ιδιοκτησίας Ακινήτων (ΕΝ.Φ.Ι.Α.) όπως ειδικώς προσδιορίζεται (κύριος και συμπληρωματικός φόρος) δεν υπερβαίνει τα επτακόσια (700) ευρώ, χορηγείται μείωση αυτού κατά 30%, με ανώτατο όριο μείωσης τα εβδομήντα (70) ευρώ. Στις περιπτώσεις φορολογούμενων που δικαιούνται έκπτωσης 50% λόγω οικονομικής αδυναμίας πληρωμής κατά τα ειδικώς οριζόμενα στην παρ. 1 του άρθρου 7 του Ν. 4223/2013, το όριο των επτακοσίων (700) ευρώ διπλασιάζεται.

Τέλος, σε ότι αφορά τις μεταβολές στο Φ.Π.Α.:

1. Προστίθενται στις υπηρεσίες που υπάγονται σε μειωμένο συντελεστή Φ.Π.Α. αυτές που παρέχονται για την γεωργική παραγωγή. Τα ανωτέρω ισχύουν από 1.7.2017.

2. Καταργούνται οι διατάξεις των άρθρων 81 και 83 του Εθνικού Τελωνειακού Κώδικα που αναφέρονται στην επιβολή ειδικού φόρου κατανάλωσης (Ε.Φ.Κ.) καθώς και την αναστολή ή απαλλαγή από αυτόν ως προς την ισοπροπυλική αλκοόλη. Ομοίως καταργούνται και οι σχετικές υπουργικές αποφάσεις. (<https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/34955>).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η παγκοσμία οικονομική κρίσης που ξέσπασε το 2007 αποκάλυψε τις χρόνιες αδυναμίες του ελληνικού οικονομικού και πολιτικού συστήματος.

Οι αρχικές συνέπειες, ωστόσο, της κρίσης ήταν συγκριτικά ήπιες για τη χώρα μας καθώς δεν προκάλεσαν ανυπέρβλητα προβλήματα στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα λόγω του χαμηλού βαθμού διασύνδεσής του με το αμερικανικό και το βρετανικό σύστημα. Επίσης, σημαντικό ήταν και το γεγονός ότι το ελληνικό τραπεζικό σύστημα δεν κατείχε σημαντικό ποσοστό «τοξικών» τίτλων.

Το πρώτο έτος της κρίσης 2008 το ΑΕΠ της χώρας αυξήθηκε κατά 1,3%, ενώ η ύφεση του 2009 με -2,3% ήταν από τις χαμηλότερες στην Ευρωζώνη. Η κρίση, αν και δεν προκάλεσε, επέτεινε και επέσπευσε την κρίση χρέους της ελληνικής οικονομίας. Έτσι, παρόλο ότι η χώρα συνέχιζε να δανείζεται με σχετικά ευνοϊκούς όρους, μια σειρά από αρνητικά γεγονότα όπως οι συνεχείς αρνητικές δηλώσεις για την κατάσταση της χώρας, οι παλινωδίες της οικονομικής πολιτικής, οι διαδοχικές υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας από του οίκους «αξιολόγησης», κ.α. εκτίνασσαν σταδιακά τα περιθώρια δανεισμού και καθιστούσαν τη χρηματοδότηση του ελληνικού δημοσίου ιδιαίτερα δυσχερή. Τελικά, στις 23 Απριλίου 2010 η χώρα κατέθεσε στο Δ.Ν.Τ. και στο Συμβούλιο της Ο.Ν.Ε. αίτημα για δημόσια χρηματοδότηση. Στις 2 Μαΐου αποφασίσθηκε η χορήγηση στην Ελλάδα δανείου ύψους 110 δισεκατομμυρίων ευρώ. Το πρόγραμμα του πρώτου προγράμματος καλύπτει την περίοδο 2010-13. Επρόκειτο για ένα απολύτως δεσμευτικό πρόγραμμα πολιτικής, με συγκεκριμένες υποχρεώσεις, χρονικό όρια εκτέλεσης των ενεργειών, διαδικασίες διαβούλευσης και παρακολούθησης. Η μη τήρηση των δεσμεύσεων συνεπαγόταν την παύση χορήγησης των δόσεων του δανείου.

Η προόδος της Ελλάδας αναφορικά με την επίτευξη των φιλόδοξων στόχων του πρώτου προγράμματος προσαρμογής δεν ήταν η αναμενόμενη, ενώ δεν επιτεύχθηκαν σημαντικοί δημοσιονομικοί στόχοι. Αποτέλεσμά της παραπάνω δυσχερούς και όχι μόνο οικονομικής κατάστασης της χώρας, ήταν μετά το Δεκέμβριο του 2011, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο να διαπραγματευονται, με τις ελληνικές αρχές, το δεύτερο πρόγραμμα

οικονομικής προσαρμογής. Το πρόγραμμα εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 13 Μαρτίου 2012 και από το Συμβούλιο του ΔΝΤ στις 15 Μαρτίου 2012.

Η Ελλάδα υπέβαλε, ξανά, επίσημο αίτημα στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας στις 8 Ιουλίου 2015, προκειμένου να της χορηγηθεί δάνειο. Ο σκοπός του αιτήματος ήταν να καταφέρει να καλύψει τις υποχρεώσεις του χρέους και να εξασφαλιστεί η σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Στις 14 Αυγούστου 2015, η Ελλάδα είχε εκπληρώσει τα συμφωνηθέντα προαπαιτούμενα και με το Νόμο 4336 «Συνταξιοδοτικές διατάξεις – Κύρωση του Σχεδίου Σύμβασης Οικονομικής Ενίσχυσης από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και ρυθμίσεις για την υλοποίηση της Συμφωνίας Χρηματοδότησης», που ψηφίστηκε στην ελληνική βουλή και είχε ημερομηνία έναρξης στις 19 Αύγουστου, υπογράφηκε το τρίτο πρόγραμμα. Στη συνέχεια, και πιο συγκεκριμένα το Μάιο του 2017 υπογράφηκε ένα ακόμα Πολυνομοσχέδιο, το οποίο περιλαμβάνει εκ νέου περικοπές συντάξεων, μείωση αφορολόγητου και υψηλά πρωτογενή πλεονάσματα.

Τα παραπάνω προγράμματα έχουν δυσβάστακτους όρους και προαπαιτούμενα, τόσο για του πολίτες της χώρας, όσο και για τις επιχειρήσεις. Αναφορικά με τους πρώτους, καθημερινά διαπιστώνεται ότι υπάρχει στενότητα και ανεπάρκεια προκειμένου να καλυφτούν βασικές ανάγκες και σε ότι αφορά τις επιχειρήσεις παρατηρείται ότι πολλές έχουν κλείσει και πολλές άλλες έχουν μεταφερθεί γιατί δεν αντέχουν τη φορολογία. Θα πρέπει λοιπόν, η πολιτική ηγεσία της χώρας, ενωμένη, να προβεί άμεσα σε κινήσεις που θα αποπνέουν, αφενός, εμπιστοσύνη και ασφάλεια στους πολίτες και αφετέρου θα δημιουργήσουν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της οικονομίας, τη μείωση των ελλειμμάτων και την αποτελεσματική χρήση των παραγωγικού δυναμικού της χώρας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

A. Βιβλιογραφία

1. Klein, N. (2007). *Το δόγμα του σοκ*. Αθήνα: Λιβάνης.
2. Krugman P. (2009), *Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομιών της ύφεσης*, Αθήνα: Καστανιώτη.
3. Βαρουφάκης Γ. (2012). *Παγκόσμιος Μινώταυρος*. Αθήνα: Λιβάνη.
4. Βαρουφάκης, Γ. (2014). *Η γένεση της μνημονιακής Ελλάδας*. Αθήνα: Gutenberg.
5. Βλάχου Αν., Θεοχαράκης Ν. & Μυλωνάκης Δ. (2011), *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*. Αθήνα: Gutenberg.
6. Μαριόλης, Θ. (2012). *Ελλάδα, Ευρωπαϊκή Ένωση και οικονομική κρίση*. Αθήνα: Matura.
7. Μητσόπουλος, Μ. & Πελαγίδης, Θ. (2012). *Κατανοώντας την κρίση στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ψυχογιός.
8. Οικονόμου, Ν.Γ. (2016). *Η αποτυχία του ελληνικού πολιτικού συστήματος*. Αθήνα: Εξάρχεια.
9. Τσίμας, Π. (2011). *Το ημερολόγιο της κρίσης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
10. Τσουφλίδης Λ. (2013), *Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας*, Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

B. Αρθρογραφία

11. Γκόρτσος Βλ.Χρ. & Χαρδουβέλης Α.Γ. (2011), «Η διεθνής κρίση, η κρίση στην Ευρωζώνη και το Ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα», Αθήνα: Ελληνική Ένωση Τραπεζών.
12. Ελευθεροτυπία, (2010), *Πάγωμα μισθών και περικοπές επιδομάτων ανακοίνωσε η κυβέρνηση*.
13. Ίδρυμα οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, (2010), *Η ελληνική Οικονομία*. Τεύχος 20.
14. Κολλιντζας Τρ., Ψαλιδόπουλος Μ., Καραμούζης Ν. & Χαρδουβέλης Γκ., (2009) «Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές», *Eurobank Research*, Τόμος IV, Τεύχος 8.
15. Κότιος Αγγ. (2011), «Η Ελλάδα, η ΟΝΕ και η κρίση», Σειρά Ερευνητικών

Εργασιών, 17(1): 1-20.

16. Κωσταρέλου Ελ. (2010), Αξέχαστη (!) και δυσοίωνη η 3η Μαρτίου. Ελευθεροτυπία.

17. Μυλωνάκης Δ. (Ομιλία) (2010), «Η Οικονομική Κρίση και η Κρίση της Οικονομικής Θεωρίας», Πανεπιστήμιο Κρήτης.

18. Τράπεζα της Ελλάδας, (2008-2013), «Το χρονικό της μεγάλης κρίσης».

19. Χρυσανθόπουλος Σπ. (2013), Η εξέλιξη του Δημοσιονομικού τομέα στην Ελλάδα και η κατεύθυνση της Δημοσιονομικής προσαρμογής. *Περιοδικό Ενημέρωση, Μηνιαία Έκδοση του Ινστιτούτο Εργασίας και της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδας*, Τεύχος 201.

Γ. Άλλες πηγές από το διαδίκτυο

20. [http:// el.wikipedia.org](http://el.wikipedia.org)

21. <http://www.902.gr/node/71375>

22. <http://www.consilium.europa.eu/el/policies/financial-assistance-eurozone-members/greece-programme/>

23. <http://www.eter.gr/eter/wp-content/uploads/2012/06/2012-02-12-mnimonio.pdf>

24. <https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/25372>

25. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2012). Αξιολόγηση του εθνικού προγράμματος μεταρρυθμίσεων του 2012 και του προγράμματος σταθερότητας της Ελλάδας. Βρυξέλες.

26. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2012). Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το Δεύτερο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής για την Ελλάδα. Αθήνα.

27. Ιωακείμογλου, Ηλ. (2008). Η ελληνική οικονομία 1960-2007: Ανάπτυξη, παραγωγική δομή και αγορά εργασίας. Διαθέσιμο http://www.ine.otoe.gr/Upl/pdf/Greece_IneOtoe.pdf

28. Μαυραγάνης, Γ. (χ.χ.). Οι οικονομικές προοπτικές της Ελλάδας μετά το 3^ο μνημόνιο. <http://www.mklegal.gr/images/pdf/Presentation.pdf>

29. Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής, 2012-2015.

30. Νόμος 3845/2010. <https://www.taxheaven.gr/laws/law/index/law/196>

31. Νόμος 4046/2012. <https://www.taxheaven.gr/laws/law/index/law/411>

32. Νόμος 4093/2012. <https://www.e-forologia.gr/cms/viewContents.aspx?id=128314>

33. Νόμος 4336/2015. <https://www.taxheaven.gr/laws/law/index/law/705>
34. Πασχαλίδου, Ν. (2011). Που είναι η άλλη Ελλάδα. Διαθέσιμο <http://www.protagon.gr/epikairota/ellada/pou-einai-i-alli-ellada-7443000000>
35. Υπουργείο Οικονομικών, (2012). Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016.
36. <https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/34955>
37. <https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/34960>
38. <https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/34959>
39. <https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/35061>
40. <https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/34957>
41. <http://www.enikonomia.gr/economy/153702,dimosiefthike-sto-fek-to-polynomoschedio.html>

Πνευματικά δικαιώματα Copyright © ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved. Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1988 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον.(Γαλγαδά Μαρία, Πετράκη Στυλιανή).